

Славамір Адамовіч

**Турэмны
дзёньнік**

ISBN 9955-437-10-3

Славамір Адамовіч. Турэмны дзённік.
Дакументы, дзённікі, вершы. - 2001. - 160 с.

Макет Уладзіміра Адамчыка
Малюнкі Аляксандра Пушкіна
Фотаздымкі Уладзміра Кармілкіна,
Алеся Ружачкі,
Уладзіміра Сапагова

© Славамір Адамовіч, 2001

Printed in the Republic of Belarus'

Gudu Informcijos Centras (y Літве)

Славамір Адамовіч нарадзіўся 8.3.1962 г. на станцыі Унежма Анежскага раёну Архангельскай вобласці. Беларус. Бацькі: Юзэфа Чантарьшкую, Генрых Адамовіч. Бабуля па кудзелі - Тэрэза (Гарэса) Чантарьшкую з дому Адамовічаў; дзед - Павел Чантарьшкі. Бабуля па мячы - Грызельда (Грасільда) Адамовіч з дому Роўдаў; дзед - Станіслаў Адамовіч.

У 1977 годзе аўтар „Турэмнага дзёныніка” скончыў 8 класаў Будслайскай школы; у 1979г. - Свірскае СПТВ-17. Працаваў у Казахстане, пасля ў саўгасе „Будслайскі”; служыў у савецкім войску (1980-1982гг.); ізноў працаваў - на Беларускай чыгунцы, на станкабудаўнічым заводзе імя Кірава ў Менску. У 1986-1992гг. вучыўся на філфаку БДУ; з 1991г. па 1995г. працаваў у „Настаўніцкай газеце”. У лістападзе 1995г. напісаў верш „Убей президента!”, за што быў арыштаваны. У турме КДБ тримаў сухую галадоўку; праз дзесяць месяцаў зняволеныя адпушчаны пад падпіску пра навыезд. У жніўні 1997г. зрабіў акт індывидуальнага супраціўлення антыбеларускаму рэжыму - на адным зь мітынгаў публічна зашыў сабе рот.

У 2000 годзе Славамір Адамовіч знаходзіўся ў ЗША, працаваў на будоўлях Нью-Ёрку. Меў усе падставы прасіць палітычнага прытулку, але вярнуўся ў Беларусь, каб займацца тым, што можа найлепей - ствараць „забойчыя” вершы.

Сябра Саюзу беларускіх пісьменнікаў (з 1999г.). Жыве ў Менску.

Выдаў зборнікі вершаў:

- „Кальварыйскія клёны” (Менск, 1990г.);
- „Зямля Ханаан” (Полацак, 1993г.);
- „Зваротныя правакацыі” (Полацак, 1994г.);
- „Каханыне пад акупацыяй” (Менск, 1996г.);
- „Сыпіраль Бруна” (Менск, 1997г.);
- „Плавільшчыкі расы” (Вільня, 1999г.).

* Кніга друкуеца паводле аўтарскага правапісу.

АД АЎТАРА

Англійскі дзяржаўны дзеяч дзвеятнаццатага стагодзьдзя Бэнджамін Дызраэлі пісаў: „Іншыя людзі, пакараныя ссылкай альбо турмой, калі і выжываюць, паддаюцца адчаю; літаратур жа мае падставы лічыць гэтых дні самымі прыемнымі ў сваім жыцці”. Дызраэлі пісаў гэта пра Гуга Гроцыя, галандскага юриста і філософа сямнаццатага стагодзьдзя, які быў прыгавораны да пажыццёвага зняволення і два турэмныя гады аддаў літаратурнай і філософскай работе.

Дык чаму ж літаратур дні, месяцы і нават гады, адбытых ў няволі, можа лічыць „самымі прыемнымі ў сваім жыцці”? На гэтае пытаныне досьць вычарпальна адказаў шматгадовы вязень англійскіх турмаў Джавахарлал Нэрү. У сваім апошнім, ад 9 жніўня 1933 году, пісьме да дачкі ён зауважаў: „Людзі часта не жадаюць дзейніцаць з-за страху перад вынікамі, бо дзейніцаць азначае рызыкаваць і апынацца ў небяспечным становішчы. Небяспека на адлегласці здаецца жахлівай, але яна не такая страшная, калі глядзець на яе зблізу. А часта яна зьяўляецца прыемнай спадарожніцай, узмацняючы вастрыню і радасць жыцця”.

„Турэмны дзённік” - книга брутальная і непрыемная, ад яе тхне парашай і чалавечай подласцю, калгасным кароунікам і дурной крывёю, вашывымі падлеткамі і... прэзідэнтам; але пры ўсёй сваёй д'ябалшчыне гэтая книга мае адзін істотны пазытыв - яна аб'ектыўна праўдзівая. Адно толькі: шануючы падарваную нашым жыццём психіку некаторых герояў гэтай книгі-документа, я палічыў неабходным унесыці пэўныя карэліяты ў некаторыя прозвішчы. Аднак балышыня ўласных імёнау пакінута бяз дэфармацыяў

Усе астагніе - на наступных старонках.

*Ваш Славамір Адамовіч,
сакавік 2001 году*

ЗАМЕСТ ПРАДМОВЫ

УБЕЙ ПРЕЗИДЕНТА!

*Убей эту сволочь, которая
так гнусно топорщит усы
над нашими всё же просторами,
над лицом родимой красы.*

*Чем можешь, убей, не раздумывай,
возьми автомат иль топор
и вскрай эту голову „умную”,
и выбрось в клоаку, как сор.*

*Убей эту мразь авторучкою,
иль зонтиком, или „пером”,
иль вовсе ма-а-а-ленькой штучкою,
подброшенной в терпкий ром.*

*Убей аккуратно, дерзостно,
как может убить лишь бог,
покончи геройски с мерзостью
и выкинь её за порог.*

*Убей же врага, чтобы молодость
твоя не осталась в дерьме,
чтоб Край наш воспрянул с гордостью
во славе, а не в ярме!*

*Очищенный дом белорусский наши,
проветренный, солнцу представленный,
он будет закрыт для усатых саш,
но миру свободному явленный!*

ПИСЬМО СУДЕБНОМУ ИСПОЛНИТЕЛЮ ПО СЛУЧАЮ ОЧЕРЕДНОЙ ПОВЕСТКИ

Здравствуйте, судебный исполнитель!
Вы меня повестками достали,
но позвольте, я ведь не грабитель,
медь не крал, не помышлял о стали.

Не насильник я, не изменяю,
мирно сплю с распутною женой.
Что же вы хотите, я не знаю,
Что ж вы насылаете конвой?
Ах, стихи!? Те самые, о Сашке?
Где-то я народу их читал?

А потом в растерзанной рубашке
власть бранил и юных дам пугал?
Признаю, имел тот случай место.
Так ведь что ж, как люди говорят,
я сварганен из такого теста,
что, пожалуй, мне сам чёрт не брат.
Да, отвесьте, разве вам приятно
в сей стране живать и хлеб жевать,
где вас дурят очень многократно,
больно бьют и не велят стонать?
Нет? Тогда зачем вы шлёте
письма мне на странном языке?
Ничего с меня вы не возьмёте,
разве что налью сто грамм сакэ.
А стишкы писал, пишу и буду
впредь писать о всяческих сашках,
потому как юный мой рассудок
не вредил я в красных уголках.

* * *

Если вдруг, не приведи господь,
мне придётся жить в казённом доме,
я не стану чепуху молоть,
говоря о том, что незнакомо.

*Я не буду паханом. Зачем?
Но, хоть каплю гордости имея,
постараюсь отсидеть как все,
только чтоб душою не робея.
Если ж там случится в паханах
„старший брат” мой, русский из Тамбова,
я ему однажды тихо в пах
засажу „перо”, как в строчку слово.
Я шепну в его последний миг:
„Это, „брат”, за „Белую Россию”,
за её истерзанность и крик,
и за свой москальский глупый шик
в этом месте ты склоняешь выю”.
И пускай объявит мне конец
паханы все, русские по крови,
кто-то всё же скажет: молодец!
И нахмурит выцветшие брови.*

30 лістапада 1995 году

**ЗЫМЯЩЭНЬНЕ ПАД ВАРТУ ПАДАЗРАВАНАГА
АДАМ ОВІЧА СЛАВАМ ІРА ГЕНРЫХАВЧА**

САНКЦЫЯНЮ

Генеральны пракурор Рэспублікі Беларусь

В.С. Каштан

Пастанова

пра ажыццыяўленыне меры стрыманыня

г. Менск 5 красавіка 1996 году

Съледчы па асабліва важных справах Съледчага аддзелу
КДБ Рэспублікі Беларусь капитан юстыцыі Сакольчык,
разгледзеўшы матэрыялы крымінальнай справы № 182, -

ВЫЯВІЎ:

Адамовіч С.Г. падазраецца ў зьдзяйсненыні злачынства,
прадугледжанага ч. 1 арт. 67 КК Рэспублікі Беларусь, гэта
значыць у тым, што 13 кастрычніка 1995 году ў г. Менску па

месцы свайго жыхарства ў інтэрнаце ПТВ-24 напісаў верш „Убей президента”, які ўтрымлівае публічныя заклікі да забойства вышэйшай службовай асобы Рэспублікі Беларусь у сувязі зь ейнай дзяржаўнай дзеянасцю, і ў перыяд каstryчнік 1995 - студзень 1996 году ажыщыцяўляў распаўсядженаванье названага верша.

Акрамя таго, 4 красавіка 1996 году, знаходзячыся пад падпіскай пра навыезд, Адамовіч С.Г. быў затрыманы пагранічным нарадам в/ч 2044 на участку Смаргонскага пагранічнага атраду пры замаху на незаконны пераход Дзяржаўнай граніцы Рэспублікі Беларусь.

Улічваючы выкладзенae, зыходзячы з небясьпечнасці зробленых Адамовічам С.Г. злачынстваў, маючы дастатковыя падставы лічыць, што, знаходзячыся на волі, ён схаваецца ад съследства і суда, перашкодзіць вытлумачэнню ісьціны па крымшальнай справе і будзе займацца злачыннай дзеянасцю, кіруючыся патрабаваннямі артыкулаў 84, 86, 87 і 91 КПК Рэспублікі Беларусь, -

ПАСТАНАВІЎ:

Прымяніць у адносінах да абвінавачанага Адамовіча Славаміра Генрыхавіча, 1962 году нараджэння, народжанага на ст. Унежма Анежскага раёну Архангельскай вобласці, беларуса, грамадзяніна Рэспублікі Беларусь, з вышэйшай адукацыяй, разьведзенага, карэспандэнта штотыднёвіка „Наша Ніва”, які пражывае па адрасе: г. Менск, вул. Сурганава, дом 45, корпус 3 (інтэрнат ПТВ-24), у якасці меры стрыманыя зъмяшчэнне пад варту.

Абвінавачанага Адамовіча С.Г. утрымліваць пад вартай у Съледчым ізалятары КДБ Рэспублікі Беларусь, куды накіраваць для выкананыя экзэмпляр пастановы.

Копію гэтай пастановы ўручыць абвінавачанаму Адамовічу С.Г. і растлумачыць яму парадак абскарджаныя арышту.

Съледчы па асабліва важных справах

Съледчага адцзелу КДБ

Рэспублікі Беларусь

капітан юстыцыі А.П. Сакольчык (подпіс)

Копія гэтай пастановы пра ажыцьцяўленыне меры
стрыманыя ў выглядзе зъмяшчэныя пад варту мне ўручана 9
красавіка 1996 году.

Адначасова мне растлумачаны прадугледжаны арг. 220(1)
КПК Рэспублікі Беларусь парадак абскарджаныя пастановы ў
народны суд Цэнтральнага раёну г. Менску.

С.Г. Адамовіч (подпіс)

Копія сапраўдная

Съледчы па АВС СА КДБ РБ

капітан юстыцыі А.П. Сакольчык (подпіс)

СШЫТАК № 1

ЧАСТКА I. „АМЕРИКАНКА”

З запісаў, зробленых на другой старонцы „Пастановы пра ажыццяўленыне меры стрыманьня”.

11.04.96 году

Сёння распавядаў аўтабіографію. Быў адвакат гарадской калегіі адвакатаў. Абяцаў звязацца з С.Д. і В.В., гаварылі з ім у асобнай кабінцы. Раіў мне звярнуць увагу на 2 пункты ў абароне. „Салаўі” съледчага ізалятара пяточкі круглы год („салаўі” - вертухаі, кантралёры, якія перасвітваюцца паміж сабою, калі вядуць арыштаванага, маўляў, асыярожна, зэк ідзе).

На дварэ вясна, нейкая надзяя на вызваленыне праз месяцы два. Учора ўзялі адбіткі пальцаў і далоняй. Сёння пасьля абеду выклікалі да „красуні”, якая спраўдзіла біяграфічныя звесткі пра мяне. Съледчы зьбіраецца выклікаць бацькоў. Узялі каля памежнага пераходу „Каменны Лог” (Меднікі). Сядзеў 4, 5, 6, 7 і 8-га ў ізалятары для затрыманых в/ч 2044 Смаргонскага пагранатраду. Трое сутак галадаў, ляжаў плазам на нарах. Салдаты і афіцэры адносіліся нармальна. Пераважна - беларусы.

Маё затрыманыне прыпала на каталіцкі Вялікдзень. Салдаты (чуваць было нават у камеры), што называеца, на вушах стаялі, напішыся за грошы, якія ім удаецца адшманаць у пакістанцаў. Гэтых гаротнікаў ловяць ледзь ня кожны дзень. Вось і чацьвёртага затрымалі групу з чалавек 15-ці, усе худыя, змарнелыя. Кіаўніка пасадзілі да мяне, спачатку бунтаваў супраць сала ў салдацкай кашы, але Голад, Голад вышэй за ўсе караны і бібліі. Хіба толькі чалавечая воля і можа паўстаць над законам інстынкту.

Усе тры дні, што я ня еў, салдат выкідаваў маю пайку у парашу, якая была праз калідор насупраць.

12.04.96 году

10 г. раніцы. З прагулкі, сёньня новая клетка, амаль квадратная, № 15. У камеры можна мець гатавальнік, але наnoch забіраюць. Па малой патрэбе - толькі ў вядро, бо ўнітазу (парашы) няма. У агульную прыбіральню выводзяць два разы: раніцай і вечарам. Сёньня армяніна Юру забіраюць з „хаты”, пасадзілі яго за кантрабанду: хацеў правезыці даляры зь Літвы ў Арменію.

13 красавіка

Апошні дзень „страснога” тыдня ў праваслаўных. Па радыё сумная музыка, п'есы Чайкоўскага. Плача скрыпка пад акампанемент раялю. Надвор’е пагоршала: ападкі, змрочна. За грошы, якія заходзяваюцца ў турэмнай касе, змагу набыць нешта толькі з 20 красавіка.

19.04.96 году

Сёньня Галіна здае дзяржаўныя экзамены. Як яна там, мая салодкая?

Перавялі ў 9-ю, сусед - Аляксандар Маціеўскі, 100-я, удзел у групавым забойстве старшыні праўлення „Медбанку” Валодзькі (Валадзько, як пішуць, зыходзячы з правілаў расейскай мовы). Прынесці партатыўны тэлевізар „Гарызонт”. Глядзім хакей, матч „Беларусь - Японія”.

20 красавіка

Тэлевізар згарэў. Сусед мой А.М. служыў у съпецназе, распавядае, што ўдзельнічаў у акцыях у Фергане, Баку, Намангане, Сухумі, ахоўваў у 1989 годзе М.Рыжкова. А пачынаў сваю кар’еру ў вучылішчы г.Новасібірска, у якім рыхтуюць байцоў съпецназу.

21 красавіка 1996 году, 9-я камера

Спрабую пісаць вершы, але вобразы, метафары, слова, рыфмы атрымліваюцца якіясь вялія, ня тое, што магло быті задаволіць.

„Рукі назад!” - ты ідзеш на допыт.

„Рукі назад!” - ты дзяржаўны злачынца.

„Рукі назад” - набываеш вопыт.

„Рукі назад!” - і думка, як съпіца,

пра тое, што там красавік і суха,
дзяўчата скінулі то ўстыя гетры,
на кругіні яшчарка сушиць бруха
і пахне гудронам асфальт нагрэты.

З рукамі назад выводзяць на пляцык
трохкутнай формы - хадзі і думай
пра тое, як там дэфілююць грацыі,
як там парламент фліртуе з думай.

Пра радасцьць успомніш, калі жанчына
цябе па-крывецку любіла штоноч,
і вы любоў запівалі „чын-чынам”,
і сълёзы съветлыя беглі з воч.

А „рукі назад!” - гэта ўсё часова,
а „рукі назад!” - ня страшна, калі
табою валодае вечнае Слова
і памяць пра травенъскі пах ральлі.

22.04.96 году

Вечар, па першай праграме беларускага радыё ідзе перадача „Сябрына”, у якой - пра расейскага паэта М.Рубцова. Загінуў, бедалага, ад рук уласнай жонкі, прыдушыла п'янага коўдрай. А можа якраз так і трэба паміраць паэту?

24 красавіка

Адбылася сустрэча з адвакатам, атрымаў асадку. Сфатаграфавалі. Зарос, барада, чорны, як чачэнец. На волі +26 °C.

25.04.96

Вечар. Опера Сен-Санса „Самсон і Даліла”. Афіцыйнае радыё перадае, што на заўтрашні „Чарнобыльскі шлях” прыязджаюць сябры з украінскай арганізацыі „УНА-УНСО”. Атрымаў перадачу ад былой фіктыўнай жонкі.

26 красавіка

Пятніца, 10 гадоў з дня аварыі на ЧАЭС і з часу майго першага жанімтства. Ясны цёплы дзень, якога я ня бачу, толькі чую гукі з волі: ці́кае сініца, мяўкае кот, званы на Катэдральны саборы. Сёння там БНФ арганізуе шэсцьце. Як яно будзе?

Ад І. Ф. К атрымаў перадачачку: пару майткаў, асадку, паперу.

Быў на „медаглядзе”, аглядадлі дзъве кабеты, пра кваліфікацыю якіх гаварыць не прыходзіцца. Сказаў, што некалі хварэў саркаідозам Бека, што нешта нездаровіцца майму пенісу. Абяцала арганізаваць яшчэ адзін агляд (флюараграфія і уролаг).

Прайшоў дождж, проста лівень. Паветра пасьвяжэла. У форту залягае чмель і, здаецца, авадзень. Атрымаў інфармацыю, што на „Валадарцы” (цэнтральная сталічная турма, якая прылягае да вуліцы імя Валадарскага) сядзіць за „хуліганку” Алесь Шадрын. Хворы, гніе (язвы на целе), на зону не паехаў.

Вечар, гадзін 7. У двары паміж турмой і будынкамі міністэрства ўнутраных спраў салдаты ўнутраных войскаў і амапауцы бразгаюць шчытамі, чуваць каманды. Відаць, грузяцца на машыны. Што там адбываецца? Ці выстаялі нашы людзі? Ізноў дождж, Ізноў грымяць шчытамі Надвор’е - толькі дзяўчат какаць. Сядзім, як у цырку шапіто, пад купалам. Чуваць, як зомбі ў форме выкрыкваюць слова „фашисты”. Цямнее, за кратамі съмяюцца, съмех.

27 красавіка

Ноччу ішоў моцны дождж, Цяпер 15.00. Радыё перадае пра ўчараашнія падзеі. Дзесяткі ўдзельнікаў „Чарнобыльскага шляху” атрымалі раненыні ў выніку сутычак зь міліцыяй. Дэманстранты перакуліі некалькі машын ДАІ. Значыць, на вулы народ выйшаў. І гэта надае сілы, трэба трывацца. Вось чаму так доўга ўчора бразгалі амуніцыяй. Пракурор горада ўзбудзіў справу па факце беспарадкаў, артыкул 186. Ня хныкаць, не апускацца! 186-ы - арганізацыя беспарадкаў. Нічога, пабачым. Ён яшчэ пашкадуе, што нарадзіўся на съвет. Дзень 26-га паддае энтузіазму.

Ці даходзяць да Галіны мае лісты?

Сёныня ў нашым цырку шгосыці грукае. Ці не зьбіваюць гэта новыя шканары (нары) для новых „дзяржаўных злачынцаў”?

Казёл, сука, кідай курыць!

Кіну, сёныня кідаю. Трэба выжыць! І выйсьці!

28.04.96 году

Напісаў трэці верш, рэфрэнам - слова „проста”. Усё банальна проста.

*Aх, проста блакітнае неба,
проста птушка пяе,
проста ўёплая глеба,
проста сонца ўстае.*

*Проста цвітуць праглескі,
проста жоўты пясок,
проста сьвежыя трэскі,
проста па дрэвах сок.*

*Проста сяджу ў вязыніцы,
проста ем баланду,
проста ніяк ня сьпіцу а,
проста нік уды ня йду.*

*Проста сябры на волі,
проста і ворагі там,
проста цячэ са столі,
проста жыцьцё - бедлам.*

*Проста хутка асудзяць,
проста буду маўчаць,
проста сумую па людзях,
проста хачу кахаць.*

Неба ў аблоках. Вечар, 20:00. Літаратурная перадача пра Ясеніна. Быщам сваіх няма, вартых згадкі. Потым гутарка А. Кудласевіча з гісторыкам М. Ермаловічам. А вось і празаік А. Казлоў як гладка прамауляеі Поўны эфір экспериментаў!

29.04.96

Вякае „патрыёт” Баранкевіч. Дастана нахер гэтая радыёпіпка, ды ня выключыш. Як і дзъверы камеры з сярэдзіны не зачыніш. Пакуль што ўсе рэгулятары і засовы - з таго боку камеры, у руках вертухаяў.

ПЕДЭЛЬ

*Педэль ходзіць за дзъяръяма,
педэль ведае дакладна,
як патрэбна службу правіць
у любых умовах часу,
у пару тэрору, гвалту,
летам, восеньню, зімою...
Педэль мае палку з гумы,
не турбуюць яго думы.*

*Педэль, наш любімы педэль,
безь цябе мы анікуды.*

*Дай нам, педэль, каб нам ведаць,
як хадзіць, глядзець куды,
як пазъбегнучь нам бяды.
У цябе пруток гумовы,
у цябе густыя бровы.*

*Педэль - гэта проста үзуд.
Педэль - цаца. Педэль - гут!
Педэль слухае маўкліва.
Педэль - млын.
А мы ёсьць мліва?*

Запісы з 19-га па 20-га красавіка ўключна зробленыя на асобным аркушы паперы.

30.04-1.05

Сыніўся чорны сон. Запомніўся развалены чэррап знаёмага, з тылу, з патыліцы. І адтуль - чорна-чырвоная маса, застылая, студзяністая.

02.05.96 году

У камеры сыра-сыруха, усё сырое. Зъяўляецца інфармацыя, што забіты старшыня праўлення „Медбанку” Валадзько быў звязаны з банкіркай Вінынікавай (адзін з бакоў забясьпечваў другому „правод грошай”). Завяршыў верш, які пачаў пісаць яшчэ дзеягнантага.

ЁН

*Бойся яго, ня бойся -
ён побач, і над, і пад.
Штодня ён прыходзіць у госьці,
твой самы „старэйшы брат”.*

*Ён любіць тваю жанчыну
і вечна прагне яшчэ,
ён ходзіць крокам качынъм,
альбо як дровы сячэ.*

*Спакойна яму і съпіца,
і соладка п’ецица яму,
тутэйшы начальнік паліцыі
яго ня кіне ў турму.*

Ён любіць гасіць плявочкамі
агмені самотных душ
і пільнымі шэрымі вочкамі
глядзець скр诏ъ садовы плюшч.

Ён пляга твая адвечная,
штодзённы твой госьць у дом,
і ты, як лаза надрэчная,
праходзіш праверку на злом.

03.05.96

Перадача ад В. Страшэўскай. Дзякую табе, дарагая!

Візуальная ацэнка работніка КДБ (кантралёры, съледчыя, аператуунікі): нейкая агульная заношанасць зынешняга выгляду, суглобістасць (варыянт - масластасць), абрывізенія пазногці, нячыстыя, проста элементарна брудныя руکі.

Я бачыў альфу, бачу амегу, а бэту ўбачаць нашчадкі!

Вечар. На чарговай сесіі Вярхоўнага Савету разъбіраюць падзеі 26 красавіка, выступіў С. Шарэцкі. Арыштавалі Ю. Хадыку, за якога перад ВС хадайнічае дэпутат Г. Карпенка. Знайшлося каля трыццаці чалавек, якія падрыхтавалі тлумачэныне прэзыдэнцкім гербу і сцягу.

4 траўня

У раншшім аглядзе газэт - пра міліцыю, якая атакавала групу моладзі каля сталічнай філармоніі. Сусед-»соты» кажа, што, відаць, разганялі якіх-небудзь панкаў-рокераў ці анархістаў. Хваліцца, што яшчэ ў школе сам разганяў такіх.

16:00. Травенскі гром і лівень! Божа, як там файна!

5 траўня 1996 году

Дзень прэзы, устаноўлены ўказам ППРБ. Зрэшты, так было и пры саветах.

7.05.

Прынесылі газэты „Труд” і „Звязду”. Тры гадзіны дня. У съледчага. Канчаткова адмаўляюся даваць паказаныні і

падпісваць якія-небудзь паперы. Съедчы нэрвуеца, грубіяніць, нарэшце просіць мяне заявіць яму адвод, на што я не пагаджаюся. „Узяўся, сука, за справу, дык рабі да канца”, - думаю я пра гэтага кратага.

*Жыць хочацца, бадай што, як ніколі,
тым больш любіць, тым больш, калі вясна,
тым больш, калі ў цябе дачка на волі,
тым больш, калі яе ў цябе няма.*

Гэтыя радкі пісаў я 5 траўня.

У кнігах турэмнай бібліятэкі знаходжу актуальныя і спрэядлівыя думкі:

мяне будуць слухаць, пакуль будуць баяцца,
ннянавісьць - наш запавет, помета - наш баявы кліч!

„Паэт, ты без разбору выкryваеш тых, каго называюць катамі радзімы, ты прыбіў Карла V і Філіпа II да ганебнага слупа гісторыі, - ты не так!, як сава, ты не прагматык. Ці ўпэўнены ты, што ў гэтым съвеце ўжо няма ні Карлаў Пятых, ні Філіпаў Другіх?” - пісаў Шарль дэ Костэр.

11 траўня 1996 году

Сёныя сыніў дачку, якой у мяне няма, а ёсьць яна ў Сашкі-сотага, забойцы. Сыніў, нібы дачушка мая напісала верш, адзін радок асабліва ўдалы. Мы абдымаліся, я рады за яе. Шкада, што не запомніліся радкі. Сон у камеры - другая рэальнасць: там і дачка, і вершы, і каканая жанчына, і Радзіма, вольная ад набрыдзі... Перачытваю раман „Угрюм-река”. У нас тут усе змрочныя, спадылбастыя. Ніводнай роднай душы блізка, толькі душагубы ды мярзотнікі побач, ублюдкі, спадкі соцыюму, хоць жа таксама чалавекі.

Верш, напісаны дзеяцага раніцай.

СУСТРЭЧА

(Афіцэрам Смаргонскага пагранатраду)

- Дзень добры, палкоўнік! Я Славамір.

Будзем знаёмыя? - Будзем.

*Трашчыць і рвецца ад гукаў эфір,
і рвуцца ад кашилю грудзі.*

- Палкоўнік, прыступім. Вось карты і план,
Далей мы цярпець ня можам...

- Я ведаю, гэты парышывы клан
мы зынішчым і пераможам.

- Выдатна, палкоўнік! Вы, бачу, наши,
сапраўданай касыці беларускай.
Вы будзеце нішчыць здраднікаў саш
нават на глебе рускай.

- Я буду, аднак жа, дзе нашы арлы?
Час „ч” мы павінны прызначыць.
Мы выступім ціха на самай зары,
пакуль вораг съпіць на дачах.

*Мы жаль і спагаду адкінем прэч.
За нашых жанчын і дзетак
мы будзем головы варожыя з плеч
здымаць, як жытцо з палетак.*

*Атрады зынішчальныя ўжо ў лясах,
чакаюць толькі загаду.
Што ж, кожнаму здродніку свой пасаг.
Гатова ўсё да нападу.*

- Палкоўнік, трывайце, вось вам рука,
рука не солдата - поэта.
І вып’ем давайце за колер кукард,
за бела-чырвоны. За гэта!

12 траўня 1996 году

Нядзеля, скончыў чытгаш пра змрочную расейскую раку.
Шкада Прохара, Ніны, сябе, „нявесты”, якая дзесьці там
трахаетца налева й направа, бацькоў ужо немаладых...

Надвячорак, пятая гадзіна. Радыёперадача пра М. Стральцова, у якой бяруць узел В. Карамазаў, С. Кавалёў, А Кудравец.

Вечар. Радыёперадача „Дрэва жыцця”. Дыялог: А. Кудласевіч - В. Чаропка. Пра што яны там разважаюць, калі я ўжо сяджу? Ненавіджу разважаныні як духоўную нямогласыць!

13 траўня 96 году, панядзелак

Адпаведны дзень выбраў мой сусед, каб ускрыцца. Выдабыўшы з аднаразовай жылеткі лязо і намачыўшы левае запясьце, чалавек пачаў рэзаць сабе вены. Рэзаў хвілін пяцьсем, я ляжаў на нарах, уткнуўшыся фізіяноміяй у шурпатую сцяну камеры. Потым чалавек захрап, потым заціх. З абмяклай скрываўленай рукі ў пластыкавы жбан спакойна падалі чырвоныя краплі. Гэта быў мне сігнал, што пары ўстаць і паклікаць вертухая.

Суседа забралі хутка і вярнулі ў камеру толькі вечарам. Спалатнелы, з зашытымі жыламі, ён упаў на шконку і не ўставаў да раніцы. Яму па-ранейшаму съвеціць 15 гадоў турмы альбо выключная мера сацыяльнай абароны - расстрэл.

Вяртаюся да ранішняй прагулянкі. Чую ў суседнім дворыку галасы дзявюх жанчын. Як дзіка - жанчына за кратамі! Адна маладая, дробна цокаюць абцасікі. Бегае з кута ў кут. Што яна нарабіла? За што? А што ні было б - так шкада. І такі голас - малады жаночы голас! Ну й дзянёк, жаль і нянавісіць ціснуць на грудзі, а я любіць хачу, ой як любіць!

14 траўня

Гадавы юбілей акупацыйнага „рэферэндуму”. Ноччу закінулі ў камеру самага сапраўднага кітайца Ліня. Днём пасля абеду прынеслы перадачу ад маткі.

15.05.96 году

Учора зайшла дачка ад дзяўчат, а таксама газэты. Чакаю пісьма ад Галіны. У кабінцы съледчага адбылася сустрэча з маці. Вывозілі ў паліклініку, што на вуліцы Макаёнка. Прасвяцілі лёгкія, доктар сказаў, што карані маёй дыхалкі

чыстыя. Пакуль „свяцілі” - заліцаўся да ёмкай такой медсястры гадоў пад трыццаць пяць. Потым сказаў нехта, што гэта жонка аднаго з кантралёраў.

Едзэм назад, у „амерыканку”. Бачу, каштаны выплылі, а вішня адцьвіла... Рагтам абганяе нас таксі. У салоне, відаць, сям'я: бацька, маці і дачка гадоў чатырох-пяці: глядзіць у тыльнае шкло, праста на мяне глядзіць. Павольна прыпадымаю закайданеную руکі, каб можна было ўбачыць з вуліцы. Няхай глядзіць малая, няхай запамінае. Можа праз гады ўспомніць, у кожнага ж ёсьць свой самы першы дзіцячы ўспамін, першы зафіксаваны эпізод пачатку жыццяў дарогі. Божа, як балюча, як неміласэрна паказваць мне, зыняволенаму, гэтага вольнага анёла. Ці ўсьведамляе, ці разумее бацька гэтай дзячынкі, што Бог паслаў яму жывую радасьць, а мне - толькі мару, мару пра дачку.

17 траўня

Да абеду прайшоу судова-медыцынскую камісію. Правяралі мой псіхічны стан два мужычкі і смуглавая жанчына ў веку за 60, здаецца, жыдоўка. Пытаныні задаюць: калі былі вы мастаком, то якім чынам адлюстравалі б на вашай карціне беднасць, страх, шчасце, радасць? І каб усім было зразумела, што гэта менавіта радасць, шчасце, страх, беднасць?

Потым маладзейшы махаў перад носам аутаручкай, загадваў прыўставаць на пальцы пяткі.

Ідучы з камісіі, стрэльнуў у кантралёра цыгарэтку.

Соты загінаеца, ляжыць вось, рот раскрыты. А на волі якое цудоўнае надвор’е! Учора балела галава, нудзіла. Потым кашаль, потым выпіў карвалолу і заснуў. Калі суд, калі?

Сённяня бралі кроў на СНІД. Чорная нейкая наша кровачка. Душна. Беларускае радыё запраўляе да ачмурэння, а прадольны не выключае, падла, кажа, слухайце, што баця кажа.

18 траўня

Кітаец, паскуда, дастаў. Загазаваў усю камеру, чмякае ротам, як сьвішня, і прыстае, каб тлумачыў яму расейскія слова. Вось дзе ўжо гнюс азіяцкі, вось бы таго Новікава-інтэрнацыяналіст з кітайцам у адну камеру, каб адчуў еднасць народаў...

Прайшоў лівень з грымотамі. Пасьвяжэла.

18 траўня

Лявон Галубовіч чытае па радыё вершы. Той самы, што ўсё пытается, калі я сяду, і не зьбіраўся насіць перадачы. А цяпер Кудласевіч вядзе зь нейкім Гардуном псыудаінтэлектуальныя размовы пра гісторыю хрысьціянства.

ЧЫСТАЕ

*Яно жыве на паверхні,
на плоскасціцах каардынат,
на ніжнай вусьне, на верхній,
пад сэрцам у нашых дзяўчат.*

*Іскрыца яно ў зялёнім
і ў жоўтым на сонцы блішчыцу,
зыраваецца кропляй з клёнаў,
у душах зълётку шчыміць.*

*Яно жыве ў пацалунках
крызвіцкіх жанчын і мужкоў,
у съветльых дзіцячых малюнках
і там, дзе съляды вужоў.*

*Жыве яно ў самым-самым,
на вейках нашых дрыжыцу,
съвіцца ў квадраце рамы
і на сталёвым нажы.*

*Яно жыве на съвітаньні,
і днём, і калі паўзмрок,*

*i там, дзе нашы спатканьні,
i скроэь, дзе чуваць наш крок.*

20 траўня

Кітайца павялі лячыць зубы. Я быў у доктара і адваката. Лекі ад урэгрыту трэба свае. Пахаладала, дажджы. Соты падлабуньваецца да кітайца.

21 траўня

Вертухай прыйшоў на службу п'яны, тхне перагарам. Сумна.

22-га

Курым самакруткі. Дождж. Адправіў заяву на імя генпракурора. Відаць, будзем сядзечь і лета.

Вечар. Галіна Каржанеўская выступае па радыё. Ізноў кітаец Лі Хен Сі з роспытамі. Щіксавіцца, ці можна ў нас мець другую жонку. Каржанеўская чыста гаворыць, прыемна. Здаецца, яна случанка, са Случчыны, як і мая Валя С. (Шчэрба).

23.05

Атрымаў лісты ад Галіны Васовіч і Міколы Касцюковіча. Паstryгліся з Сотым пад лысага, ён нават пагаліў галаву. Галіна запэўнівае, што ў нас будзе файны малы „перчык”. Хочацца верыць, але ж маніць, сучка.

24 траўня

Соты спадзяеца трапіць у дурхату. Сам я раніцой запісаўся да доктара, але так і не атрымаў меддапамогі. Вобшук-шмон у камеры. Канец вясьне. Дзесыці на волі адцьвітаюць дзымухаўцы. Сусед калупаецца ў пальцах на нагах. Дзяжурны папрасіў прабачэння за тое, што ня выклікалі мяне да доктара.

Вадзілі ў душ, дзе мы „памыліся”.

У Сотага была сустрэча з маткай і жонкай. Жонку ён саромеўся цалаваць пры матцы. А калі трymаў ногі чалавека,

якога душылі, тады, відаць, сораму ня меў. Але я Сотаму не судзьдзя.

Абед. На першае далі... шчаёе. Вечна поўны страунік. На свабодзе хадзіў галодны, а ў няволі аб'ядаюся.

Кітаец ходзіць туды-сюды і падпускае газы, скаціна. Соты ляжыць і робіць выгляд, што яму гэта да лямпы. Але яму не да лямпы, ён спадзяецца, што кітаец дасыць ягонай жонцы работу. Вось дзе яскравы прыклад блядзкай беларускай натурыв: цярпець смурод і спадзявацца, што прыйдзе іншаземец і нешта дасыць (работу, шчасыце, спакой, дом, новую Радзіму і г. д.). Праект кітайца і Сотага наступны. Кітаец здымае на чыгуначным вакзале кватэру пад кантору, а жонка Сотага будзе ў кітайца сакратаркай.

25 траўня

Раніца. Сынілася ноччу, што нібы з цыганкай у нейкай пуні, ці то з Валяй-случанкай.

26.05.1996 году

Дождж. На волі: вол бушуе - лета чуе. 18:00. Радыёперадача „Дудка беларуская”. Тэма: праблемы беларускай мовы ў школах Смалявіцкага раёну. Як той казаў, хоць стой, хоць падай.

27-га, паўднія

Ужо стала звычайнай наступная практыка: беларускамоўны журналіст пераходзіць на расейскую, калі той, да каго ён звязртаетца, адказвае па-расейску. Поўная адсутнасць прафесійнай і чалавечай годнасці

Нарэштце звадзілі да доктаркі. Атрымаў два фундырыкі лекау ад урэтрыту, перадала іх Валя, жанчына мая нябесная.

Якаясь птушачка ціўкае, хіба жаваранак?

На абед давалі бурачковую салату, потым адвялі ў прыбіральню. Соты-сыпецназ пагаліў сёныня і бараду. Цяпер ляжыць дагары пупком і натхнёна вырывае з носу валосьце. А кітаец Лі Хен натхнёна атакуе нас газамі сваіх азіяцкіх

вантробаў. Спрабаваў я растлумачыць яму і словам, і кулаком сутнасыць праблемы, а ён, морда, вертухаю паскардзіўся.

Вечар. Дачыгваю „Хлопаў” польскага пісьменыніка Рэйманта. Па радыё – перадача „Спадчына”. У праграме - фольк-гурт „Камэлот” і пра фільм „Паланэз для касінераў”.

Позыні вечар. Дачыгаў „Хлопаў”, якія выклікалі ўва мне самы сапраўдны катарсіс. Распусыціў быў нюні, пазычыціў у вертухая цыгарэту. Потым чытаў-перачыгваў ліст ад Галіны.

28 траўня

Соты, засранец, прадае кітайцу нашых дзяўчат, кажа, нашы - самыя прыгожыя. Цяпер расказвае, як лепш купіць будынак пад рэстаран.

29 траўня

Вырашыў: з пятага чэрвеня іду на сухую галадоўку, адмаўляюся ад прадуктовых перадач. Падонкі з дзяржкрадыё азьвярэлі канчаткова. Раніцай якісь підар паліваў на С. Шушкевіча і яго каманду, вечарам - паўтор. Вечар, 20:00. А. Кудравец залівае пра М. Чаргінца і ягоны раман „За секунду до выстрела”, які я днімі якраз чытаў.

30 траўня

Устаў рана, бо выспаўся. Выкурыў цыгарэту. Галіна сённяя абараняе дыпломнную работу. У сённяшняй „Мінскай праўдзе” - інтэрв’ю з супрацоўнікам тутэйшай дзяржбясъпекі пра шантаж, пра тое, ці магчымы ён сённяня з боку съпецслужбаў. Прынесьлі газету „Свабода”, некалькі нумароў за мінулы 1995 год, некалькі – за сакавік гэтага.

Атрымаў перадачу ад маці: клінок сыру, кілбасу, масла, пакет съмятаны, булачкі, цукеркі. Сустрэцца не дазволілі. Хочацца ў лазню, каб выпарыцца.

31 траўня

Учора пад вечар зайшоў тэлевізар (трэці раз на імя Сотагасъпецназа). З навінаў па ГРТ даведаліся, што 30-га ў Менску адбыліся новыя сутычкі з міліцыяй.

Сёныя аддаў заяvu на імя начальніка „амерыканкі”, у якой паведамляю, што пачынаю сухую галадоўку і адмаўляюся ад прадуктовых перадачаў, калі ня будуць выкананыя мае патрабаваныні: сустрэча з журналістам; з Галінай; паскарэнныне працэсу съледства і суд яшчэ да восені.

Днём выклікалі да начальніка, пры нашай зь ім размове прысутнічаў нехта з Рэспубліканскай пракуратуры. „Хазяйн” ахвяраваў паўпачкам цыгарэт, прызнаваўся, што ў час выбараў галасаваў за Зянона Пазняка, які, маўляў, толькі і можа раскатурхаць наша сацыяльнае балота. Проста дзіва, які съядомы начальнік вертухайні.

Сёныя чамусыці ўвесь дзень на дварэ не змаўкае рэпрадуктар. Ізноў баліць галава, дрэнны стул. Кітайца ад нас перавялі.

1 чэрвения

Вось і лета, якое я хутчэй за ўсё ня ўбачу.

„Мой справядлівы пратэст палічылі пасквілем, як падбухторвае да мецяжу, і засадзілі мяне на тры месяцы, ха-ха! Яны зрабілі мне вялікую паслугу, мой дарагі. Ніводны мужчына ня можа лічыцца мужчынам, пакуль не пасядзіць у турме за свае перакананыні”. Р. Олдынгтон, „Усе людзі - ворагі”.

2 чэрвения, нядзелька

Пранізьліва-сіняе неба ў вакне. Па ГРТ ідуць „Дні” Няўзорава. Дзікія рэпартажы пра „нашых”, якія „гасяць духаў” у Чачні. Пра пратэсты моладзі каля рэзыдэнцыі беларускага прэзыдэнта, якую Няўзораваў называе „нацыстамі” Адсюль выснова: мы альбо яны, брыдзь расейская!

3 чэрвения

Сынілася: радыяцыя, акадэмічныя класы, падвалы, еўрапейцы, белая спрытная жанчына 55-ці, немка. Мне трэба ўцякаць. Потым вайна, неразъбярыха...

Цёпла на вуліцы, але нас там няма. Настам няма.

5 чэрвяня 1996 году

Першы дзень сухой галадоўкі. Вечар, халаднавата і пух таполяў.

„Дайце мне іншага каня, перавяжыце мне раны”. Шэкспір, „Рычард Трэці”.

7 чэрвяня

Трэці дзень галадоўкі. Съведкам майго кароткага дыялогу са съледчым Сакольчыкам быў новы і зусім яшчэ малады адвакат. Калі я растлумачыў яму, што адмаўляюся ад ягоных паслугаў, ён і сам адмовіўся ад удзелу ў працэсе. Тады съледчы прымусіў яго напісаць тлумачальную запіску.

9 чэрвяня, нядзеля

Пяты дзень галадоўкі. Ужо ні пісаць, ні чытаць не магу і не хачу. Арганізм слабее, у роце суха, язык белы. У вачах цямнее, пры рэзкіх рухах хістаюся. Дні праз два буду гатовы. Дай, Божа, сілы!

12 чэрвяня

Дзень незалежнасці Расеі. Учора быў у начальніка, прысутнічаў пракурор Сухаверх. Угаворвалі спыніць галадоўку. Ненавіджу! І таму буду трymацца свайго...

18 чэрвяня

14-ы дзень галадоўкі, 8 зь якіх - „сухія”. Съледчы перадае справу ў суд. Я падпісаў, а таксама Напісаў заяву, што згодны атрымаць юрыдычную дапамогу ад адваката Гары Паганяйлы.

Была маці, перадала мёд, цукеркі, хатні сыр. Гаварылі пра справы радні. 30 траўня маці была ў Менску, але да мяне ў „амерыканку” ня трапіла, бо трапіла пад міліцэйскі разгон каля ГУМу. Нейкія маладыя жанчыны з Фронту ледзь выбавілі яе з бойкі.

На старым хутары пасадзілі ячмень і пшаніцу. Учора, 17-га, работнік гарадской прокуратуры Васіль Барысаў задаў мне сваё галоўнае пытаныне: „Как вы понимаете слово „убить”?”

19.06.1996 году

Ужо каторы дзень заходжуся ў шпіталі КДБ, што на вуліцы Макаёнка ў Менску. Доктар просіць, каб ужо пачаць есьці. Буду трymацца да 22-га. Даюць посны грэчневы ўзвар. Адзін раз была мінералка. 15-ы дзень галадоўкі.

Першыя двое сутак у шпіталі ляжаў пад кропельніцай, прыкаваны за руку й нагу да шпітальнага ложка. Цяпер на дзень кайданы здымамоць, але на ноч руку прыкайданьваюць. Доктара завуць Алег Міхайлавіч, нармальны чалавек, прыносіць мне газэты.

А дзесятагай раніцы прыйшлі адвакат Гары Пятровіч і съледчы, які ўсё лыбіцца, сука, яму съменіна. Адыходзячы, заявіў, што, каб я не пайшоў на мяжу, то, можа, справа да суда і не дайшла б. Дамовіліся з адвакатам, што да азнамлення з матэрыяламі справы падключуся з наступнага тыдня. Вось прынесьлі пайку, ды ня мне. Шклянка вадкасці, кавалак хлебу. А съледчы межаў цынізму ня мае. Наконт майго заходжання ў рэанімацыі заявіў, што мяне проста не было куды пакласці ў іншым месцы. Вакно ў палаце прыадчынена, бачу зеляніну, прайшоў даждж Хочацца волі і яды, сапраўднай мужчынскай яды.

20 чэрвеня

Чацьвер, халодны і вягрысты дзень. Ходзяць густыя сінія хмары. Вярнуўся з адпачынку начальнік шпіталю, зайшоў, пацікавіўся, як я. Кажуць, што ня ўсё ў мяне добра з ныркай. Магчыма, перавядуць у іншае месца для абследавання. Усё магчыма.

Насупраць шпіталю - новы дом з чырвонай цэглы, заселены міліцэйскім начальствам. Будуецца і другі чырвонацагляны, у якім трохпакаёўка мае 102 квадратныя метры карыснай плошчы, 2 санузлы, паркетную падлогу, лоджью (веранду).

21 чэрвеня

5-я сталічная клінічная бальніца. Праверка нырак у ізатопным кабінцыце. Укол у правую руку.

Вечар. Год назад у парку Горкага я чытаў вершы. Аўдыторыя была – пераважна моладзь. Яна наша, і мы для яе.

Дзесьці ў нашай старане высьпяваюць чарніцы, парэчкі, вішня. Водар сена і гародаў. Хочацца ў мох фізіяноміяй, волі!!! Па тэлевізоры гляджу разам з кантралёрамі фільм „Гу-га”. Сюжэт - жыцьцё і съмерць штрафнікоў у штрафных батальёнах.

Дажыць да панядзелку!

22 чэрвеня

Сённяня моладзь праводзіць антыфашисткія мітынг і шэсцьце. Прайшла чутка, што будуць ісці сюды, на Макаёнка, мяне вызываюць. Таму сённяня днём у палаце мяне вартуюць аж трох кантралёры. На калідоры таўкущца ціхачы ў штацкім, на вуліцы - людзі ў ваеннай форме. Колькія ж праблемаў можа стварыць рэжыму ўсяго адзін чалавек! А каб сотня-другая?

Пратэлефанавалі, што ў шпіталь прыедзе сам Мацкевіч, кіраунік КДБ.

Пацяплела, церусіць дажджык. Глядзім фільм „Заўтра была вайна”. Гадзіне а трэція дня ўзмоцненую ахову знялі. Відаць, мітынг закончыўся. Вечарам на зьмену прыйшоў моцна п'яны вертухай, другі таксама быў пад мухай.

23 чэрвеня, нядзеля

Ем мёд з сырэм. Пачаў есыці. Жыву! Каторы дзень у ложку, у белым. Вечарамі - клізмы, таблетка вітамінаў, душ. Уколы антыбіётикаў скончыліся. Чацьвёртая гадзіна дня. Нейкая дзеўчынёха спрабавала прарвацца да мяне, але не ўдалося. Перадала праз доктара, што спачувае. Калі адкінуць закулісныя інtryпі, то астатнія нармальныя людзі ўспрымаюць мяне так, як я і хачу, каб ўспрымалі.

Вечар. Прыйзджала Ганна Матусэвіч з Койданава. Перадала ліст і прадукты: трускалкі, цукеркі, латышскі хлеб, кілбасу вэнджаную. Напісаў ей тут жа адказ.

*Кавалак чорнага хлеба,
нашага хлеба з нашага жыта*

*давай пераломім на дзъве палавіны -
табе і мне -
і абмочым у мёдзе
яшчэ не загуслым, яшчэ з пахам воску
і нашых прастор аў.*

*Давай падсілкуемся, дружка,
насыцім давай наши целы
высокай энэргіяй пушчы
і гарызанталямі поля.*

*Пасьля столькіх дзён паміраньня
пахнуць дажджом навальнічным
рамонкі і мята ў букеце,
які нам прынесла інкогніта
жанчына з газеты „Імя”.*

* * *

*Такая ціхая і съціплая,
на шыі крыжык залаты,
вяртаеш ты мяне, асілага,
зноў да жыцьця і пекнаты.*

24 чэрвеня, панядзелак

Яшчэ тыдзень да поўнай рэабілітацыі. „Фізкультурнік” (вертухай, які завочна вучыща ў інстытуце фізкультуры) дугу гне. Але: любі бліжняга, будзь мудры, як зьмей. Дожджык. Цёпла. Нешта адваката няма. У абед прыйшоў у форме намесынік начальніка ізалятара, прасіў расьпіску, што я спыніў галадоўку. Адказаў, што, магчыма, пасьля сустрэчы з адвакатам. Дактары занепакоеныя маім сэрцам. П'ю глюканат кальцыя з гуманітарнай дапамогі. Даюць грэчку, аднаўляюся. Чытаю трылер пра ваўкалакаў. Кнігу даў мне мой целаахоўнік.

25 чэрвяня

Грэчка: посная, з маслам, алеем, з солыю і бяз солі, нармальны чай з цукрам. У запасе ў мяне толькі мёд. Г. Матусэвіч успамінае пра нас у „НН”. Юрась Мароз атрымаў сто тысяч рублёў штрафу за тое, што выставіў пікет у маю падтрымку.

ВІТАЛЬНЫЯ ГАЛЮЦЫНАЦЫІ НА ВЫХАДЗЕ З ГАЛАДОЎКІ

Незагарнае лета. Холадна.

Час ад часу дажджы ідуць.

*Нехта ў госьці паклікаў Воланда,
на кілішках разъліўши ртуць.*

*Пахне порахам, хной і яблыкам,
стаў на вахту падводны флот,
сыніца мне то чырвоная фабрыка,
то вільготны жаночы рот.*

*Хтосьці думае сёньня засіліца,
хтосьці вену маstryцыць лязом,
ну а я, як хацеў бы я ўзмыліца
на піковай даме тузом.*

Мэта блізка, надзея большае.

Я мачаю вусы ў глюканат.

Хутка выйду я, новы і колішні.

Ты чакаеги, „старэйшы брат”?

Незагарнае лета. Холадна.

Час ад часу дажджы ідуць.

*Господа в ожидании Воланда
что-то очень мерзкое пьют.*

26 чэрвяня

Пачынаецца дзень. На сьняданак макароны, кавалак варанай кілбасы, батон і салодкі чай.

Прыяджала маці. Адвакат Г. Паганяйла і С. Навумчык згадвалі па радыё „Свабода” маю праблему. Відаць, сёныя вернуць назад у ізалятар.

Вярнулі. У кабінцы начальніка была сустрэча з... *Вальгай Тарасэвіч*, журналісткай з газэты „Свободные новости”. Як? Чаму і зъ якой мэтай дазволі такое спатканыне, якое я, дарэчы, не заказваў? Размова з журналісткай была даволі доўгай, запісвала на дыктафон. Ці ж выпусьцяць яе, не праверыўшы запіс?

Цяпер у камеры. Сядзім з сукамернікам Баевым, дымім. На вуліцы дождж.

30 чэрвеня 1996 году, нядзеля

Апошнія тры дні апухаюць ногі, асабліва права, і баляць. Відаць, з-за таго, што не правялі поўны курс рэабілітацыі пасъля галадоўкі. Пішу заявы на імя генпрокурора і начальніка ізалятара з патрабаваннем вярнуць на далечваныне.

1 ліпеня

Ноччу ішоў дождж, былі грымоты. Галіна ўжо дзесьці на падыходзе да Будслава (яна зьбіралася ў пілігрымку на Будслаўскі фэст 2 ліпеня). Дык вось, сёньня зъезд, а заўтра фэст, людзі будуць маліцца, сustrакацца з раднёю, а потым ізноў пойдуць грашыць.

А 10-й торгнулі да съледчага. Патрабуе, каб я пачаў чытаць матэрыялы справы. Адмовіўся. Чакаю адваката, які павінен зъявіцца ў абед.

Ноч. Пасъля вялікага ліўня. У камеры душна. Глядзім канцэрт „DDT”. Сыпяваюць пра рэвалюцыю. Што зараз робіць Галіна? Дзе-з-кім начуе? Ногі не адпускае.

2 ліпеня

Раніца. Чую зъмены ў нагах. Баляць. Аналізую паводзіны адваката і - ня веру. Нікому ня веру! Кругом сволач. Трэба неяк вяртацца ў шпіталь. Фёдар Ільіч хоча адправіць на балынічку для зэкаў.

Вечар. Зайшоў намеснік „хазяіна”, перадаў „Свабоду” і „Нашу Ніву”, у якой – мае вершы і занатоўкі са шпіталю.

3 ліпеня, серада

Ізноў у рэанімацыйным боксе шпіталю КДБ РБ, здаю аналізы.

4 ліпеня

Съняданак: рысавая кашка, яйка варанае, чай. Кожныя тры гадзіны мушу мачыцца. Толькі што прывезылі хворага ў суседні бокс.

Лета дажджыстае і халоднае. Як там мае дрэвы, дубкі, ці ўбіраюцца ў сілу? Чацьвёрты месяц адсідкі. Гэтым разам кайданы не здымоць, вакно не расчыняюць, за медсестрамі сочаць. Ох, якая раскошная ходзіць! Ці то сястрычка, ці то з кухні, ды хоць сабе і зь месяца, галоўнае - якія формы!

Дзьве гадзіны дня. Званок доктару наконт мяне. Вячэра: шклянка чаю, шклянка кефіру, пюре з адваранай рыбай, батон, масла.

5 ліпеня

Падрыхтаваў маляву для перапраўкі на волю. Пачынаюць нышь зубы ў правым верхнім куце. Казлы, нават фрамугу не адчыняюць, каб праветрыць палату. І кайданы на левай. Зъявілася новая санітарка, смуглая, срачка і плечы - як у камбайна „Гомсельмашу”. Ізноў у зъмену выйшла Сьвета, мая надзейная „паштовая экспедыцыя”. С্বяглана - студэнтка-першакурсніца медінстытуту, родам з Гарадзеншчыны. Прыйшоў съядак, прынёс два тамы „Справы”. Чытаю, перапісваю. Чаго толькі няма ў гэтай пісаніне! Вось, напрыклад, з паказаньняў Кірсанавай, супрацоўніцы „Настаўніцкай газэты”: „З часу знаёмства адносінаў з Адамовічам я фактычна не падтрымлівала. Сустракалася зь ім два-тры разы. Па харектары Адамовіч замкнуты, эгаістычны чалавек, ~~вельмі~~ высока сябе ацэньвае. Неўраўнаважаны, успыльчывы”.

6 ліпеня, субота

Набіраю вагу, пачынаю адчуваць уласнае цела. На волю пайшла першая малява.

*Уточка-малявочка пошла по адресочку,
девочке любимой я подарил чулочки.*

Ты носи их каждый день, а я кепку набекрень.

Такія рыфмы ўпадаюць у галаву, калі з дапамогаю шпітальнай „уткі” перапраўляеш на волю лісты пра свае жыцьцё-быцьцё.

Сказаў съледчаму, што кантралёры, зь якімі ён вітаецца за руку, прыходзяць на службу п’яныя. Съядак зьніякавеў і зараз жа папрасіў назваць прозывішчы. На другі дзень у шпіталі з’явіўся „Сівы” - Фёдар Ілыч, намеснік начальніка. Упрошваў выдаць яму кантралёраў. Пры гэтым пачаў разважаць, як было, як ёсьць, як, магчыма, будзе. И пра дзеда-чэкіста свайго прызнаўся, і што ў яго, унука, дысцыпліна на вышыні, а п’яныя кантралёры пры зброі - ЧП.

Вось што на гэты конт заўважае ў сваім рамане „Стары бажаволак закон” Ларс Лорэнс: „Важны не менавіта дадзены чалавек, містэр Парсанс, а тое, што падобнае ўвагуле магло адбыцца, з гэтай нагоды было нешта зроблена, калі п’яным не давалі ў рукі зброю і не дазвалялі разгульваць па вуліцах і чапляцца да мірных грамадзянай. Я ня схільны высоўваць абвінавачваныне камусыці аднаму. Насамрэч назваць кагосьці аднаго - значыць адцягнуць увагу ад галоўнага: адказнасыці ўладаў”.

Ліпень... Яшчэ ў шпіталі. Кантралёры прынесыі тэлевізар, глядзім нейкі баявік.

Вечар. Вецер нарваў навальніцу, залівае.

* * *

*Не гані пургу¹, начальнік,
я табе не крымінал,
а прыгожага шукальнік,
я - пачатак, ты - фінал.
Я ірву душу на часткі,
ты - вязаць концы мастак,
я ўнікаю хітрай пасткі*

¹ Гнаць пургу - гаварыць няпраўду, маніць.

*на ральлі, як чорны грак.
Эх, з кайданага я племя,
кантралёр - табе імя,
мае ногі прагнущь стрэмя,
твае рукі - рамяня.
І таму як ей ўсміхайся,
як мне ў очы ні хлюсі,
скажа некалі. „Зъбірайся!”
і табе ДэПээнСІ².*

7 ліпеня

Раніа, настрой дрэнны. Учора горад салюгаваў, ня ведаю, праўда, зь якой такой прычыны.

8.07.96

Чытаяў „справу”. Съледчы, падла, сказаў, што атрыбутыку „Правага Рэваншу” зынішчыла нейкая камісія. Зынішчылі працу Валянціны С. родам з Семежава, маёй любімай жанчыны. Гэта былі сапраўдныя мастацкія творы, асабліва нарукаўная павязка з вышытай васьмікутнай зоркай.

9 ліпеня, аўторак

Увесь дзень перапісваў паказаныні съведкаў, спыніўся на адказах Галубовіча.

10 ліпеня, серада

Зъмена была дрэнная. Чорна-вусаты дугу гнуў. Маўляў, я забыўся, дзе я знаходжуся.

Сынілася вёска Равячка, радзіма бабулі Грасільды, альхоўскія мужыкі Эдмусь ды Олік. Ізноў вярнулі ў ізалятар, дазволілі патэлефанаваць у газету „Наша Ніва”. Трапіў на Алега Дзярновіча.

² ДэПээнСІ - дзяжурны памочнік начальніка съледчага ізалятара.

11.07.96 г.

Учора як загрузіўся ў 4-ю, так да адбою і прагаварылі. Мае новыя суседзі: Зыміцер, студэнт педінстытуту, і Артур Каракевіч, былы съледчы з Барысава. Абое на нач чыталі малітоўнікі.

Мае вандроўкі з камеры ў камеру, як скокі па балоце з купіны на купіну, як у маленстве ў час разводзьдзя з крыгі на крыгу. Патрапіш - прыжывешся, схібіш - будуць праблемы.

Усё ідзе, як ідзе. Дождж, душнавата. Цэлы дзень чытаў „Справу”. Перад абедам - спатканыне з маці. Кажа, дома бацька заняты касьбой, пляменынік крэпне...

14 ліпеня, нядзеля

У камеры сыра, душна, распрануліся да поясу. Сусед Каракевіч глуха кашляе - бронхі ў яго хворыя. Пакінуў на волі жонку з дачкой. Другі - З. Вайхоўскі - сядзіць і каркае: няма Беларусі, няма беларусаў... Сука, яшчэ адно гнілое слова - і я яго стукну.

15.07.96 г.

Вайхоўскаму 23 гадкі, але ўжо „круты”: паезьдзіў па єўропах, бізнэсу нарабіў. І дарарабіўся. Шыюць яму забойства чалавека.

Да абedu была сустрэча з адвакатам, Пісалі хдайннітвы пра спыненыне справы. Настрой паскудны. Хлапцы з „НН” перадалі стрыжні, блок чыстай паперы, дзьве газэты, якія я ўжо чытаў.

16 ліпеня

Сон: калоны цяжкай ваеннай тэхнікі, Ізноў у раёне Равячкі. Прыйснілася і Нагальля Матыцкая. І так выяўна бачыў яе чорныя очы, буйныя рысы твару. Была мне радая. Мы сядзел ў нейкай кінатэатральнай зале. Я бышчам бы выпадкова апынуўся побач, проста выпадкова праходзіў міма...

„Бізнэсмэн” Вайхоўскі крычыць мне: „Ды я вашу партыю БНФ за вагон піва куплю!”

17-га

Сынілася дачка Валі Наталья. Кудысыці мы ехалі на нейкім лімузінчыку. Было лета, яна сядзела леваруч, я браў яе за адкрытую да пляча правую ручаньку - спрабавала вызваліць. Потым віншавалі мяне невядома зь якой нагоды.

А вось табе характарыстыка расейскага мужычка з раману Міхала Аляксеева „Вішнёвы вір”: „Однажды ранней весною, незадолго до того, как распуститься листьям, когда ветви деревьев были ещё голы и только подёрнулись тончайшей зеленоватой дымкой пробуждающихся почек, Карпушка приволок в сад дюжины три бороных зубьев и заколотил их все в ненавистное ему дерево, полагая, что осокорь захворает, почахнет-почахнет, да и помрёт. Из пораненных мест обильно заструился прозрачный, как слеза, сок, и это обрадовало Карпушку”.

18 ліenia (чацьвер)

Азнаёмлі з паперай, якую съледчы накіроўвае ў Генпракуратуру (документ №12319 ад 17.07.96 г.).

Адправіў ліст Галіне ў Другу.

20 ліпеня

Вайхоўскі моліцца, ня жоча на Валадарку. Сапраўды, там ня так „утульна”, як у „амерыканцы”. І Караткевіч баіцца помсты людзей, якіх ён некалі адпраўляў пад суд. Што ж, маліццеся.

„Але скажы мне, дарагі сябра, няўжо, калі ты ўзыдзеш на трон, у Англіі ўсё яшчэ будуць стаяць шыбеніцы? А гэты стары паяц закон няўжо па-ранейшаму будзе душыць іржавымі ланцугамі ўсялякія праявы мужнасьці?” Гэта з Шэкспіра, Генрых IV, першая частка.

Аднойчы Дыягена спыталі, калі чалавек павінен вячэраць. Ён адказаў: калі гэта заможны грамадзянін - як толькі захоча, калі бедны - як будзе магчымасць.

Нядзеля, 21 ліпеня

Адбой, пілі парашковое амерыканскае малако, пакрышыўшы ў яго батон. У нас на хутары Казіміраўка такая страва называецца рулі.

Ізноў дождж, сыра. Суседзі зьбіраюцца пераязджаць: адзін на Валадарку, другі - „на бальнічку” (турэмны шпіталь). Кешар заканчваецца, пачынаецца пякотка; хлеб пайшоў дрэнны, кіслы і заляжалы. У акенцы лышчуў вокам кантралёр.

„Любоў да Радзімы, як яе разумела Жанна Дарк, - гэта нешта значна большае, чым звычайнае пачуцьцё, - гэта страсць, самазабыццё. Яна была ўласабленынем духу патрыятызму - патрыятызмам жывым, з плоці і крыві, які можна адчуць навобмацак і ўбачыць вокам.

Каханыне, Міласэрнасць, Спачуваныне, Вайна, Годнасць, Мір, Паэзія, Музыка - усё гэта можна сімвалізаваць чым заўгодна, адлюстраваць у вобразе мужчыны альбо жанчыны любога ўзросту; але далікатная, стройная дзяўчына ў росквіце

гадоў, з вянцом пакутніцы на галаве і мячом у руцэ, якім яна рассекла ланцугі чужаземнага ўладарства на целе сваей радзімы, ці гэта ня самы дакладны сімвал Патрыятызму, які будзе жыць у стагодзьдзях да рэшты часоў”.

Марк Твэн, „Жанна Дарк”

22 ліпеня (панядзелак)

На выгул не хаджу, вылежваюся. Ажывіліся думкі пра жанчыну. У Расеі за слова таксама судзяць - працэс Валерыі Навадворской.

„Крыўды чаканяцца на жалезе, добрыя справы пішуцца на вадзе.”

Берта

„Калі засталіся яшчэ грамадзяне, якіх хвалюе абарона людскіх правоў, няхай яны вывучаць законы Злучаных Штатаў пра змовы. Абвінавачваныні ў змовах выкарыстоўваліся, каб прымусіць назаўсёды змоўкнуць найлепшых людзей Англіі. І

тое, што гэта састарэлая форма гвалту ўкараншася ў нашай краіне, прымушае задумацца пра многае".

КларэнсДэрроу

24 ліпеня (серада)

Мы перажываем зараз адзін з тых момантагү, калі быць юрыстам – ганаровы абавязак. Такія магчымасці даюцца адвакату альбо судзьдзі, бадай, толькі аднойчы ў жыцці, і, каб выканцаць свой абавязак, яму трэба знайсыці ў сабе мужнасць, трэба выгрымаць нялёгкую барацьбу. У такія хвіліны ён павінен валодаць надзвычайным прамоўніцкім дарам, здольнасцю пераконваць у правільнасці сваёй пазіцыі.

Позны вечар, пасля адбою пішам, палім съмярдзючыя цыгарэты, крадком глядзім тэлевіzar.

З другога заезду ў шпіталь КДБ я вярнуўся 10 ліпеня. 10 камера „амерыканкі” аказалася пустой - сусед выехаў на зону, захапіўшы з сабою некалькі нумароў „Нашай Нівы” і „Свабоды”. Магчыма, па невялікім часе мы з ім сустрэнемся ўжо там, дзе адбываюць судовую кару. Але пакуль што я тут, і мяне цікавіць ува ўсей сваей шматграннасці тутэйшае існаваныне.

Дні бягучы нават у камеры. „Как мало прожито, как много пережито”. У мяне, што праўда, і пражыта нямала - 34. І трэба яшчэ пражыць. Трэба! Хачу ўбачыць паразу ворага і троюмф нацыянальнага духу.

Мая неасыцярожннасць служыць мне аховаю - дэвіз „Справы № 182”, якую скончыў чытаць 12 ліпеня.

25 ліпеня

Днямі думаў пра былую жонку Вольгу. Сёння прысьцінілася. Ніякіх знакаў зволі. Пішу, чытаю, нагой хістаю.

Няма голасу, які можа згубіцца бяз съледу, няхай гэта нават адзінокі голас чалавека ў пустэлні.

26.07.96 году

Здаецца, за съценамі „амерыканкі” пачынаецца мільтонаўскі кіпеж. Рыхтуюцца да заўтрашняга дня, калі была

прынягая Дэкларацыя пра незалежнасць Беларускай Рэспублікі.

Піма кажа, што ў турме ён хоць уласныя шмоткі мыць ды цыраваць навучыцца. Нябось, на свабодзе пра такія „дробязі” ня думаў - займаўся бізнэсам.

27 ліпеня 1996 году, субота

Пад'ём а шостай. Сарцір (туалет, клазэт, прыбіральня, дабл, нарэшце), а нас трох, а ўнітазы два. Выносім парашу і съметніцу, у пластыковыя бутэлькі набіраем вады. На апраўку даюць хвілін сем. Асабіста мне трэба дзесяць-пятнаццаць. Амаль заўсёды не пасыпяваю - вертухай гоняць назад у камеру.

Перад прагулкай - „лазьня”. Гарачай вады няма - грэюць на кухні. На кожнага - па вядры гарачай. Плёнкаемся ў тазіках, палошчам свае ўкарэлья майткі. 15 хвілін - і „лазьня” адбылася.

Прагулка: квадратны бокс трох на трох метры на трох, съцены пад „шубай”, зьверху - металічная сетка. Цвыркае птушка, яснае неба і бярозавы ліст ад веніка, якім падмяталі цумантовую падлогу-ток. На съяданак далі аж трох багоны!

Зараз вечар, чуваць, як салютуюць гарматы. Дзень незалежнасці. Лягавы, паскуда, называе нацыянальны съязг беларускім салам.

Мітынг апазыцыі адбыўся каля Палаца спорту. Тэлекампанія ГРТ паказала больш, чым тутэйшая тэлеперадача „Панарама”. У кадры мільгануў твар маёй маці. За съценамі турмы сёньня ціха.

28 ліпеня (нядзеля)

Сон. Шматлюднае палатно-карціна. Нейкае мерапрыемства, на якім я ў цэнтры ўвагі. Тут жа дзяўчаты гарбаносен'кія. І Глафіра, і я яе цалую-абдымаю...

Мясцовая доктарка працісала „вікаір”, таблеткі для нармалізацыі работы страўніжа, альбо, як сказаў бы нармальны чалавек, „ад жывата”. Але яны не дапамагаюць. Вечарам ізноў пякотка - пасъля кіслай капусты на абед і хлеба-цаглінкі.

29 ліпеня (панядзелак)

Вечар. Інфармацыя ГРТ зь Беларусі. Наш ублюдак сарваў усе коркі. Гразіўся прыкрышць партыі, абяцаў пашырыць паўнамоцтвы КДБ і МУС.

30.07.96

Дзень 27 Ліпеня наша 4-я камера адзначае сёныя. Дакладней, адзначыла. Яшчэ да ранішняй прагулкі мы выпілі па кубачку і па другім самастаялага вінца з чорных парэчак. Мы прамовілі тост за неўнікнёнасць нашае перамогі.

А 27-га хадзілі ў лазыню - звычайны душ без гарачай вады. Потым абед, кіслая капуста, пякотка - першая прыкмета гаstryту, таблетка „вікару”, паабедзенны сон, туалет з двумя ўнітазамі на настрох, вячэрні чаёк, адбой.

27-га ліпеня два гады таму ў сваім інтэрнацкім катушку абдымаў я чужую жоначку: мы елі недасьпелья персікі і нешта алкагольнае пілі. Потым нам перашкодзіла другая чужая жоначка. Яна была старэйшая і атрымала мяне. І гэта справядліва. Вечарам па Галоўным Праспекце прыйшла калона з паходнямі. Цудоўнае завяршэнне съятога акту нашае любасці перад ablічкам іхняе зрады.

ЧЫСТЫЯ РУКІ

Я скажу табе, мая любачка, чаму некаторыя на свабодзе так раўніва падыходзяць да праблемы чысьціні рук.

Па-першае, чыстыя руکі — здаровы арганізм.

Па-другое, не магу ж я хадзіць з бруднымі ру-камі, пазбаўляючы цябе тым самым радасці цалаваць іх. Мае руکі заўсёды павінны быць гатовыя для тваіх пацалункаў. Ведаеш, калі мужчына цалуе руکі жанчыне — гэта часцей за ўсё традыцыя, этыкет, звычка. Калі наадварот — мужчына гэтай зъяве не знаходзіць найменыня.

Па-трэцяе, педантычнае ачышчэнне ад бру-ду — гэта найбольш эфектыўнае выкарыстаныне магчымасці, якой заўгра можа ѹ ня быць. Вось табе прыклад: 4 камера, параша, нары, пацёкі на съенах, турэмны смурод. Я больш не магу

займацца воднымі працэдурамі, як гэта ўласыціва толькі мне. Усяго і засталося, што памяць пра халадок тваіх вуснаў, захаваная эпітэліем маіх далоняў...

Па-чацьвёртае, мая салодкая, нехта ўсё ж павінен мосьць рукі, своечасова і на ўсіх пальцах падстрыгаць пазногі, здымача завусенкі. Навокал столькі людзей з бруднымі рукамі, што проста... Гэты пункцік пачынаеш асабліва разумець тут, за кратамі, дзе ты мусіш кожны дзень назіраць, як нячыстая, азызлая рука кантралёра пры раздачы хлябала ва ашчапервае жалезную шлемку, сылізгаючы вялікім пальцам у твой гастрычны супік. Адно суцяшае: брутальны палец кантралёра завісае пакуль толькі над пайкай зэка, а не над спускавым курком.

ДАКУМЕНТ № 1

Следователю по особо важным делам СО КГБ РБ капитану юстиции Сокольчику А.П.

Справка

о судебных издержках по уголовному делу №182

Судебные издержки по уголовному делу № 182 по состоянию на 17 июня 1996 года составили:

На оплату труда адвоката (Цветава - С. А) -106.814 рублей;

Стоимость проведённых экспертиз:

- № 880 от 13 марта 1996 года - 850.000 рублей;

- № 1050 от 29 марта 1996 года - 425.000;

- № 1470 от 29 апреля 1996 года - 425.000 рублей;

- № 1465 от 3 мая 1996 года - 567.000;

- № 254 от 17 мая 1996 года - 1.500.000 рублей. Всего: 3.873-814 (три миллиона восемьсот семидесят три тысячи восемьсот четырнадцать рублей).

Начальник ФЭОКГБРБ (печатка, подпись)
полковник Т.М. Кукушин

ДАКУМЕНТ № 2, КОПІЯ

Направляется на рассмотрение: жалоба Драбкина Э.Б. по делу Адамовича С.Г. для проверки изложенных в ней фактов. О принятом решении сообщить заявителю.

Решение: на 1 л.

Нач. отдела (управления)
(подпись неразборчивы)

ДАКУМЕНТ № 3, КОПІЯ

С огромным удовольствием узнал из печати, что прокуратура занимается делом Славомира Адамовича (Правый Реванш).

Пишу Вам специально, чтобы подчеркнуть для Вас некоторые моральные качества этого профашиста. Я - учитель. Более тридцати лет выписывал „Наставницкую газету”, но прекратил это делать после того, как она опубликовала ряд статей члена редколлегии - Адамовича. Если захотите увидеть облик этого ублюдка, пусть редакция предоставит его три статьи, опубликованные в разное время: „Рэмінісцэнцыі з нагоды” - на день освобождения - какое кощунство - Белоруссии от фашистов (какие партизаны - бандиты, какие золотые люди - немцы!), „Текст № 5 „Лола з Будслава” (сплошные „жиды, жидовки и жидовочки”), „Пяць дзён на ўсходніяй границы” (дикая, нечеловеческая, звериная русофobia).

В своё время я выразил недоводование этими материалами. Меня поддержала редколлегия „Советской Белоруссии”, которая, высказав своё возмущение, обратилась (с моим письмом) к министру просвещения. Но - увы, редакционная коллегия „Наставницкой газеты”, собравшись по указанию министерства, подтвердила правомочность этих публикаций. И это в „Наставничай газете”, занимающейся вопросами воспитания молодёжи.

В письме, направленном в министерство „Советской Белоруссии”, были слова: „Публикации, которые по меньшей

мере не делают чести ни вашему министерству, ни вашей газете". Это ещё мягко сказано.

Рад, что времена изменились, что в наше время можно „раздать каждой невестке по серыгам”.

Так что известный Вам Славомир Адамович - это не только „убей президента”

Буду счастлив, если то, что я Вам сообщил, хоть в какой-то степени пригодится (хотя мой сын убеждает меня, что раз так долго ему позволяли публиковать эту всю мразь - за спиной у него кто-то есть).

С уважением
Драбкін Эдуард Борисович
(Гомель)

Драбкін-малодшы мае рацыю: у мяне сапраўды „кто-то есть”, толькі хутчэй не за сьпіной, а пад нагамі - гэта мая беларуская зямля. Вось яна і дае сілы, і гэта ёй я сплочваю доўг словам, як магу, за радасць папіраць сваім 41-м памерам чаравіка золата лістоты ейных лясоў, жвір дарог, асфальт вуліцау, бетон турэмнай камеры...

Нехта Драбкін Э.Б. у свой час настаўшчаў у Будслаўскай сярэдняй школе, што на Мядзельшчыне. У гэтай жа школе працавала Паўліна Мядзёлка. У Будслаўскую дзесяцігодку пяць гадоў прашлэпаў і я; тут жа, у даўнім-прадаўнім Будславе, я сустрэў сваё першае платанічнае каханье - дзяўчыначку Лоду, жыдовачку. Праз 20 гадоў у „Настаўніцкай газеце” я апублікаваў няпэўны паводле жанру тэкст пра сваё першае дзіцячае захапленыне. Вось тут і ўзынік Драбкін з усім тым на душы сваёй старэчай, пра што можна здагадацца, прачытаўшы ягоны ліст.

31 ліпеня, серада

Раніца. Сыняданак. Заліўны дождж з грымотамі. У камеры сыра, чхаю, паскудна ў роце ад нячышчаных зубоў і папсананага галадоўкай страйніка. Па абедзе. Артур Каараткевіч ледзь дыхае: запаленыне лёгkіх перайшло ў астму. Пераводзяць яго ў іншую камеру. Застаемся з Вайхоўскім. У страйніку

разъліваецца цяпло. Каб не перайшло яно ў пякельнае полымя язвы.

2 жніўня, пятніца

Учора ноччу трэцім загрузіўся малодшы сяржант з Барысава. У мяне абастрэнне боляў у жываце. Гарачыня, пякотка, няма апетыту. Вертухай бубніць, што вось бы нам шланг у горла ды сілком накарміць раз-другі, дык мы перасталі б сімуляваць.

3-га, субота

Лета, летца мінае. Сёныня я быў „дзяжурны” - квэцаў ганучай падлогу камеры.

4 жніўня, нядзеля

Дзень скончыўся. Віталь Барысаўскі лепіць Луку з хлеба, я пішу, Піма В. Чытае газэту. Душна, і ў роце кісла.

ПРА НЯНІВІСЬЦЬ

„В дни напряжённой летней битвы 1942 года поэт Константин Симонов написал стихотворение „Убей его”. Продиктованное созревшим, оформившимся чувством ненависти, это стихотворение западало в солдатское сердце каждым своим жестоким, жёстким и требовательным словом:

Так убей же немца, чтоб он,
А не ты на земле лежал,
Не в твоём дому чтобы стон -
А в его - по мёртвым стоял.
Так хотел он, его вина, -
Пусть горит его дом, а не твой,
И пускай не твоя жена,
А его - пусть будет вдовой. (...)
Так убей же хоть одного!
Так убей же его скорей!
Сколько раз ты увидишь его,
Столько раз его и убей!

Суровы стихи советских поэтов, зовущие к ненависти и возмездию. Яростью священного гнева насыщены их строки. Нашу ненависть мы подняли как меч народной самозащиты. Нашу ярость мы занесли над головой врага как оружие правды, свободы, независимости, любви...”.

Аляксей Суркоў,
„Голоса времени”,
выд-ва „Советский писатель”,
1965 год

„Друг друга ненавидеть умеем - это унаследовали у
мещанства, а углубить и расширить ненависть на весь мир,
враждебный нам, не удается. В современной поэзии музыки
ненависти не слышно”.

А.М. Горкі

*Питая ненавистью грудь,
Уста вооружив сатирой,
Проходит он тернистый путь
С своей карающею лирой.*

М. Някрасаў

*Калі турэмшчык паперу з пяром адбярэ,
у сэрца пальцы ўкладу, напішу крывёю сваёй.
Калі турэмнай пячаткай мой закаркуюць рот,
Гней загаворыць мой звёнамі ланцугоў.*

Фаіз Ахмад Фаіз,
пакістанскі паэт

6 жніўня, аўторак

Да абеду. Сусед Вайхоўскі зъехаў на Валадарку. Цяпер удвох з Віталем Барысаўскім, майстрам лепкі, чые гліняныя чарткі прадаваліся ў скверы на плошчы Свабоды ў Менску.

На днях сон. У бабінай хаце: Н. Матыцкая, Н. Захаранка, Скобла, я зь імі. Любашчы. Потым голас дзіцяці, дзяўчынкі, які прыводзіць мяне да вішні на полі, што каля бацькавага хутара. А там, у разоры, труп, чамусыці ведаю, што дзяўчынкі. Яго

абселі мурашкі, густа-густа - капошаца. Потым аўтамабіль, за рулём знаёмы актор. І яшчэ съмерць кагосыці з радні Сіняўскай Мані зь вёскі Матыкі.

„Толькі жыцьцё вымушае пакутваць. Памерці не балюча. Памерці - заснудь. Съмерць - гэта азначае канец, спакой, супакаенне. Чаму ж тады яму ня хочацца паміраць?”

Джэк Лондан,
„Любоў да жыцьця”

СУКАМЕРНІКІ

- 1). Дзіма Вялічка, 21 год. Менск, студэнт Акадэміі фізкультуры. Справа аб забойстве банкіра Валадзько.
- 2). Камера № 15. Армянін зь Літвы. Кантрабанда валюты.
- 3). Аляксандар Маціеўскі, былы супрацоўнік міліцыі 9-я камера. Справа Валадзько плюс абвінавачаныні ў згвалтаваньні ў будынку РАУС дзявюю мянчанак. Сям'я: жонка, дачка.
- 4). Кітаець Лі Хен Сі. Кантрабанда валюты. 9-я камера.
- 5). Аляксандар Баеў. Рэкет. 5 гадоў агульнага рэжыму. Камера № 10.
- 6). Артур Карагевіч, былы съледчы з Барысава. Хабар. Родныя: жонка і дачка. Хворыя бронхі.
- 7). Дзіма Вайхоўскі. Ненаўмыснае забойства. Прадпрымальнік. Чацьвёрты курс педінстытуту.
- 8). Віталь Ж. Малодшы сяржант. Барысаў, „Печы”. Цывільная прафесія - кераміст. Жонка й дачка Ліза.
- 9). Вадзімас Лашчэўскі, Літва. Кантрабанда аутамабіля.
- 10). Алег Рыбкін, непаўнагоддзені Віцебск, вул. Смаленская.
- 11). Сяргей Сільвановіч, Полацак. Хуліганка.
- 12). Валянцін Гуртавы.
- 13). Алег Туронак.
- 14). Юры Гарбачэўскі, Наваполацак. Артыкул 115-ы.
- 15). Віктар Зуеў (спаліў апгэку).
- 16). Алег Кузняцоў, узрост - 15 гадоў.

8 жніўня, чацьвер

„І ўсё гэта - за што? Што я зрабіў? Якое злачынства зьдзейсніў я перад грамадзянамі горада Ніагара-Фолс, што на

мяне абрывулі ўсе гэтыя кары. Я нават не зграшыў супраць пастановы, якая забараняе начаваць на вуліцы. Я спаў не на вуліцы, а ў полі! Я нават не прасіў хлеба і не выкленчваў „лёгкую манету” ў мінакоў! Я толькі прайшоўся па іхных тратуарах і паглядзеў на іхны съмеху варты вадаспад! Дык дзе ж тут злачынства?”

Джэк Лондан,
апавяданьне „Цопнулі”

Учора ад маці перадача. Сустракалася з адвакатам, а сёньня ён і мяне выцягнуў на сустрэчу. Сам „хазяйн” перадаў ліст ад Галіны Вансовіч. Бацькі купілі ёй „фольксваген-пассат”, вучыщца цяпер кіраваць. І задае пытаньні, зараза.

„Штэйнхоф вельмі часта мыў рукі”.

Крыстыян Гейсълер, „Запыт”

10 жніўня, субота

Спрабую разгаварыць Барысаўскага на агульнапалітычныя тэмы. Не выходзіць. Кераміст заняты сваім, ліліпуцкім.

Учора паказалі паперу з Вярхойнага суда. Маю „справу” сплавілі ў Віцебскі абласны суд - далоў з вачэй. Яшчэ дзесяці няма, а ўжо амаль съцямнела. Віталь тро разы на дзень моліцца па кантычцы.

Днямі сон: жанчыны, лазня ў Равячцы, радавым котлішчы Роўдаў; выступленыне Сталіна; доўгая кілбаса; сталіністка Ніна Андрэева; хлюст, якога я б'ю аб съцяну галавой; міліцыя; бамжы, якія то наступаюць на мяне, то адступаюць; дзяўчата, мае прыхільніцы; поле, на якім чалавек нешта зьбірае; дзяўчына кідае мне грэбень, я падымаю. Энцыклапедыя.

Сёныя І быў на аўдыенцыі ў Примакова (Расея), пытаўся, ці мэтазгодна праводзіць чарговы рэферэндум дзеля вырашэння пытаньня пра ўнісаныне зъменаў у Канстытуцыю 1994 году. Нават Дзень незалежнасці 27 ліпеня хоча зъмяніць на 3 ліпеня, калі ў 1944 годзе нямецкая акупацыя зъмянілася на

савецкую. Гэта татальны гвалт. І яму мы супрацьпаставім вайну!

12 жніўня, панядзелак

МАЛОДШАМУ СЯРЖАНТУ ВІТАЛЮ, СЯДЗЕЛЬЦУ ЧАЦЬВЁРТАЙ КАМЕРЫ „АМ ЕРЫКАНКІ”

Сядзіш за скрадзены цэзій,
а мог бы - за Беларусь,
маўклівы і негарэзълівы
барысаўскі беларус.

Яшчэ толькі ўчора быў ты
малодшы сяржант БЭА,
у форму як быццам уліты,
як быццам ты ўжо камбат.

Яшчэ толькі ўчора, а сёньня
ты разам са мной сядзіш,
сьціскаеш роспачна скроні,
хістаешся ды маўчыш.

Ты думаў, што шыта-крыта
адбудзеца справа, аднак
ня выйшла ў цябе са збытам
і спрайдзіўся дрэнны знак.

І раз ужо так прыйшлося -
давай ня плакаць, ня ныць,
давай рабіць, каб збылося
ўсё, што павніна быць.

ЧАСТКА II. ВІЦЕБСКІ ЦЭНТРАЛ

14 жніўня, серада

Позны вечар у съледчым ізалятары г.Віцебску. Заехаў учора на белай „Волзе” начальніка съледчага ізалятара КДБ. Этапіравалі ўчастырох. Два на заднім седале: у левага аўтамат з укарочаным ствалом, астатнія з пісталетамі „Макарава”. Спыняліся па дарозе разы два - па малой патрэбе. Быў гарачы сонечны дзень 13 жніўня. Кожны раз, выходзячы з тачкі, я браў руکі назад. Вертухай прасілі апусыцца, але я не рызыкаваў, бо хто іх ведае, вертухаяў. Стрэляць у съпіну, а потым скажуць: пры спробе ўцёкаў.

І вось - Віцебск. Аказалася, што менскія дэбешнікі ня ведаюць, на якой вуліцы зьмешчаны будынак абласнога УКДБ. Нарэшце дарогу паказвае чалавек у вайсковай форме...

Загрузілі ў камеру 60 (шэсць нуль). Гэта „малалетка”, з дарослых я - пяты. Сядзіць сем непаўналетніх. Сёняня зайшоў восьмы. Самаму меньшаму - 14. Яшчэ тыя ўрвісы. Вечарам адна проблема: як схадзіць на дальняк. Першая ноч – на другім паверсе нараў, альбо шконкі. Ноччу слухаю казку пра каханыне зэка й зэчкі. Шоргат маляваў з камеры ў камеру праз рэшку. 61 - хата сухотнікаў (тубікаў), адкрытая форма. Ім даюць малако, тварог, нешта з садавіны-гародніны. „Адзін восем”, - крычыць жанчына, выклікаючы на размову свайго мужчыну. Усяго ў нашай камеры 13 чалавек. Самы старэйшы мае 36 гадоў. Восьмы малалетка, які заехаў сёняня этапам зь Менску, мае цэлы букет артыкулаў: разбой, згвалтаваныне, крадзёж ды іншае. Згадваю сваё маленства: часта брутальнае, галоднае, картовае, найсмачнейшы гасцінец - калі бацька прынясе з работы сайду белага хлеба ды бутэльку „дзюшэсу”. Яснае было дзяцінства, прыгожае, плённае, таму і раблю я сёняня тое, што раблю.

16 жніўня, пятніца

Ня спалі да познага - ладзілі дарогі. Пасылаў вестку ў пяць сем - не адказалі. Перадача ад маці. Лазьня. Канфлікт з-за картау. Санітарнаэпідэміялагічная праверка, прадстаўнікі

прэсслужбы МУС. Начальнік ізалятара спытагу, ці не я гэта зъ Менску.

У Віцебскім цэнтрале (сыледчай турме) чаляцца дзьве тысячы чалавек, 121 камера.

17 жніўня, субота

УЖ 15/із 2. 11 гадзін дня. Адзін малалетка сядзіць на парашы й дыміць самакруткай, другі ў тазіку мые свае лахманы. Бальшыня ўпавалачку сыпіць. Ноччу чатырнаццацігадовы хлапчук, якому далі мяно Чосік, поўзаў па мне, як таракан, - съцяліў дарогі ў суседнія камеры.

20 жніўня

Заутра - круглы стол палітычных партыяў. Але мне што з таго? Няма той партыі, якая задавальняла б маім патрэбам і падыходам. Калі толькі выйду - зайдуся рэарганізацыяй сваей праварадыкальнай групы. Няхай паступова, кропля за кропляй, але Арганізацыя будзе! Арганізацыя з выразна прапісанымі правшамі гульні, дысцыплінай і матэрыяльна-фінансавым грунтам.

...Чосік сядзіць на рэшты і дзівіцца, як маленькія чырвоныя мурашы распраўляюцца з матылём. Малому хочацца падзяліцца ўражаньнямі, але няма з кім, ніхто не адгукaeцца на яго поклічы.

Сыніця сон, што Лукашэнка іграе ролю ў нейкім сьпектаклі: з указкай у руцэ і надта худы. Бачу яго, праходзячы за кулісамі.

22 жніўня, чацвер

Учора размаўляў з выхавальнікам Керзавым, перадаў яму некалькі нумароў „Нашай Нівы” і „Свабоды”.

Сёныня была маці, дабілася ў судзьдзі спатканыя са мною. Нехта Голуб зъ ёю гаварыў вельмі нядобра.

Мароз Юра выстаўляе пікеты дзеля маёй абароны, за што яго і б'юць ублюдкі ў цывілным. 27 ліпеня маці была на мітынгу, дзе ад яе імя выступалі (сама яна хвалявалася і не магла гаварыць) і зьбіралі грошы. Пасля спатканыя зайшла і

перадачка-дачка: вінаград, яблыкі, чай і 4 пачкі цыгарэтаў з фільтрам. Газэтаў не прапусьцілі. Турэмшчыкі чакаюць дня, калі на сёсіі Вярхоўнага Савету будзе разглядацца пытаныне пра пенсійнае забесьпячэнне работніксаў МУС. Пытаныне ўнесена пунктам трываццатым. Прозывішча судзьдзі, які дазволіў маці сустрэчу са мною, - Даўлюд.

Ноч. Гукі гораду. У нашых казематах - духата і *разборкі*.

24-га, субота

Позны вечар. Баландзёры шумяць. Перад вячэрай - прагулка. Халаднавата. У камеры вэрхал, малалеткі шчэмляць адно аднаго. Н сённяня прасіў закурыць. Ходзіць у адных трусах ды чэша муды. Днём заехаў „баскетбаліст”, рост 2 метры 01 см. Каб трапіць на балынічку, бедалага праглынуў цвік.

Спадзяюся дні праз тры атрымаць абвніаваўчae заключэнне.

ВІЦЕБСКІ ЦЭНТРАЛ

*Здаецца, нядоўгай была дарага
з 62-га ў 96-ы,
а зъведаў на ей і д'ябла, і бога,
і доўгія-доўгія дні посту.*

*Было! Пры съвечцы чытаў Якуба,
і нешта з Луцкевіча, і з Максіма,
і п'яны прыходзіў з калгаснага клубу,
і думая жыцьцё закрыць, як Місіма.*

*Было, што зь людзьмі быў шчыры прараз меру,
а людзі думалі, што манюка,
і дзеля съмеху лупілі ў цэру,
альбо праста ў сэрца левым хукам.*

*Было! Любіў чужкых і няцэльных
жанчын, што потым кідалі мяне.*

*Было: аддаваў і душу, і цела,
і рэдка на просьбы адказваў „не”.*

*Было, што піу з крыніц і балотаў,
і з кветак съпелых вітальны сок,*

*з падонкамі піў і з бруднай галотай,
піў там, дзе съветла, а больш - дзе змрок.*

26 жніўня, панядзелак

„Хата” пяць дзеяць - жанчыны - вярнулася з прагулкі. Чуваць, як рыпяць шконкі Турэмныя пані залазяць у свае бярлогі, ёрзаючы нясьвежымі срачкамі па цяжкіх камеральных матрацах. Матрас, матрас, дай хоць раз, - кажуць у такіх выпадках як мужыкі, так і бабы. Некалі шэсць нуль таксама была пад жанчынамі: у нас драуляная падлога і матрацы ў менструальнай крыві.

А пятай раніцы схапіў жывот. Панос. Пакутую да абеду. Камера пайшла на двор, а я - на дальняк. Адзінай магчымасць застацца аднаму - не пайсыці на прагулку, завіснуўшы на парашы.

Жанчыну хочацца - хоць самую атошнюю. Халаднене, ужо ня так душна ў камеры. Панядзелак - генпрыборка. Мыем падлогу, „лебедзя”-урыльнік. Каб зараз дадому, шчакой прыхінуцца да кары дубоў маіх, бярозаў, сасонак! Удыхнүць паветра ляснога, выйсыці па грыбы, паваліцца ў мох аксамітны, у ігліцу. І прайшлі б тады мае хваробы... Да „опера” запісваюся шосты дзень, каб празь яго паспрабаваць адправіць лісты на волю.

Вечар. Пяць восем дала на суткі тэлевізар, а мы ёй - цывільняк (цыгарэты). Зайшоў старлей, начальнік аператыўнай часткі. Размовы не адбылося, лісты адправіць нельга. Начальніцтва адмоўчваецца наконт пісаных і няпісаных правілаў сваей турмы. Самі, маўляў, кумекайце.

Генадзь Пракопавіч Керзаў - выхавальнік малалеткі. Кажа, што пры ім тут ужо сядзеў адзін палітычны. Гэта Міхал Кукабака, якога потым этапіравалі некуды ў Расею.

Начапер адразу пытаныне, ці ня ў БНФ я, потым пра Пазыняка. Як і Лазуркін, які афармляў мяне на малалетку, гэты таксама папрасіў мяне гаварыць па-расейску, чаго я, вядома, мяне мог себе дазволіць. Опер, бач ты, не понимает. Они все не понимают. А вось мы іх разумець павінны... Памятай! Усё памятай!

27 жніўня, аўторак

За цыгарэты прынесьлі мяса і 4 яйкі За вячэрняе малако прыйдзеца аддаць тры замуткі чаю. Чакаю суду, сэсіі ВС і чарговага рэферэндуму.

29 жніўня, чацьвер

Пакуль мы паласкаліся ў душы, у камеры нашай зрабілі шмон. Добра, што дзёнынік я ўзяў з сабой. На прагулцы перагаворваўся з Натальляй з пяць сем. Сядзіць па 91-й. Зайшлі „СБ” і „ЗЮ”. А вечарам яшчэ адзін шмон. Вывелі на прадол, тварам да сыцяны, рукі назад. Да Валіка, былога съпецназаўца, прычапіўся мент. Ледзь не пабіліся. Усе нашы транты вывернулі на абшчак і залілі вадой.

„С какой целью интересуешься?” - пытанынем адказваюць на тваё пытаныне. „Для общего познания”, - хутка павінен адказаць ты.

Прыйшоў турэмны доктар. Зъмераў ціск праз вакенца-кармілку, раздаў каму валідол, каму парацэтамол. Пайшлі левыя базары пра палітыку. 16-гадовы клоп таксама нешта вякае, нешта і яна тумкае, брындызала анальная.

Выклікалі да Керзава. Я маўчаў, а ён гаварыў: пра вершы, Луку, уладу, можа і не пасадзяць, а калі і дадуць тэрмін, то на зону не адправяць. Пррапанаваў паперу, але я ня ўзяў. І дарма. У абед успыхнуў інцыдэнт „Рыбкін супраць Маскалёва”, абодва маладетнія. У ход пайшло ўсё, што пад рукамі, але абыйшлося без крыві.

31 жніўня

Пасынедалі сочывам і малаком. Ноччу дзяжкурыла сяржант Святлана - пульхная, падобная на маю былую жоначку Волыгу. Эх, і палюбіў бы яе, вертухаечку! Прыйшла малява ад нейкае Валі з пяць дзесяць. Вечарам яшчэ адна. Піша акуратна.

2 верасьня, панядзелак

У школах съяточна лінейка, чысьценькія дзеткі, белья каўнерыкі, фартучкі. Але ня ўсе яны скончаць школу, бо некага ўжо чакае камера 60. Барані іх, божа, ад гэтай крывое съежкі!

Зайшла дачка, пахнє яблыкамі і свабодай. Сяброўка Валя аказалася Ірынай. Зь ёю яшчэ чалавек шэсць перапісваецца. Сядзіць за забойства мужа. Вечарам атрымалі суботнія газэты. У „СБ” - праект презідэнцкай канстытуцыі. Былы съпецназ Гуртавы нарэшце прызнаўся, што не падабаецца яму беларуская мова.

Надругательство над государственным флагом

Неизвестный злоумышленник снял государственный флаг Беларуси со здания Дерновичского сельсовета Верхнедвинского района и на его место повесил бело-красно-белое полотнище. Государственный флаг оказался сожжённым у здания сельсовета в деревне Дерновичи, а на двери строения был оставлен лист бумаги с нешироко грамотной надписью: „Кто снимет флаг, тот будет убит до третьего колена”. Для установления личности преступника на место происшествия выехала оперативная группа специалистов УВД и КГБ из областного центра.

„СБ” за 28 жніўня 1996 году

„КАХАНЬНЕ ТУРЭМНАЕ, ГОЛАЕ, ГАЛОДНАЕ...”

Вячаславу

Прывіт ганыне, Слава! Вось атрымала ад Вас маляўку і, калі трохі ачомалася ад сну, села пісаць адказ. Ну, што я могу Вам сказаць пра сябе? Мне 33 гады, сяджу тут ужо год, а далі тры. Была замужам, цяпер у разводзе. Маю дачку -15 гадоў. Вось Вам, відаць, шанцавала на жанчын, а мне на мужчын ня вельмі. У гэтых съценах, мне здаецца, таксама наўрад ці можа быць штосыці сур'ёзнае. А ўвогуле, чым чорт не жартуе, так? Буду спадзявацца, што ў бліжэйшы час Вы напішыце за „хату” 59 верш. Ага, я вось спадзяюся ў хуткім часе выйсыці на

свабоду, бо пагаворваюць пра тое, што будзе вялікая амністыя. Вельмі хачу дамоў і да дачкі, у яе такі ўзрост. Бабуля зь дзядулем - гэта ўсё ня тое. Ей патрэбна маці. А ўвогуле мы зъ ей, як сяброўкі. Яна мне заўсёды ўсё гаварыла, усім дзялілася. Ну, вось, здаецца, і ўсё. Пішыце, чакаю. Са шчырай павагаю - Валя.

Славіку

Дарагі Славамір! Добрай ночы, дзякую, вядома ж, за верш, але я па-беларуску не разумею... І таму пастарайся, калі яшчэ ёсьць жаданыне, напісаць па-руску. За маё маўчаныне - прабач, таму што мне трэба было падумаць... Ну, а ты ужо і не такі настойлівы быў у нашай перапісцы. Ні разу нават не напісаў, а значыць, табе гэта перапіска не патрэбная. З пав. Валя.

X-60. Славіку

Славік, за „дарагі” дзякую гаварыць няварта, бо тут прынягта гэта пачуць ці прачытаць. А вось што ты не настойлівы, дык гэта ня вельмі добра. Трэба быць настойлівым. Што датычыщца „штучкі”, то калі штосыці ня так з галавой, дык не павінна гэта адбівацца на... Ты разумны мужчына і зусім не дурны. Гэта шчыра. А тое, што ты „якаеш”, дык мне нават цікава, хочацца больш цябе і пра цябе ведаць. Вось да цябе маці прыходзіла, а да мяне ніхто... Ай, не хачу пра гэта. Ведаеш, а чаму ты напісаў, што „Іра”. Ірэна - гэта да Польшчы бліжэй? У нас дзьве Ірыны, і адна таксама полька. Славік, чаму ты вырашыў, што цябе ня любяць? Цябе любяць і сам яшчэ будзеш любіць. Гішы. З павагаю - Валянціна.

X-60. Славіку

Прывітаныне, Славік! Адразу хачу напісаць табе, што бел. мову я вельмі дрэнна ведаю. Але як табе лепей, так і рабі, бо калі што, дык я спытаю. А вось навошта табе маё прозывішча? Думаю, што гэтага пакуль ня трэба. Адукацыя ў мяне вышэйшая, а артыкул - думаю, ён цябе зъдзівіць. Ня будзем пра маю дзелогу пісаць. Бацькі жывуць у Віцебску, але ў мяне зъ імі вельмі дрэнныя адносіны. Што тычыщца маёй

нацыянальнасці, дык у мяне ўсе палякі, а па месцы жыхарства, г. зн. дзе нарадзілася, - беларуска. Але хрысьцілі мяне ў каталіцкай царкве. Вось такія справачкі. Што да майго здароўя, дык тут у мяне цікавасць да кахання залежыць ад мужчыны, а не ад мяне самой. Так, ты маеш рацыю, тэма гэта невычэрпная. Я вось што сабой уяўляю: рост сярэдні, волас русявы аж да съветлага, вочы сінія, сярэдняга целаскладу. Кажуць, што з выгляду намнога маладзейшая за свае гады... Ці куру я? Так, цяпер амаль усе кураць. Чыфірыць пачала тут, але толькі ранічкай, і то не заўсёды. Ведаеш, што да салодкага, дык я гэта вельмі люблю. Але й ня супраць церпкага. Славік, калі мне не пашанцуе з амністыяй, то ў нас будзе час на перапіску, але, думаю, не надоўга. Пішы. Вельмі чакаю ад цябе адказу. Калі ў цябе ёсьць папера, то загані мне, калі ласка. Са шчырай павагаю - Валя.

Драгому Славіку

Славік, вечар добры! Чаму ты лічыш, што пра каханыне трэба гаварыць аглядаючыся? Я лічу, што не. Пляваць я хацела на ўсіх, перш за ўсё трэба думаць пра свой дабрабыт, пра сябе... Ты вось задаў такое пытаныне мне, за свабоду... Усяго таго, што ты мне напісаў, - гэтага я ня ведала. Я ўвесь час, на працягу сумеснага жыцця - існавала. Ведаеш, я лічу, што ня ўсе хочуць угаптаць чыстае ў бруд. Таму што, напрыклад, я вельмі хачу любіць і быць любімай, хачу чистых і шчырых пачуцьцяу, бо ня ўсё яшчэ згублена. І тое, што тут некаторыя падманваюць жанчын, дык гэта мярзотнікі, якія самі ня здольныя ні на што. Славік, думаю, што тое, што я табе тут напісала, ты зможаш зразумець. Але калі ты захочаш пра штосці даведацца, ці чагосці не зразумееш, то пытайся. Дамовіліся? Слухай, ты гуляць ходзіш? І ты бачыў каго-небудзь зь дзяучат нашай „хаты”? А вось што я ізноў хацела напісаць „Ірына”, дык ты правільна зауважыў. Яна затуманіла мне Лёшкам усю галаву. Але чаму ты вырашыў, што я - Ірына? Са шчырай пав. Валя. Р. S. Прабач, калі ёсьць капэрта, дык выручы мяне.

* * *

Славік, чаму ты вырашыў такім спосабам весьці перапіску? Але гэта тваё жаданыне і мне няма розніцы. Слухай, а вось вас адзін раз вялі з прагулкі і ў кармушцы сядзела адна дзяўчына, цябе часам не было сярод хлопцаў? А сон твой... Мне здаецца, нехта да цябе прыйдзе, ну, увогуле, прыб'еща, як кажуць у народзе. Мяне затуманіў ня Лёша, а Ірына, што чаму так доўга ён ёй ня Піша. Увогуле яны - усе дзяўчата - любяць са мной гаварыць, раіцца. І ты нават не дапускай такой думкі, што ў нас малавы чытаюць услых. Ці ты думаеш, што калі ў вас так заведзена, то і ў нас тое самае? І чаму ты не дапісваеш сваю думку? Я маю на ўвазе, што хочаш са мной тримаць контакт ня толькі як мужчына з жанчынай?.. З табой я ў многім згодная, толькі ты мяне няправільна, відаць, зразумеў, і ўсяго таго... Ведаеш, пра сябе мне шаща няма чаго, бо сяджу ў невядомасці і нічога ня ведаю. Да мяне ня йдуць, ніхто ня піша, таму для мяне гэта вельмі балючая тэма... Нікому непатрэбная і ведаю, што вельмі ў многім вінавата сама, а больш за ўё перад дачкою. А газэты ў нас такой няма, я толькі чытала, што ў канцы восені будзе вырашашца пытаныне пра амністыйю.

Свае першыя дні на свабодзе я не магу ўявіць, прайда. А тэрмін у мяне ўжо ёсьць - трывадлы. У грыбы вельмі люблю хадзіць і зьбіраць. Слухай, вось у цябе пытаныне ўзынікла цікавае... Грудзі ў мяне невялікія - сярэднія. Славік, мне так сорамна, але мне вельмі хочацца чаго-небудзь смачненъя. Ага, я вось усё спытаць хацела цябе: ты курыш? Калі так, ты выручы мяне да заўгра. Пішы.

Чакаю. Са шчырай пав. Валька.

Славіку

Прывітаныне, Слава! Я ўчора сябе дрэнна адчувала і таму заснула. Напілася таблетак, ты ўжо даруй мне. У мяне дзень нараджэння 29 красавіка. Ведаеш, усе пагаворваюць пра амністыйю, думаю, што яна будзе і спадзяюся, што траплю пад яе, дакладней, мой артыкул. Вось ты напісаў, што марыў пра тое, каб у цябе была першай дачка, а я наадварот. Але ж ты

яшчэ малады і ў цябе ўсё наперадзе - будзе ў цябе і дачка. Ты пытаешся, што мяне цікавіць. Ды ў прынцыпе і ня ведаю... Але ў час перапіскі мы будзем пазнаваць адно пра аднаго. Сама я сябе нядрэнна адчуваю, але здароўе тут згубіла. А так ўсё нармальна. Бацькі, здараецца, нагадваюць пра сябе. Мужа ў мяне няма. Памёр ён у мяне, перад тым я зь ім разъвялася, але жылі разам. Ведаеш, што жанчыны ў многім мудрэйшыя і мацнейшыя за мужчын - гэта дакладна. Я ня маю на ўзвaze фізічна. Пішы, пытайся, я табе заўсёды з прыемнасцю адкажу. Я хацела ў цябе спытагаць: як ты адносішся да такой перапіскі? І ўвогуле, пішы мне ўсё-усё... На гэтым пакуль спыняюся. Са шчырай павагаю да цябе Валяныціна.

X-60. Славіку

Добры дзень, Слава! Ну, вось ты мяне ўчора паклаў спаць, а я яшчэ доўга не магла заснуць. Рэч у тым, што ты мяне паставіў у такое няёмкае становішча. Я так думаю, што ў той вечар наша Ірына съпяшалася і таму я так падпісала. Ай, ня буду я штосыці пісаць і апраўдвацца, ня варта. Ты правільна думаеш, што я хачу знайсці сябру, уся справа ў тым, што ніколі не прыходзілася мець сябру супрацьлеглага полу. Але ж сяброўства - бывае і так - з часам пераходзіць у каханыне. Як кажуць, сяброўства - гэта фундамант, які пераходзіць у штосыці большае. Веда еш, я вось не могу яксыці падаць сваю думку, не атрымліваецца. Увогуле, ты мне пішы, калі ёсьць жаданыне. Са шчырай пав. Валя.

X-60. Славіку

Слава, прывітаныне! Ты мне даруй за маё доўгае маўчаныне. Я вельмі многа думала... Бо мая маляўка была ў „хаце” 64, што непажадана. Навошта ты яе туды даваў? Калі цябе што цікавіць, я сама табе адкажу. Тым больш, што я не адмаўляла, што гэта я табе пісала, але замест Валі. І чаму я табе цяпер павінна верыць, што ты ня будзеш даваць чытаць мае маляўкі на абшчак? Мы з табою дарослыя людзі і давай да гэтага сур'ёзна адносіцца. Проста мне непрыемна, што ў вашай „хаце” ўсё так атрымліваецца. Да таго ж я ня ведаю, як пачаць

і чым ты дыхаеш: я ў пытаньнях сэксу вельмі тэмпераментная і таму баюся, што ты мяне няправільна зразумееш. Многія задураны тым, што гэта нельга, тое нельга... А я аддаюся ўся і таксама люблю даваць асалоду. Здабывацаць усе вяршыні нашай нястрымнай страсыці. Ну, ты цяпер збольшага ведаеш, чаму я маўчала... Цалую. Са шчырай павагаю да цябе Ірына.

Славаміру

Слава! Чаму ты маўчыш і ня пішаш? Можа, я табе няправільна штосыці напісала? Цалую. З пав. Ірына.

Міламу Славіку!

Прывітаныне, Славік! Ты ўжо мне даруй, але я твой лісток памяняла на цыгарэту з фільтрам, бо ў мяне няма курыць. А напісаць мог бы і ты мне першы, таму што ты джэнтльмен. І ўвогуле, пішы, я чакаю ад цябе маляўку. Цалую. Ірына.

Славіку

Добры дзень, Слава! Вось крыху вызвалілася ад паўсядзённых справачак і вырашыла накрэмзаць табе колькі радкоў. Пра таго хлопща, што ты ў мяне пытаўся, мне даведацца няма ў каго. Так што дапамагчы табе нічым не могу. Ну, а што датычыща Валі, то я табе вось што скажу... Так, пісала я, але ад ейнага імя, таму што ў яе непрыгожы почырк. Вось такія справачкі, але як ты ня супраць весыці перапіску, дык я табе буду пісаць. Вышэй нос! Не сумуй! Самае галоўнае - беражы сябе! Са шчырай пав. Ira.

Драгому і міламу Славаміру

Мілы! Так, я захварэла, штосыці кашаль і, відаць, тэмпература, бо мне то холадна, то горача. У грудзях усё съціснула і хрыпіць. Я ведаю толькі адно, што пяшчотай і ласкаю можна было б вылечыць усе хваробы, але гэта каб мы былі не праз съцены. Ведаеш, Славік, ты вельмі цікавы мужчына і з табой цікава перапісвацца. А мне цяжка табе што-небудзь напісаць.

Я разумею ўсё, але вось напісаць так граматна і прыгожа, як ты, ня ўмею. А можа я і нагаворваю. Ня ведаю. Цікава было, вядома, даведацца, як называецца мужчынская штуковіна. Думаю, напішаш мне, што такое кунілінгус. Так? А пра тое, пра што я хачу пачуць, ты павінен сам здагадацца. І ўвогуле, я аддаю ініцыятыву ў твае рукі і павер, я напішу табе таксама. Толькі вось першая не магу. І яшчэ, ты мне ўчора напісаў, што хто я - акіян ці суша? Магу адно сказаць: высновы рабіць табе. А ў маёй актыўнасці будзь пэўны, бо я чалавек не пасіўны. Пішы. Вельмі чакаю. Дарэчы, як там наконт маіх просьбаў? Цалую пяшчотна - Ірына.

Дарагому і міламу Славаміру

Прывгганыне, Славік! Вось толькі сёняня адважылася напісаць табе маляўку. Учора вельмі хутка заснула. Я ўжо пісала, што ў мяне тэмпература, таму, відаць, на сон і пацягнула, а яшчэ твая м/в. Слухай, Слава, вось ты каторы ўжо раз пішаш за „святы”. Не магу зразумець цябе. А вось наконт таго, што я куру, то ты раіш лепей цалавацца. Съмешна! Са съянай, ці што? Калі б я курыла дні, месяцы, то можна было б і кінуць, але я куру 18 гадоў. І яшчэ, Славік, я табе пісала, што так пісаць, як пішаш ты, я не магу. Але я табе ня тое хачу сказаць... Было б лепей, калі б ты пісаў прасыцей, хоць у цябе ўсё прыгожа і зразумела. Уся справа ў тым, што мне прыходзіцца адказваць табе і таму свайго красамоўства я стыдаюся. Зразумей мяне правільна! Ты ужо мне даруй, але не было цыгарэт з фільтрам у нас учора. Таму з затрымкай! Што да перапіскі на грунцце любові, дык табе ня варта хвалявацца і перажываць, бо тут кожны гэтym жыве. Я лічу, што так яно і павінна быць. І ты сам сабе закон! Вось такія піражкі! Ты ня думай, я зьбяруся з думкамі і напішу табе маляўку такую, якую ты чакаеш ад мяне. Цалую цябе. З пав. Ірына. Чакаю адказу.

Дарагому Славаміру

Слава, добры вечар! Так, нам і тут хапае штодзённых справаў. Дзякую табе за „калёсы”, яны вельмі дарэчы. Ты як ведаў, што ў мяне хворая печань і страўнік. Ведаеш, калі

шчыра, то я таксама не журуся, сама па жыцьці вясёлая. Але сумую па дзецах. З тваіх маляваў я зразумела, што табе вельмі падабаюцца жанчыны, ты да іх не раўнадушны. Што да тваёй справы, то можа ўсё будзе нармальна, ня думай пра дрэннае. У гэтых сьценах і так усё шэрае. А сон табе прысыніўся ня вельмі добры, але ж гэта толькі сон! У жыцьці ты, відаць, іншы, гэта неяк адчуваецца.

Славік, а я вось люблю быць адна, калі ідзе дождж Сяду на балконе і назіраю за людзьмі. Усе кудысьці бягучы, съпляшаюцца, уцякаючы ад дажджу. Альбо сяджаю ў машыну і еду ў лес, і блукаю адна. Цікава, чым гэта я пачынаю табе падабацца? Пішы, я вельмі чакаю ад цябе адказу. Са шчырай пав. - Ірына.

Славіку

Добры вечар, Славік! Ведаеш, тут нічога такога няма, што ты мне задаў такія пытаньні. Але ў мяне гэта ўсё прайшло. І я таксама бываю шчырай і не люблю нешта хаваць, толькі калі добра ведаю чалавека. Сплю я наверсе. Усё, што ты напісаў за Храм кахрання і абразы, мне вельмі цікава. А вось тое, што ты хочаш перайсьці на інтым па перапісцы... Думаю, у мяне гэта проста не атрымаецца. Я аддаю ініцыятыву ў твае руکі, а што там далей - пабачым. Ты мне, між іншым, не адказаў на твая пытаньні, што я задала раней. Відаць, ня лічыш патрэбным. Добрынка, чакаю ад цябе адказу. З пав. Ірына.

Славіку

Ну што, Слава? Думаю, што ты прыстойны мужчына, ня тое, што некаторыя. Я буду табе пісаць, але калі табе нешта не спадабаецца, дык ты мне напішы. Я пішу з усімі падрабязнасцямі...

Мы ляжым з табой у ложку, павярнуўшыся адзін да аднаго. Нашы вусны зьліваюцца ў доупім пацалунку, ты гладзіш рукой мае ногі, съёгны... Праводзіш рукой уверх па целе і пяшчотна лашчыш мае смочки, гладзіш грудзі. Паступова нас ахоплівае страсць і жаданыне. Я закідваю адну ножку на цябе, абдымаю рукамі і мацней прыпіскаю да сябе. Ты адчуваеш, як

мае грудзі прыемна дакранающца да тваіх грудзей, гладзіш маю нагу, попку і мацней прыщіскаеш да сябе. Я адчуваю, як узбуджаны чэлес прыемна дакранаецца і прыщіскаеца да майго жывоціка. Мы пяшчотна цалуем адно аднаго і ўсё больш загараемся страсцю, жаданьнем. Па нашых целах прабягае хвала асалоды. Ты павольна спаўзаеш уніз і я адчуваю, як твае вусны дакрануліся да маіх грудзей, мяне ахоплівае пяшчотнае трыменьне. Ты гладзіш рукой ножку, попку і пяшчотна цалуеш мае грудзі, бярэш у роцік смочак і пяшчотна лашчыш яго языком, адчуваочы, як ён напружваеца, асыярожна съціскаеш яго вуснамі і падсмоктваеш.

Мае рукі гладзяць твае валасы, я мацней прыщіскаю цябе да грудзей. Ты падымаешся ўверх, цалуючи маю шыю. Нашы вусны ізноў зъліваюцца ў доўгім і гарачым пацалунку. Я праводжу рукой уніз па тваім целе, мае пальчыкі натыкаюцца на чэлес. Адчуваю, як ты рэагуеш на мой дотык, мацней прыщіскаеца да мяне. Я правяла чэлесам па губах вульвы і накіравала яго ў вагіну. Ён павольна і прыемна ўвайшоў у мяне. Я адняла ад чэлеса руку і ахапіла цябе, ты таксама абняў мяне за попку і стаў рабіць павольныя рухі чэлесам, цалуючи мой твар і вусны. Чэлес прыемна рухаеца ўва мне. Ты гладзіш маю попку і ў нас усё больш і больш распалаюцца жарсыці. Па нашых целах адна за адной прабягаюць хвалі прыемных дрыжыкаў, нас запалоньвае асалода. Цалуючи мяне ў вусны, песыячы язычком вушка, ты паскарааеш рухі чэлесам. Мы зъліваемся целамі, нас ахоплівае яшчэ большая асалода. Праз імгненьне нашыя целы сталі напружвацца, трymаючы адной рукой за попу, ты пачаў мацней прыщіскаць мяне да сябе. Нашыя целы зълёгку здрыгануліся, застагналі і злучыліся нарэшце ў асалодзе аргазму. Ізноў нас ахапілі прыемныя дрыжыкі, цалуючи і песыячы адно аднаго, мы рабілі рухі, пакуль не праліліся да канца, перажываючи найвялікшую асалоду.

Ну, вось на што я пакуль здольная. Чакаю ад цябе адказу. Толькі ня думаю, што мы будзем з табою пастаянна пісацца. На гэтym перапынлюся. Чакаю. Цалую. Ірына

3 верасьня, аўторак

Да абеду выклікал на здачу крыві. Аказалася, што ў тутэйшых медыкау на мяне няма ніякіх дакументаў. Хацелі прасцвяціць рэнтгенам, хоць я папулярна растлумачыў, што ўжо рабіў флюараграфію ў маі гэтага году. Запісалі, што адмовіўся. Керзава з намі больш ня будзе. На яго месца прыйшоў выхавальнік Шульцаў, у акулярах, акурат немец. Гадкоу 25-ці, сапляк.

Па абедзе выклікалі да аператыўнікаў. Адзін зь іх - Рагомскі. Распытаўвалі за маю дзелюгу. З размовы зь імі вынікае, што на свабодзе ідзе змаганыне за маё вyzваленye. Назад у камеру адводзіў іншы, які прызнаўся, што яго зволыніў з ранейшай працы Шэйман, панізіўшы з падпалкоўніка да маёра. Магчыма, што і праўду сказаў.

4 верасьня

Лазня. Не пасьпей памыща - па мяне прыйшлі. Колядэгенератыўны адвёў мяне да начальніка. Пры размове прысутнічаў пракурор па наглядзе за выкананынем турэмнага рэжыму. Закончаны алкаголік Сказаў, што аблсуд алправіў маю справу на дасъедаваныне, паколькі съледчы праводзіў допыты без перакладчыка.

ЭТАП

Згадваю 13 жніўня 1996 году, камеру № 4, съледчы ізалятар КДБ РБ.

Развітваюся з Віталём Ж., малодшым сяржантам тэрміновай службы, які сеў за „цэзій” - радыяактыўныя матэрыялы, узятыя на барысаўскім лесахімзаводзе. На волі засталіся ў яго жонка й дачка. Ён так хацеў забясьпечыць ім будучынню. На развітаныне Віаль дорыщь мне добра зробленага з хлебу ўсенароднага аматара рэферэндумаў. Усенародны сядзіць на пяньку і цілінкае на сывісыёлцы, а побач цюцька вые на месяц.

Трынаццатага я пакідаю „амерыканку” на белай „Волзе” начальніка ізалятара. На заднім седале нас трох: я пасярэдзіне, справа мардаты з пісталетам, зльева - пляшывы з

кароткаствольным „калашом”. Усю дарогу ён тышкае мне руляю ў бок. Вязуць у Віцебск, прэч са сталщи, у абласную съледчую турму, дзе буду я чаліца невядома як доўга. Той, што справа, раскручвае на размову. Маўчу. Тады Сівы, намесынік начальніка „амерыканкі”, рагтам кажа, што на зоне ў Бабруйску павесілі А. Баева. Навошта ж ён мне гэта кажа? Хоча прыстрашыць? Баёў быў маім суседам па 10-й, не даваў спакою наглядчыкам, пакуль я сох без вады ў час галадоўкі. Здаецца, ён быў з каманды В. Шалая, якога ўзарвалі разам з аўтамабілем у пачатку лета.

...Уязджаем у Віцебск. Не пасьпяваю круціць галавою па бакох - столькі навокал загарэлых і белен'кіх жаночых ножак. Думаю, што свобода - гэта жанчына, якая штораз мяняе сваё аблічча. Вось яна німфетка, вось за рулём аўто, вось пераходзіць дарогу, сігналячы мне, арыштанту, сваімі ёмкімі клубамі. Эх, ё-маё, колькі карыснай плошчы пранесла гэтая жанчына! Але мая дарожка разыходзіцца зь ейнаю, маю дарожку пракладае канвой. І, што дзіўна, ён ня ведае, дзе знаходзіцца будынак абласнога УКДБ. Круцімся на вузкіх вуліцах у цэнтры гораду.

Нарэшце ваенны паказвае, у якім накірунку трэба шукаць. Знаходзяць. Сівы ідзе з паперамі ў будынак, на якім мемарыяльная дошка з інфармацыяй, што некалі тут спыняўся вядомы бальшавік Н. З вакна легкавушкі гляджу, як каля помніка воінам 1812 году два падлеткі п'юць піва. Этап завяршаецца каля варотаў турмы. Доўга не пратускаюць. Толькі ведаю, што час няўмолыны і хутка за мною зачыніцца жалезныя дзъверы. Сыпяшаюся запомніць фігуры жанчын, якія абмінаюць белую машыну з аўтаматчыкам у салоне. Горача, нават душна... І вось брама адчыніеца. Я на суверэннай тэрыторый УЖ 15/із 2 гораду Віцебску.

5 верасьня, чацьвер

Атрымаў перадачу ад мамы. Яна ў судзе і дабіваеца сустрэчы са мною. Але спаганьня не дадуць, калі справа сапраўды адпраўлена на дасьледку.

6 верасьня

Спаканыне з маці ўчора ўсё ж адбылося. Родная распавяла мне, што на Юрася Мароза напалі, кал! ён стаяў у пікеце, патрабуючы вызваліць мяне. Цяпер хлопец ляжыць у адным зь менскіх шпіталяў (страсеные галавы).

7 верасьня, субота

Ноччу і днём дождж, але цёпла. Малалеткі падрэзали чырвоны стрыжань. Пішу чорным.

Канчаецца лета. Яблычны спас.

Пра Афрыку мараць птушкі.

Ах, як жа на волі прыгожа ў вас!

Як, як жа за кратамі скрушина.

У вас там кажуць пра новы стыль

(„Прадай Радзіму” назвалі).

А мы тут гніём, як падвальная цвеўль,

як брудная pena хвалі.

У вас там народэны ідуць у бой

з „усенароднаабраным”,

а мы тут штодня становімся ў строй,

штодня залізваем раны.

Мы тут прырастаем грудзьмі да нар,

мы тут заіхаем дачасу,

а ноччу смакуем чыфірны

ўзвар усёй арыштанцкай расай.

На волі ў гародчыках астры і кмен,

нясьпелы агонь каліны,

а ў нас на прадоле нахабны мент

пагардліва цыркае сълінай.

Яму дазволена, ён „круты”,

цяпер ён сил і права,

*а нам застасца - грудзьмі на драты,
худым аблічам у гравій.*

*А нам застасца нічога і ўсё -
турэмная вош і Радзіма,
і наша нянявісьць, зъ якой мы расьцём
насустрачи рэжыму.*

8-га, нядзеля

Сон суніўся, быттам сяку я сякераі нейкага адстаўнога маёра. Сон каляровы. Потым замятаю съляды, многа крыві на адзенныі, якое я кідаю ў съметніцу. Урэшце мая ахвяра даруе мне.

Па абедзе на дальняку сыходзіў крывёю: ці то страйнік, ці то гемарой, хай бы яго халера!

„МАЛАЛЕТКА”

Пасля этапу нейкі час сяджу ў камеры-адстойніку. Зъяўляецца оперупаўнаважаны Лазуркін, частую цыгарэтамі, цікавіцца маёй справай. Прывнаеца, што ён незадаволены ППРБ, які ўжо ўсіх даставаў. Што ж да рэфэрэндуму, то яго ня будзе, думае оперупаўнаважаны. Дзеля прыліку мянє абшукваюць. На склад здаю скураную дзягту і белае шаўковае кашинэ. І марш-марш па калідорах турмы. Разам з групаю этапіраваных спыняюць каля капщёркі. Выдаюць спальнае: зямлістага колеру коўдру, прасыцірадла, навалачку і прылады для хлябалава: лъжкку з абламанай ручкай ды кубак-баландзёрку. Праз хвіліну кантралёр адчыняе перада мнай дзъверы камеры шэсць нуль.

Прывітаныне, братва малалетняя!

Неспакойны кантынгент у турме - малалеткі. Вось Сярожагарадзкі ловіць уграпёнымі вочкамі маладога шакала мае позіркі. Хутка стукне яму 18, і тады ён падымеца на ўзрасціялк - пярайдзе ў дарослу камеру. Маладому і нябрыдкаму з твару, яму ўжо цяжка жыць у нармальным грамадстве. Першыя дні два па майм заезьдзе ўся „хата” гартала „Свабоду” й „НН”. Даў прачытаць свой матэрыйял пра расейскіх фашикаў. Выйшла,

што Сярожа ведае пра РНА. Філія гэтай расейскай арганізацыі дзейнічае і ў Віцебску: займаецца пропагандай антыбеларускіх поглядаў у школах, ПТВ, ВНУ... Сярожа малюе па памяці эмблему РНА - мадэрнізаваную свастыку.

Малалеткі сядзяць за згвалтаваныні, крадзяжы, разбоі, хуліганку. Сядзяць па другім, а то і па трэцім разе. На першы раз ім звычайна даюць умоўны тэрмін, альбо з адтэрміноўкай выкананыя прысуду. Вядома, гэта ў выпадку, калі злачынства не зьяўляецца цяжкім, напрыклад, за хуліганку.

Калі я заехаў у шэсць нуль, тут ужо сядзелі чацьвёра, сярод іх літвец Вадзімас Лашчэўскіс і нехта Віктар Вікторавіч, маёр міліцыі з валасата слановыямі, як у ППРБ, рукамі. Маёра адпусцілі, і мы дагэтуль чакаем прадуктовай перадачкі, якую ён нам абяцаў.

Ноч. Малюпасенская чырвоныя мурашы хаатычна перамяшчаюцца па абшчаку. Турма варушыцца, стогне, крычыць, харкае, крэкча на дальняку, прымое з волі ў свае абдымкі і ня хоча адпускаць назад. Яна жыве днём і ноччу, ззвіваецца й выпростваецца камернымі кіпежамі, вужачыцца ў сыкае языкамі-заточкамі. Можна жыць па законах турмы, можна паводле сваіх (і тады ты бязъмежнік-беспредзельшчык), але нельга здавацца на міасць турмы. Тут ня дзейнічае мараль свабоднага супольніцтва. Тут кажуць: памры ты сёняня, а я заўтра. І калі з суседній камеры табе да дня нараджэння зайшоў падарунак – звязаныя жанчынай вайняныя шкарпэткі – гэта зусім не азначае, што пры выпадку аўтар падарунка ня здолеет перарэзаць табе глотку.

Ноч. Поўня. Малалетка Рыбкін ківаецца ў сыне. Вертухай правіць службу, сука. У суседній шэсць адзін, дзе сухотнікі, кагосьці б'е кашаль. Сухотнікам даюць дынет паёк: малако, тварог, яйкі, масла, мяса. Гэтыя прадукты мы выменьваем у баландзёраў на чай і цыгарэты з фільтрам. Нам трэба выйсьці на волю здаровыямі.

Ня вер! Ня бойся! Не прасі! Гэта правіла арыштанцкай братвы. Сёняня яно актуальнае і на свабодзе.

Ня вер ніводнаму слову вертыкальнай прастытуціі – рэжымнаму чыноўніку.

Ня бойся ўлады - яна, брутальна, сама баіцца цябе.

Не прасі ніколі і нічога ў гэтай улады. Западло прымашь зъе валасатых лапаў хоць шгонебудзь, няхай гэта нават медаль Францішка Скарэны.

ЖАНЧЫНЫ

Ноч. Жанчыны заслалі файнную плексіглазавую асадку. Пацаны адпісалі дзяўчатам пра мяне.

Складана пісаць пра жанчын-арыштантак. Яшчэ цяжэй чуць іхныя галасы днём і ноччу, іх любоўныя съпевы. Невыносна ведаць, што ў „хаце” пяць дзеўядзь шконка рыпіць пад 33-гадовай Ірынай-душагубкай. Як і ты, яна сыходзіць жаданынем, яна прагне хоць крышку любові і пяшчоты. З Іркай-паліцайкай мы крыху пішамся-абменьваемся малявамі. З Наташкай з пяць сем пераговорваемся на прагулцы праз кабуру. Галасок у Наташкі, што хоць памры. І шыюць ёй 91-ю. У пяць адзін сядзіць яе бацька і кожны дзень яны пераговорваюцца-перакрыкваюцца праз рэшку-вакно. У гэты момант наша малалетка зацісае і ўслухоўваецца ў голас Наты. Я думаю, чаму гэта ня голас маёй дачкі там, на волі.

10 верасьня, аўторак

Што за хуйня, ніякага руху? Падлы, колыкі яшчэ чакаць? І гэты дождж. І Сьветка-вертухайка дзяляжурыць на прадоле. У майм, сука, гусыце. Грубіць на кожным кроку. І не знайшлося ж ёй на волі работы.

Сёныя заслалі да нас чарговага пакрыўдженага. Малалеткі ўжо абслеі яго, дзяўбуць, як крукі падлу.

11 верасьня, серада

Набліжаюцца халады. Чую пра гомельскую школу кілерай (забойства міліцыянераў), пра бабруйскую групоўку, якая робіць наезды на маскоўскія рынкі. Ноччу Геша з шэсцьцю чатыры заклікаў братву навесці ў турме закон: каб абшчак і дарогі не пррабіваліся пэрсаналам, каб у Беларусі братвой кіравалі свае, а не маскоўскія. Крычаў праз рэшку на ўсю турму. Раніцай далі рэдкую пшонку бяз чаю. Чакаем

пракурорскай праверкі, якая, што праўда, нічога ня дасьць. Толькі свабода! Беларусь альбо съмерць - вось наша павазія!

12 верасьня

Толькі што сваё сінюшнае рыла ўсунуў у камеру пракурор па наглядзе, зь ім начальнік турмы і маладая бабенцыя ў форме.

Вечар. Рыбкіна сплаўляюць у іншую „хату”. Яму на зъмену заехаў новы, нейкі Юра зь Віцебску. Пакуль дарослыя хадзілі на прагулку, малалеткі разъвязалі гэтага Юру на фуфайку. Стус загадаў адцаць.

13 верасьня, пятніца

Прыйшла пастанова распарадчай калегі абласуду. Справу адправілі на дасьледаваныне. Апошніяе слова за генпракурорам. Медычны дапамогі - ніякай. Радыё няма, а газэты толькі афіцыйныя.

14 верасьня

Ранша. Дождж. Зьелі па яблычку. Сыніўся сон вельмі парнаграфічны.

17 верасьня, аўторак

У яснае паветра выгартнулі Яўгена Стуса. Вертухай жартуе: на расстрэл. За гэткія „жарты” трэба мачыць сьвінчаткай па фізіяноміі.

Сонца бліснула ў рэшку. Малявы ад Ірыны не было. У С. з малалеткамі непанятка. Менскі шчыблет і полацкі хуліган залажылі яго Галцы-сматрашчай. Галка адпісала Стусу, што за малалетак яго спытываюць, маўляў, самі мянуты яго выдадуць.

Зайшла „Народная газета”. Ці не з падачы Маёра? Здаў кроў. Чалавек з медперсаналу распавёў, што судзьдзя Даўлюд газэце „Віцебск! кур’ер” даў інтэрв’ю, што да маёй справы. Здаецца, на волі палітычнае жыцьцё бушуе. Шарэцкі канчатковая разышоўся з презідэнтам.

Перад абедам зайшоў баландзёр з прапарам са шмон-брывады. Баландзёр устаўляў нам школу ў рэшку. Вечарам

адбыліся разборкі, прыйшла атаварка (цыгарэты „Астра”, „Бонд”, чай, насоўка, пачак масла, капэрты). Выдавала тая самая кабыла, якую я назіраў у рабоце, заязджаюты на „малалетку”. „Заткнись, ососок, мордой к стене, не то как ёбну, что до камеры не доползёшь!” – такім фразамі яна ўсталёўвала контакты з малалетнімі абалдуямі.

18 верасьня, серада

Пішамся мала-памалу з Валянцінай-Ірынай. Пачынае гуляць „за любоў”. Новы пацан заехаў, паганяла - „Троль”. Быў у вышку, гадоў 18 яму.

П'ём малачко, што вытаргавалі за цывільняк. Раніцай адправіў пісьмо генпрокурору.

19 верасьня

Прынесылі прыватны пратэст выконваючага абязвязкі аблпрокурора. Яшчэ сама меней на месяц прыпыняеца рух справы. Зайшоў выхавальнік Керзаў, прынёс нам корань валяр'яны. Настойваем і п'ём.

20 верасьня

Зайшлі газэты: „Знамя юности”, „Советская Белоруссия” і „Народная газета”. Зайшоў выхавальнік Уладзімір Віктаравіч Шулыцаў і псіхолаг Бібікаў. Забралі ў адзіночку для размовы, якая і адбылася пад партрэтам Дзяржынскага.

Зрабілі прышчэпку ад дыфтэрый (альбо проста прафілактычны ўкол, чорт яго ведае?)

Заехаў дванаццаты па ліку малалетка з Талачына, Андрэй Казлоў. У галаве знайшлі ў яго вошы, ужо паstryгаюць над парашай. Мойкі (лёзы) не выдаюць, шмон-брэгада пазабірала запальнічки, пагапталася па маіх паперах.

22 верасьня, нядзеля

З камеры 58 загналі тэлевізар, глядзелі фільм „Невінаваты” - пра міліцыю. Д. Кар-ч зьдзекуеца з Рыбкіна. Учора кантралёры хацелі вярнуць нам нашага маленькага Чосіка, зусім дзіцянё саплівае. Упіраўся адчайна, бо назад яму нельга:

біць будуць за тое, што сядзеў у так званай камеры-абіжанцы, у якую ідуць самыя бяспраўныя ў турме (підары рабочыя і нерабочыя, крысы, казлы, чарты).

Восень халодная (-4 °C). Паліцайка ня піша за любоў. Калі суд? Няўжо не асуджуся да рэферэндуму? Прырэзаць бы якую суку!..

24 верасьня 1996 году

Рэдкая гарожавая каша. Сутычка з вывадным у санчасці, хоць я не даваў ніякіх падставаў. Аператыўнік Лазуркін закінуў да нас сматрашчага па корпусе Астапа, які нам разганяў рамсы на прадмет узаемадачыненіяў з малалеткамі.

Медагляд паказаў, што ў нас „востры гастрый”. Абяцаюць паставіць на дыетпаёк. Буду піць дэ-нол, лекі ад гастрита.

26 верасьня, чацьвер

Ноччу малыя інтэнсіўна працавалі на дарогах. Потым злавілі ў цэлафанавы пакет мыш, пагуляліся зь ей ды адпусьцілі. Любяць малалеткі жывое - акрамя сабе падобных.

На наступны дзень

Стаматолаг запламбаваў мне зубік. Кажа, што нехта зь яму знаёмых цікавіцца маім лесам. Круглая ў дантыста мордачка, маладзенская і, здаецца, нахабная. Усё выклікаў на размову, а калі я загаварыў па-беларуску, то запатрабаваў гаварыць да яго па-расейску. Ох, і карцела ж мне засадзіць у доктарскія бельмы сталёвы маніпулятар бормашыны!

Вечарам заехаў новенъкі, 201-ы артыкул. Здаровы, загарэлы, забралі проста з поля, на якім бульбу капаў разам з бацькамі. А Дзіму-баксёра нагналі – адпусьцілі дамоў.

П’ю дэ-нол, але ня лепшае. Цывільныя прадукты скончыліся. Няўжо, блін, засудзяць? Няўжо выгарыць падонку чарговы рэферэндум?

28 верасьня, субота

Позна вечарам заехаў малалетка Алег Туранак. Рухавы. Бываў у Друі, што нагадала мне Галіну, ейную сакавітую чорт

ведае як назваць штучку. Ноччу быў кіпеж: з камеры 58 пацан ламаўся з крыкам „Адпусыціце мяне дамоў!” Урэшце закінулі яго ў рэзінку, дзе ён спачатку крычаў немым крыкам, а потым заціх, зьбіты. І сталатак сумна-сумна...

Холадна. Баландзёрскім чаём вымываю з кашы тэхнічны тлушч, зь якога ніякага толку, бо не засвойваецца. Ад гэтага клятага тлушчу пякотка страўнік рэжа без нажа.

30 верасьня 1996 году

Як абрыйд гэты звяярынец! Маскалёва прыдущыў бы, макрыцу!..

Да абеду заходзіў сяржант съпецчасткі і ўручыў для азнаямленыя паперу, у якой паведамлялася, што калегія Вярхоўнага Суду будзе разглядаць прыватны пратэст аблпракурора. На прагулцы сёньня дождж са снегам, вецер. Тэрмінова трэба дастаць ватоўку й шапку. Ізноў Сьветка дзяжкурыла - грудзі на кармушку-кармілку.

4 кастрыйчніка (пятніца)

Позны вечар. Прыпнобленасьць, злосыць, нянявісьць. Сёньня роўна 6 месяцаў з дня майго ўвяязненія. Паўгоду за кратамі! За сваё, дзякую богу, за Бацькаўшчыну, не за ліхое.

Пракурор запрасіў Стусу 12 гадоў. Страшна. Аддасыць лепшыя свае гады. Застаецца ў яго сын, жонка, хворая маші, якой усяго 45 гадоў, якую пакінуў бацька пяцідзесяці гадоў, пайшоўшы за маладой. Сёньня да прагулкі з Валянцінам Г. курдыкалі пра палітыку, мараль... Сэрца ў яго баліць. Жэню С. прывялі з суду са сълязьмі на вачох. А такі быў вясёлы, пакуль была надзея. Судзяць жа яго па чатырох артыкулах за бандыгызм.

6 кастрыйчніка (нядзеля)

Ізноў дрэнна, лёгкія болі ў жываце. Змрочна, Імжыць дождж. Сёньня ноччу камар не даваў спакою. Днямі клоп пагрыз шыю.

А дзевятай вечара заходзіў выхавальнік Шульцаў, патрабаваў у пятнаццацігадовага Андрэя Казлова з Талачына гаварыць „правільно” (Андрэй гаварыў па-беларуску).

Ем часнык (альбо чосьнік), горкі перац, яблыкі. У камернай сям'і нас цяпер чатырох плюс новы - Бароха. Падумаць толькі, ягонае маці Ўсяго 36! Успамінаю лета, сястрычку Святую, якая дапамагала мне перапраўляць на волю малявы. Тады напісаліся гэтая радкі:

*Такая ціхая і съціплая,
на шыі крыжык залаты,
вяртаеш ты мяне, асілага,
зноў да жыцьця і пекнатаў.
Уколам, клізма і грэлкамі,
і чысьцінёю прасціны,
і бровай чорненькімі стрэлкамі,
і непрысутнасцю маны,
вхртаеш ты мяне ў дні радасці,
мяне, прыкутага за верш,
вяртаеш з зоны бруднай стаднасці...*

10 кастрывчніка

Выклжалі да пракурора па наглядзе за рэжымам утрыманья - старшага саветніка юстыцыі Пазоўскага. З гэтай сінюшнай мордай аллагодліка спрабаваў гаварыць пра ўмовы майго ўтрыманья, маю заяву на ўмовы генпракурора. Але нічога новага, усё па сістэме: ты ім адно, яны табе другое. На чарговым шмоне ў Траля Барохі адшманалі кепку а-ля съпецназ. Маўляў, нельга арыштаванаму насіць форменнае адзеніне, хай сабе гэта ўсяго толькі кепка-підарка ў плямы брудна-зялёнага колеру.

Вечарам прыйшло малачко, але абяцанай дыеты няма й ня будзе.

12 кастрывчніка

Ноччу сніліся цікавыя сны. Першы сюжэт: мяне сустракаюць знаёмыя, бачу аксесуары катага, катуюць. Другі: я ў

кампаніі сваіх, Вячорка побач. Усе разам на нейкім лятальным апараце мы падаем у вадаём, што і ўратоўвае нас ад съмерці. Пасьля сну настрой прыўзынты. І цёплае, сонечнае надвор'е.

Ноч з 12-га на 13-га кастрывчніка

Гляджу фільм „Мярцвяк”. Пра амэрыканскага паэта Ульяма Блейка. Пасьля фільму - рок-канцэрт „Рок па вакацыях”. Камоцкая съпявает: „Мая свобода – зь ветрам нязгода”. Камэра дрыхне.

14 кастрывчніка, панядзелак

У „хаце” генеральная прыборка. Васемнаццацігадовы пацан (Гроль), як высьветлілася, няведае, што была такая вайна - другая сусьеветная. Гэта ўразіла, дальбог. На фоне такіх тролікаў адчуваеш сябе старажытным епіпецкім жрацом-фараонам.

Днямі заехаў да нас „дзед” з Віцебскай дэсантнай дывізіі - за дзедаўшчыну, вядома. Родам з Ваўкаўыску. Цяпер будзе яму дзембель гадоў два ўдысбаце!

Зараз вось Ж.С. падсъміхаецца з беларускай мовы Алега Туронка, падла. Раствуманіі апошняга на добрую зімовую шапку.

Гадзін дзесяць раніцы. Атрымаў перадачу: сала, сушки, масла, 2 пачкі цыгарэтаў „Бонд”, сышткі, асадку, швэдар. На прагулку выводзіў начальнік рэжыму Захаравіч. Паабапал съценаў прадолу - рэзервовая трупа ў масках і шлемах. Відаць, на волі неспакойна.

15 кастрывчніка, аўторак

Прыйшоў новы, ё-маё, псіхолаг - высокага росту капітан Шахурын. Спятканыня з маткаю не дазволілі - не было каму. Судзьдзя Даўлюд ня мае такіх паўнамоцтваў, бо справа № 182 цяпер за Вярхоўным Судом. Іншоу шмон. Прычына: рэвізоры са сталіцы едуць правяраць рэжым утрыманыя.

16.10.96

Аляксей Кузьняцоў, 15 гадкоў. Першы раз быў асуджаны ўмоўна. Не зразумеў. Цяпер судзяць за крадзеж („аформіў” трыватэрэ).

Сусед шукае ў галаве вошай. Колю-Юру, які ідзе па 115-м, падпісваюць на підара. Пакуль што жартам, а там і ўсур'ёз. Адзінаццацігадовы брацельнік Троля выламаў настаўніцы пальцы на руцэ за тое, што тая асьмелілася яму вуха накруціць. Сядзіць разам з намі цяпер гэты супермалалетка, галімы зэ-ка.

Працягваеца ўзмацненыне рэжыму ўтрыманья. Вечарам Шахурын папрасіў чаю для тубікаў, але ў нас не было. Камеры сухотнікаў - чатыры - насупраць. Сядзіш і думаеш: міне ці не міне цябе палачка Коха?

17 кастрыйчікка, чацьвер

На турме шухер - едзе пракурор. Выдалі: газэты „СБ” і „ЗЮ” за аўторак, мойкі, іголку і ніткі; замянілі лямпачку на ярчэйшую; адшкадавалі камсы. Нават медсястра з санчасткі прыйшла. Але пракурор так і не прыехаў.

* * *

*Ізноў каstryчнік. Час пасадкі дрэваў.
На саджанцах раса дрыжыць,
а ты,
ты ўспамінаеш падарожжа ў Крэва,
значэння стратэгічнага масты,
любімы шлягер, інтэрнат, свабоду,
турму, сабак, іржавыя драты,
супраціўленыне мужных, слабых згоду,
неадэкватнасць зла і дабраты;
ты ўспамінаеш, як заходзіць сонца,
як на цэнтрал навальваецца змрок,
як з вымені каровінага ў донца
струменем б'ё антысухотны сок.
Ах, памяць, памяць! Файнайа ўласцівасць,
яна табе ня дасць асатанець,
яна сілкуе годнасць і гідлівасць,*

*да усяго, што западло цярпець.
Ты ўспамінаеш, як цвітуць вяргіні,
як лес шуміць, як асядае пыл
на жыта прыдарожнае, як гіне
блакітны чмель у белай конской грывае,
як баба ў лазні свой шаруе тыл;
ты ўспамінаеш, як шманалі „хату”,
як ты ня стаў з рукамі на съязну,
як дапамог свайму блатному „брату”
жывот ускрыць, прачину ўшысія ад сну.*

18 каstryчніка, пятніца

Медсястра перадала дзьве ўпакоўкі „Гексавіту”, але ня ведаю ад каго. Дзякую табе, добры чалавек!

Сыніўся наш мастак Але́сь Пушкін. Другі сон: пясочніца, у якой поўзаем мы, дарослыя. Чорт яго ведае, што такое! „Спэцназаўцы” Жэнька ды Валік вывесілі камсу на прасушку. Будзе правясная. Сохне, а разам зь ёю і мы.

Запомніць: аператывнік (опер) капитан Мікалай Мікалаевіч Бабарыкін. Позны вечар. Заўтра „усебеларускі народны сход”, інішыянаны ППРБ. Малалеткі голяць Колю-пятнаццацігадовага. Ці не клапы пачалі мяне гразыці, бо ўскокваюць і не зажываюць струпы.

20 каstryчніка (нядзеля)

Позны вечар. Заўтра чарговы рабочы тыдзень. Як жа там прайшли гэтая два дні?

Лезу ў дачыненъні паміж малалеткамі. На хрэна мне гэта трэба?! Распыхыўся?

Днямі сыніўся сон. Язда на цягніку (электрычцы). За вакном съветлы бярозавы гай. Я ў кампаніі маладых дзяўчат і хлапцаў. Сыходзім на разьбітых, антычна-рымскіх, як здаецца, могілках. На адным з помнікаў - выява ППРБ... Потым сыніўся гнілы зуб. Сківіцы-ткі сапраўды ньюоць. Сённяня знайшоў вош на левай руцэ. Сяк-так праталаскаў швэдар.

21 кастрывчіка (панядзелак)

Змрочны дзень, сыры. Ноччу нымі зубы (верхнія справа). Присынілася якаясь пампушачка, песьціў яе на руках, у ейных бацькоў на кватэры. У абед прынесъді „Определение“ Вярхоўнага Суда РБ.

16.10.1996 г.

№02-382К

Начальник общего отдела

С. Н. Ласкевич

Председатель, судья облсуда

Давлюд Е. В.

Дело № 02-382К 1996 г.

Определение

11.10.1996 г. Судебная коллегия по уголовным делам ВС РБ в составе Председателя Крыгина В. Ф. и судей Чертовича В. П. и Моргульца И. Г. (...)

Определила

определение распорядительного заседания судебной коллегии по уголовным делам Витебского облсуда от 3 сентября 1996 г. о направлении для производства дополнительного расследования отменить, дело направить на новое судебное рассмотрение (...).

Вечар. Рагам закранулі беларускую мову. Мусіў выслухоўваць „думку“ камернага плебсу, як малалетак, так і дарослыіх. Аж да адбою „думанынкі“ малалетнія зьдзекваліся з Колі-Юры: ablівалі мыльнаю пенай, душылі, білі кулакамі.

22 кастрывчіка (аўторак)

Быў у Бабарыкіна, які абяцаў адправіць ліст на матчын адрес. Перад гэтым не пасаромеўся прачытаць. Газэтаў пра падзеі выхадных дзён няма. У прагулачным дворыку мушу слухаць дзяржбрахалаўку. Верашчаць пра рэферэндум і ППРБ. Сярэднявечча! Горай, чым пры камуністах 70-х гадоў.

Змрочна. Дождж. Небяспека сухотаў. Бабарыкін спрабаваў загаварыць пра Верш, але я не павёўся. Вечарам зайшлі кнігі, сярод якіх адна пад назваю „Хризантемы у

тюремной стены” са штампам Віцебскай дзіцячай бібліятэкі імя Н.К. Крупской.

25 кастрычніка (пятніца)

Сонца сёныя, промні працінаюць камеру. Цывільныя прадукты скончыліся, застаўся чаёк. Але з цукрам. Учора быў пазапланавы шмон. Віно бродзіць поўным ходам!

Калі ж суд, качаць іх у рот!

27 кастрычніка

Сыніўся бацька малады. Мы зь ім сярод знаёмых і блізкіх, добра гаворым. У цокальных памяшканьнях дзесяці пад Будславам. Потым бацька зьнікае, дзеяньне пераносіцца ў раён Крывічоў, што пад Вялейкай. Сонечны дзень, іду са знаёмымі па вуліцы, густа забудаванай культаўымі гмахамі. Валеецца будаўнічы друз, шчэбенъ. Раздаёт нейкі вадзяністы творог, які цячэ па съценках посуду. Што ж гэта? Што там дома?

28 кастрычніка

Панядзелак. Учора ноччу прадолыны ўзбурыў мяне з нараў. Загадаў зьняць атымаху, якою я завешваў сваё логава ад свягла камернай лямпачкі. Я адмовіўся. І вось сёныя адбыліся разборкі ў прысугнасці выхавальніка Шульцава, опера Бабарыкіна і якогась „доктара”. Патрабавалі тлумачэнняў. Бабарыкін пагражаяў перавесыці ў дарослу камеру, і ня проста ў дарослу, а ў „абіжанку” - камеру для так званых апушчаных, зь якой назад у нармальную ходу няма.

31 кастрычніка (чацьвер)

Першая вячэра ў камеры № 117. Новая „хата” і новыя адносіны. Паўночны бок цэнтралу. Адпісалі наконт мяне сматрашчаму турмы. Рэакцыі яшчэ няма. Адміністрацыя пазбавіла перадачаў на месяц. Адключылі ваду. Брудна, дызэнтэрія побач. Думаю пра чыстае на волі. Суда чакаю, як манкі нябеснай.

Учора - Дзяды. Спадзяюся, што ўспомнілі. Калі не мужыкі, дык жанчыны абавязкова. І вып'юць за мяне. І зробяць нешта для майго вызваленяня.

Цяпер у мяне новы распарадак: спаць кладуся сярод ночы. Таблеткі скончыліся, у дадатак да казённай пайкі сёе-тое перападае з абшчака. Дапамагае крыху наяўнасць у камеры тэлевізара. Лазня па панядзелках.

3 лістапада (нядзеля)

Ноч. Дождж за кратамі. Спаць бы, ды не прыйшла чарга. У суседа на ніжніх нарах - гонкі. Гэта значыць, што хвалюеца чалавек, бо ў панядзелак павінны яму абвясціць прысуд.

6 лістапада (серада)

Ноч. Глядзім 48-ы віцебскі тэлеканал. У камеры нас 18 лбоў.

...І вось у правале між сном і яваю вышукваеца верш са словаў: сыр, сочыва, крышталь, прыборы срэбныя, такайская віно, прасыціны белыя і ранічка вясны, Вялікдзень, курасьлеп, чаромха, пад'яленец духавіты і вэнджанае сала ў кубяльцы.

Галоўнае - чысьцінія! Чыстая раса і чыстая вада. Гэта аснова быцця.

Па 48-м перад амністыйяй пракруцілі сюжэт пра наш цэнтрал.

*Тихо шифером шурша,
едет крыша не спеша.*

7 лістапада (чацьвер)

Выходны дзень, тры гадзіны дня. Радыё перадае, як менскія камуністы съягткуюць дзень бальшавіцкага перавароту. Ах, які жаль на ду шы, як хочацца ўбачыць нармальных людзей: Валю, нашаніўцаў, хатніх... Зараз радыё перадае пра „дэсант“ расейскіх літаратаў, якія „ашчасльвілі“ сваім зъяўленнем „родную Беларусь“ (тры слова ў двукосці належаць вядучай).

Вечарам 48-ы перадаваў пра маю справу. Зэкі чыталі Верш.

9 лістапада (субота)

Сынілася, што далі мне трэ гады. Учора пасъля вячэры налящелі шмоншчыкі, павыкідвалі шлёмкі з бульбай, якую мы пакідалі на ноч (бо што рабіць, калі палова камеры спаць ляжа толькі пад раніцу). Маё, праўда, засталося пры мне.

Сынілася, што я ў кватэры Валі С. У суседнім пакоі шмат моладзі. Кватэра раскошная, натуральнае дрэва. На стале салаты ў салатніцах. Хачу бачыць дачку гаспадыні Натальлю, але яна не выходзіць. А выходзіць Авіятар, дастае „калашніка”, я ўцякаю... Цесна было ўдвох спаць, вось і сынілася.

10 лістапада (нядзеля)

Напісау дзьве заявы: выхавальніку і ў санчастку. Ды лепш бы прыйшла якая папера з суда.

* * *

*Каханьне бяз рэтушы, голае, галоднае,
за кратамі ў камеры альбо на прадоле,
каханьне пад прыцэлам, сырое, падкалоднае,
цяжкае, нгбы та царкоўная жырандоля,
каханьне маё прышлае, імгненнае, тутэйшае,
я нацкую на плоць тваю лягавых ма'ёй жарсьці,
я распішу цябе прыгожымі і дзёрзкімі вершамі,
ня дам табе спакою да самай нашай старасьці.
Пакуль я буду лёгкімі сіпець на цэнтраке,
абкураны і добраю, і дрэннаю табакай,
хадзі сабе съмела ў памаранчавай залі,
зусім ня так, як ходзіць камандзір перад атакай.
Але як толькі выйду я, як толькі я звольнюся
з турмы, дзе забіваюць павольна і ўпэўнена,
мы паплывём з табой у белым ад полюса да полюса,
мы станем любіцца і слухаць Ленана,
мы будзем, як дрэвы, што мной пасаджаны
за тысячы дз'ён да вершай і славы,
мы будзем добрымі індыскімі раджамі,
будзем языкамі пякельнай лавы,
мы будзем вылівацца з кратэрай гневу,*

*з каналай нянявісъці да акупанта,
мы зьнішчым яго нашым гімнічным съпевам,
а рэшткі змыеем з дапамогай гідранта.
І толькі потым, пасъля мы зоймемся каханьнем,
мы будзем вырабляць - о божа! - такія штукі,
што адшукаюць нас, магчыма, позынім раньнем
і целы яшчэ цёплыя возьмуць на руки.*

16 лістапада

Рабочая субота. У Віцебску сёныя мітынг у падтрымку чарговага рэфэрэндуму, арганізаваны антыбеларускімі сіламі: (прарасейская „Белая русь”, псэўдаказачкі, КПБ нейкага чмыкіна). А ў Менску таксама мітынг, на якім патрабуюць адстаўкі ППРБ. Шарэцкі й Ганчар дамагаюцца тэлеэфіру. Напружанаасць расце.

Сёныя пасъля трох дня атрымаў абвінаваўчае заключэныне. Ныюць зубы.

* * *

Состоялась учредительная конференция по созданию белорусской организации ветеранов КГБ Республики Беларусь.

С приветственным словом к ветеранам обратился председатель КГБ Беларуси Владимир Мацкевич.

Характеризуя обстановку в республике, В. Мацкевич отметил как один из серьёзных дестабилизирующих факторов активизацию деятельности иностранных спецслужб. Вкупе с представителями оппозиции ими оказывается давление на Президента Беларуси, принимаются меры по препятствованию проводимой им политики по интеграции с Россией и другими странами Содружества.

„СБ”, №222,
16 лістапада 1996г.

18 лістапада (панядзелак)

Дазволі спаткаца з маткаю, ад якой даведаўся пра выхад маёй кніжкі вершаў „Каханье пад акупацыяй”. Паглядзеў праз шкло на вокладку - і ўсе. Перадаць мне, аўтару,

не дазволі. Выйшаў таксама зборнік „Менская вясна-96”. Малайцы, сябры! Адвакат таксама робіць сваю справу. Усе хатнія здаровы, чакаюць майго звароту. Вертухай забраў адзін мой турэмны верш, які я спрабаваў перадаць маме.

25 лістапада - суд. Усё ж дацягнулі да рэфэрэндуму. Што ж, пабачым... На кнізе вершаў „Каханыне пад акупацыяй” - аўтограф былога Міністра ўнутраных спраў Захаранкі.

Учарашняе шэсцьце апазыцыі па прасьпекце Скарэны адзначана сутычкамі з міліцыяй. Сённяня „Грамадзкае расейскае тэлебачанье” паведаміла, што старшыня Рады міністраў М. Чыгір ва ўльтыматыўнай форме падаў у адстаўку. На гэты дэмарш ППРБ адказаў, што „незаменимых нет”. Кураレスіць, сволач, па абласцях, умаўляе свой электраграт, як той мужык бляждёху.

20 лістапада (серада)

Пятая гадзіна ночы. Учора вечарком без тлумачэння вытагрнулі з 117-й. На разьвітаныне братва прасіла аўтографы: хто на апошній старонцы ўласнага прысуду прасіў распісацца, хто проста на белым аркушы паперы... І вось я ў камеры шэсцьць чатыры (64). Суседнія - шэсцьць нуль, адкуль я выехаў у канцы кастрычніка. Цяпер у ёй жанчыны. Стус з малалеткамі ў дзевяць чатыры (94).

Прысыніўся ўчора Вася з 117-й: нібы ён ляжыць на дарозе, каля вёскі Равячка, распавалінены нейкім механізмам на дзвіве часткі. Вася гэты быў прастыўшы, пот зь яго цурком ліў. А Равячка - вёска пад мястэчкам Будслаў, што ў Мядзельскім раёне. За 500 мэтраў на паўднёвы ўсход ад Равячкі, на ўзвышшы сярод поймы ракі Сэрвач знаходзіцца гарадзішча пачатку нашай эры, якое археолагі адносяць да культуры штрыхаванай керамікі. Яшчэ з гэтае Равячкі паходзяць Роўды, мая радня. Адсюль у свае сорак гадоў сялянка-каталічка Роўда Грасільда пайшла за збяднелага і хворага шляхціца-каталіка Станіслава Адамовіча, майго дзеда, якога я ніколі ня бачыў.

21 лістапада, нач

Сплю цяпер з васьмі раніцы, наччу тусуюся. З размоваў з Гешам, галоўным сядзельцам камеры 64, даведваюся, што нярэдка людзей „закрываюць” у турму, каб адабраць кватэрну (здаецца, паводле існуючага закону, пасля трох гадоў, калі чалавек ня выйшаў на волю, ягонае жыльё адыходзіць дзяржаве, у так званы падменны фонд, а на практыцы часта - міністэрству ўнутраных справаў).

У 56 сядзіць „Інтэлігент” і наваполацкі „Сом” (апошні выкрадаў аутамабілі і вяртаў іх за выкуп).

Хочацца есьці. У душы чэляс пацягнуўся ўгору. Як бы гэта было цудоўна - сустрэць трывіца пятую вясну на свабодзе, сярод першацьветаў, пакапацца ў гародзе!..

Геша распавядае пра адзін са спосабаў супраціву мусарскому гвалту - зашываньне ірта іголкаю (лепш „медыцынскай” - ад шпрыца). Калі на судзе будуць справу клеіць гэтак жа нахабна, як і съядак Сакольчык, то прыйдзеца зашыцца. Будзе слаўны заключны акорд, рэзюмэ, так сказаць. Вярохўны савет запатрабаваў ад Канстытуцыйнага Суда разгледзець варыянт імпічменту ППРБ.

27 лістапада (серада)

На дварэ мокра. Напісаў заявы: у аблсуд, каб даслалі пратакол першага дня судовага паседжаньня; у санчастку, каб выклікалі для лячэння зубоў. З Гешам гаворым „за жызнь”.

Прайшоў рэферэндум. Лука ізноў выйграў.

Учора ў дзевяць вечара вярнуўся з карцэру, дзе адбываў пяць сутак. Вось запіс на лістку туалетнай паперы.

„21.11.96 г. 16.00. Бокс „И” - кіча, альбо шызо (штрафны ізалятар), далі 5 сутак. Рэчы загадалі пакінуць у капцёрцы. На суд, выходзіць, паеду з ізалятара. Прасуюць па „беспрэдзелу”. Вада ўключаетца з калідору. Нары адкідваюцца з дзесяці вечара да шасыці раніцы - на час так званага сну.

22.11.96 г. Раніца, паднялі нары. Дожд় лупіць па жалезных казырках вокнаў. Прынеслы хлеб і цукар. Па радыё на прадоле іграюць бээсэсэраўскі пімн.

23.11.96 г. За съцяною сядзіць „Кампазітар” - мой сусед па кічы. З дуркі. Суткамі рыкае. Ці прыстаўлецца, ці сапраўды дах паехаў - палюбому страшна. Кантралёр падагнаў гарачага чыфу. Я якраз на парашы сядзеў. П’ю цяпер, загрызаю скарынкай хлеба. І цёпла ў грудзях ня столькі ад гарачай вадкасці, колкі ад чалавечага жэсту вертухая. Аж плакаць хочацца ў адказ на дабро. Але й саркастычнае ўбіваецца клінам у мае сантыменты. Гэта яно хоча сказаць „добрауму” кантралёру: заходзь да мяне на штрафняк, дастаń ключык, адкінь нары, пасядзім разам хоць суткі, пачыфірым. Я буду гаварыць табе камплменты, бо ты за пачак цыгарэт перадаў мне ад зэкаў кубак кругой заваркі. Ты герой, кантралёр!

Усю ноч ня сплюшчыў вачэй. Як і мой сусед за съцяной, які цьвердзіць, што яму далі другую группу інваліднасці. На дурцы гэтаму бажавольнаму з-пад Смаленска каломі сэдуксэн і рэланіюм - так званыя заспакаяльныя сродкі. Як жа яму хочацца пагаварыць з кім-небудзь!"

25 лістапада

У панядзелак адбылося першае паседжаныне віцебскага аблсуда. Нявыспанага, непамыгага забралі мяне з кічы а дзвесятай раніцы. Узяў з сабою толькі матэрыялы „Справы”. Шманалі сярэдне - салдаты тэрміновай службы з каравульных рот. Нейкім скамячаным было першае паседжаныне. Я нават сказаў бы, што мы не пасыпелі пасядзець, мы толькі прыселі. Прокурор і судзьдзя гаварылі напаўголосу, быццам чагосьці баючыся. Майго адваката не было - завіс у Гомелі на паўтары месяцы (вядзе іншую справу). Прыслаў тэлеграму, у якой просіць суд адкласці працэс, а мяне выпусціць пад падпіску. Адразу ж пачаліся накладкі з пратаколам. Сакратарка запісала, што і я выканаў недавер суду, хоць я такой заявы не рабіў. Здымачь на фота- і відэаапаратуру судзьдзя не дазволіў. Я чакаў, што народу будзе ў зале больш. Бачыў Алеся Пушкіша, Ю. Касіча з плакатам. Б. Хамайды і Ул. Плешчанка заявілі суду адвод, які ня быў приняты. Наступнае паседжаныне - 2 сьнежня.

Пасъля судовага паседжаныня, якое спынілі задоўга да абеду, мяне трымалі да пяці вечара. Есыці не далі, у іх, бач, так заведзена. У прыбіральню таксама не выводзілі - прыйшлося сікаць тут жа, у боксе будынку суда. Каравулыны, дурылка, глядзеў хвіліны тры, раскрыўшы рот. Па вяртаныні ў карцэр турэмныя кантралёры выдалі халодны абед, кавалак хлеба й цыбуліну. Зрэшты, жрачку гэту прыйшлося вырываць крыкам. А вось палажняковай вячэры не атрымаў. Пачаставаў бажавольнага суседа фільтровай цыгарэтай. Ужо праз хвіліну ён прасіў у мяне табакі. Пазаўчора яго супакойвалі дубінкамі і ўколамі. Нейкі час ляжаў ціха, потым пачаў съпяваць. Таму і „Кампазітар”.

Дарэчы, перыяд знаходжаныня ў судзе не залічваецца ў тэрмін знаходжаныня ў карцэры. І гэтага правіла **яны** пільнуюцца, а што пазбавілі абеду і вячэры – гэта нічога, зэк, маўляў, сыцерпіць.

Напісаў ліст на адрес Б. Хамайды. Геша бярэцца пераправіць на свабоду.

28 лістапада

Ноч. Яшчэ адна заява на санчастку, бо ные зуб. Віцебскі гатэль „Эрыдан”, кажуць мне, знаходзіцца пад крымінальным дахам грамадзяніна па мянушцы „Кулак”.

Прыйшоў з кічы, а мне паказваюць выразку з газэты „ЗЮ”. Якісьці малады выпладак шкадуе, што я ў час галадоўкі ня даў дуба. Не дачакаецца, сучонкі! Раман Лазуркін, опер, які засяляў мяне ў камеру 60, ужо ходзіць пад падпіскай аб навывезьдзе. Заляцеў, аператыўнічак! Але ж не пасадзілі, а варта было.

Вечар. Заяву ў аблсуд адправілі. І зубік падлячылі. У вячэрніх навінах белрадыё паведамілі, што ўжо сфармавана „палата прадстаўнікоў”. Ліст на свабоду выйшаў, толькі ці ў тыя руکі патрапіць?

Шуміць дождж, працуе „дарога”.

29 лістапада

Адправіў другі ліст на адрес Сяргея Д. Увесь дзень трасца ганяла на дабл. Голад. Скончыліся запасы прадуктаў, засталася толькі чарняга - чорны хлеб.

30 лістапада

Субота. Канчаецца любімая пара - восень, якую я так і не пабачыў. Геша пішацца з бабамі, магнітала хрыпіць пра залатую рыбку. Дзе ты, маўляў? А я тут, на верхній шконцы, чакаю панядзелка. Выкалу паў з зуба пломбу й мыш'як. Язык апух, адчуваюне аскому.

1 сінегня (нядзеля)

Прастыў. Днём рыхтаваўся да заўтрашняга працэсу. Зьбіраюся на судзе зашыць рот. Інакш у гэтых умовах нельга. Перад сном выпіў дзъве таблеткі эленіому і адну рададорму. Дзякую суседу Гешу. Усё. Дабранач!

2 сінегня (панядзелак)

„С্বечку запаліць” не ўдалося. Геша даў куртку, каб ня так лахова выглядаць на судзе. А суд той ішоў тры хвіліны. Працэс перанеслы на 16 сінегня, калі павешен зьявішча адвакат Гары Паганяйла.

Вечарам далі сустрэчу з матуляй. Перамовы былі кароткімі. У мінулую суботу ў абласной філармоніі давалі канцэрт фактычна ў маю падтрымку. Кася Камоцкая спадзяецца, што мы яшчэ пасядзім у яе на кухні за чаркай...

4 сінегня (серада)

Хварэю. Тэмпература, прастуда не адпускае. Сыніліся пацалункі Наты М., колішній аднакурсыніцы. Відаць, успамінае?

Позна вечарам заехаў нова-стары „кліент” Коля, які ўжо адсядзеў дзесяць месяцаў. Вярхоўны Суд адпусціў яго на волю, а віцебскі КДБ ізноў пасадзіў. На Луку-Лаха ўсе зуб точаць. Ад сувязной Танюхі Геша атрымаў адказ.

6 сънежня

Б гадзін раніцы. Зрабіў рэнтген здымак грудной клеткі. Прастудны крызіс мінуўся, але яшчэ кашляю. Выжыць! Трэба выжыць і перамагчы!

Камендант чыгуначнай станцыі Орши чыгае абвінаваўчае заключэнныне па маёй справе...

Вечарам па дарогах зайшоў пакет з гарэлкай і „калёсы”. Алкаголю пацягнуў і я - грамаў 75. І-ткі прыдурнеў добра, качаўся на нарах: то прыдрамлю, то прачнуся і гляджу на халодныя палосы металу, прываранага да тоўстых металічных жа кратага.

Нехта Гуцалюк перадаў, што пра мяне гавораць па тэлевізары. Геша чытае міе свой „верш”. Баюся, не нажыць бы якога бранхіту, блін. У пласгыкавай бутэльцы распусыціліся бярозавыя галінкі, выщыгнутыя з веніка-дзеркача. Аксамітныя такія лісточкі. А на носе - Каляды! Захмялелы Геша пачаў картавіць, як той бальшавічик-габрэйчык з семнаццатага. Зрэшты, кампанійка ў нас сімпатычная сабралася: Аферыст, Біч, Камендант у чыне палкоўніка, Паэт, Геша ды ягоная Аньют - дарма, што жанчына толькі на фота. Мы па чарзе разглядваєм здымак і цмокаем языкамі.

Пачынаецца дзень сёмага сънежня. З дынаміка гучыць „Элегія” Маснэ. Сёняня па „хаце” дзяжкурыць надта ўжо гаваркі Аляксей-развяждёнец. У мяне пайшоў дзвевяты месяц адсідкі Хутка жанчыны, што прынялі мужчынскае семя 4 красавіка, народзяць на планэце цэлае пакален্�не людзей.

Днём хадзіў на прагулку - бегаў па дворыку, як утрапёны. Дыхаў, дыхаў і дыхаў. Потым добра й доўга спаў.

8 съежня (нядзеля)

Раніца. Слухаю гурт „Вялікае Княства” Уладзіміра Давыдоўскага. Усе ў камеры съпяць. Тэмпература нулявая. Хутка па съмецыце з камеры прыедзе „камаз” - металічны бак у суправаджэнныі двух зэкай. Хочацца зімы, сънегу, марозу... Усю ноч вертухай просяць чаю, ды яшчэ з цукрам. Камень камеры смокча з нас сокі жыцця, забірае здароўе. Лётаюць мошкі,

поўзаюць макрыцы-сараканожкі, шастаюць мышы й пацуکі. Працягваеца пост (адвэнт). З радыё - „Адваротны бок месяца” группы „Пінк Флойд”. „Аўсяны бунт” Івана Мяло і надпіс на гэтае кнізе: „1721 г. Менск”. Хто аўтар гэтых крамзоляў? І ці не прысьніўся мне гэты год і гэты горад?

Ужо сънежань, а, здаецца, толькі ўчора залятаў у 9-ю камеру „амерыканкі” чмель, і я выпускаў яго. Здаецца, толькі ўчора нісаў свой першы турэмны верш. Да суда застаецца сем дзён. „Песьняры” ірвуць душу Багдановічавай „Веранікай”.

9 сънежня - дзень нараджэння Максіма Кніжніка. У Доме літаратаў з гэтае прычыны павінна адбыцца мемарыяльная імпрэза. Геша цягае дарогі, камендант Оршы кур'шъ цыгаркі, а расеец, судаком глушаны, праглынуў трэй таблеткі рададорму й нарэшце зьвіўся. Я - пішу, памятаючы, што насупраць нашае шэсьць чатыры - трэй камеры сухотнікаў (63, 62, 61). Заўтра ў ДЛ зьбяруцца нашы й „нашы”, экзальтаваныя дамы бальзакаўскага ўзросту, мужычкі з пэйсамі і ў заношаных пінжачках...

10 сънежня (аўторак)

Ноч. Ледзь жывы - прастуда, грып. Ломіць косыці, баліць галава. Падыхаю ні за панюх табакі. „Каханыне пад акупацыяй” толькі і грэе. Расеец-псіх, блін, дастаў. Заняткі цяжкімі відамі спорту глушанулі яго канкрэтна. Жарэ эленіюм і чапляеца з рознымі пытанынямі.

З агентам на свабодзе наладжана цесная сувязь. Інфармацый пабольшала, стала весялей. Мыш, уяві сабе, точыць каменнную съцяну. Тыдзень цягнецца ой як марудна. Вачэй усю ночь ня сплюшчыў. У санчастку не выклікаюць, а чую, што тэмпература і ціск, баляць грудзі. Нават чэляс не ўстаем. Знайшоў занягак - вычытваю „верш” палкоўніка да жонкі.

11 сънежня, серада

Амаль дванаццаць гадзін праспаў. А ўчора - ты чуеш? - быў сусветны дзень абароны правоў чалавека. Учора й сёныя залятаў начальнік оперчасткі Гуцалюк, ад якога я даведаўся, што Алесь Аркуш піша пра мяне ў „Віцебскім кур'еры”.

Падрыхтаваў да суда „Новы Запавет” у перакладзе на беларускую (у пераплёт уклейў іголку зь ніткай, якой зьбіраюся зашыцца). Наш псіх ноччу соп, дубінушка, як калгасны бык. Характэрныя прыкметы дэбільнасці: адрыжка, выпусканыне газаў горлам.

Галоўны аператывнік пужае, што раскідае нашу „бабровую хатку”. Эх, вінца выпіць бы з крышталёвага келіху!

12 сънежня (чацьвер)

Не да віна - ледзь жывы. Ціск на вочы, нават пісаць не магу. Днём шманалі, відаць, хутка камеру растусуюць...

СШЫТАК № 2

Працягваю запісваць. 16 сънежня, панядзелак

Трэцяе пасяджэнныне Віцебскага абласнога суда па крымінальной справе № 182.

Прывезылі, сяджу ў боксіку. Чытаю на съяне: „Гурко - казёл”. Гурко - гэтатой, які мяне судзіць...

І вось зала суда. Казань кажа пракурор. Разглядаюць хадайніцтва майго падзельніка Плешчанкі, які адмаўляеца ад адваката. А яму, як і Хамайду, адмаўляюць у хадайніцтве. У сувязі са скаргамі Плешчанкі, Хамайды і маёй судзьдзя абяцае праверыць работу Віцебскага цэнтралу. Прыйклалі да справы газэты з публікацыямі і кнігу вершаў. Пракурор не падтрымаў хадайніцтва маіх таварышаў Віктара Корзуна і Сяргея Харэўскага пра азмену меры стрыманыя ў выглядзе арышту на падпіску. Выказаў недавер суду і адвакат Паганяйла. Суд выйшаў парашацца, што адказаць на адвод Паганяйлы. Мянты здыхаюць ад духаты. Пракурорчык і перакладчык (ці то асістэнт, ці то асьпірант) сядзяць у зале. Ня бачу ніводнага літаратара з СП. Дзе гэтыя „народныя мудрацы”? Дзе гэты „мозг нацыі”?

Трэцяя гадзіна дня. Па абедзе. У залу зайшлі ня ўсе, хто быў да пайдня. Даў перад кім, для каго рот зашываць?

А што ж я пра маці, пра маці маўчу, якая глядзіць і глядзіць на мяне? Чаму мне так цяжка нават пра сябе сказаць ей: „Мама, ма-ма!..” Ці будзе ў мяне хоць некамі такая жанчына, якая *так* глядзела б на маю дачку?

Судзьдзя чытае літаратурнае заключэнне прафесара Алега Лойкі на гэты самы „Верш”. Пракурор Чэчка падтрымлівае хадайніцтва Хамайды пра запрашэнне ў суд съпецыяліст аў-літаратурнайцаў.

17 сънежня (аўторак)

Другі дзень працэсу на гэтым тыдні. У боксе. Назіраю дзедаўшчыну ў рэжыме максімальнай рэальнасці. Радавы Сердзюкоў прыміае „упор лёжа”, але хутка вяртаецца ў зыходнае - вертыкальнае - становішча: мяне выклікаюць у залу

суда. Гэтым разам - у зусім невялічкую. Пачатак працэсу зацягваеца - перакладчык спазніеца. Пакуль яго німа, зьвернем увагу на народных засядальнікаў. Вось Ляхава, жанчына гадоў трыццаці пяці - сарака, ёмкая, крамянная, такую і палюбіў бы. А што? Ахвяраваў бы для яе некалькі сваіх начак бяссонных, а то й некалькі месяцаў. А як міла яна чаўпе, спрабуючы гаварыць па-беларуску: „даў дзяжу” замест „даў дзягу”, „на беларускую мытню” замест „на беларускую мытню”...

Пасля абеду судзьдзя Гурко пачаў дапытваць грамадзяніна Плешчанку.

18 сінегня (серада)

Допыт. Узяліся за мяне. Я гаварыў пра палітычныя харктар маёй справы. Потым пайшлі пытаныні па 80-м артыкуле Крымінальнага кодэкса („Чаму вырашыў перайсьці мяжу?”), па лістоўцы „Лукашэнская праўда” („Хто сфатаграфаваны на здымку, у ёй зъмешчаным?”). Адвакат кажа, што да Новага году працэс ня скончыцца, хопіць яшчэ й на 97-ы. Разам са мною, толькі што ў іншае залі, судзяцца па сотым дарослы і два падлеткі.

„Я жив!” - надпіс на съянне ў боксе. „Кекс, на выход!” - гукае каравулны. „Кексамі” мусарня называе нас, падсыльных, якія ўжо заўтра стануць паўнавартаснымі зэкамі.

З матэрыйлаў да стварэння арганізацыі „Беларускі Нацыянальны Кангрэс”

Пра тактыку й стратэгію Нацыянальнай Рэвалюцыі на тэрыторыі гістарычнай Літвы (сёныня - Рэспубліка Беларусь).

1. Беларусь як Літва - гэта стратэгія. Выпрацоўваючы футурагічную лінію нацыянальных паводзінаў, мы абавязкова памятаем пра сябе як пра беларусаў (крывічоў, радзімічаў, дрыгавічоў). Мы таксама памятаем пра сябе як пра ліцьвінаў - нашчадкаў гістарычнай Літвы.

2. Беларусь як тэрыторыя, якая існуе ў вядомых межах, зьяўляеца неад'емна-нечлянімым цэлым. Разам з тым Рэспубліка Беларусь як дзяржава, якая зьяўляеца гарантам

існаваныя і развііцыя беларускай нацыі, мае права на вяртаныне ў этнічныя межы.

3. Заходні вектар нашых памкненняў: Германія, Францыя, Чэхія, Славаччына, Харватыя. Гэта так званы друпі эшалон нашага пранікнення ў зынешні сьвет.

4. Інтэграцыйны этна-еканамічны экспансіянізм - Літоўская Рэспубліка, Латвія.

5. Асаблівай ўвагі патрабуе выпрацоўка стратэгіі ў адносінах з Польшчай і Украінай (дыпламатыя на грунце геапалітычных інтарэсаў).

6. Усходні вектар. Выпрацоўка тактыкі і стратэгіі экранаваныя, г. зн. папярэджаныне этна-еканамічнай, культурна-моўнай ды інфармацыйнай экспансіі з боку Масквы. Палітыка экранаваныя забясьпечваецца дзяржаўнымі і грамадскімі інстытугатамі ўлады і кіраваныя.

19 сънежня (чацьвер)

На судзе. Выступаюць съведкі: Вячаслаў, выкладчык крымінальнага права ў інстытуце КДБ; Барцэвіч, контрактнік пагранвойскаў. Апошняму задаюць пытаныне, хто ж пратаптаяў съцежку, на якой мяне затрымалі.

20 сънежня (пятніца)

Учора судовае паседжаныне пачалося а 12-й дня. Доўга чакалі перакладчыка.

Сёныя прывезылі рана, не пасыпей ні памыцца, ні паесыці. Ізноў чакаем перакладчыка. Знайшлі новага. Гэта Дзядова (ці Дзядкова?) Алена Сяргеевна, 1969 году нараджэння, асьпірантка катэдры беларускай мовы Віцебскага дзяржунверсітэту. Перакладчыца-аўтаматчыца. Так хутка, бедненькая, перакладае, што аж загаворваецца. Замужняя, глядзіць у мой бок. А я гляджу на чырванагрудага гіля, які скача па дрэве за вакном суда.

Судзьдзя й засядальнікі зачытваюць „выбраныя месцы” з майго прыватнага дзёныніка, разглядаюць групавыя здымкі байцоў „Правага Рэваншу”. На адным зь іх - мужчына й

жанчына. Ён - з гранатай і кулямётнай лентай на плячах, яна - з узнятым угору абрэзам...

Суд так і ня высьветліў:

- ці існуе ў рэальных прасторы і часе таямнічая арганізацыя „Правы Рэванш”?

- ці можа гэта дзяўчына з прыгожымі вачыма пад банданам аднойчы выстраліць з абрэзу, які трymае ў руцэ?

- ці мае ў сваіх выбуховых вантрабоках запал граната, якую трymае мужчына, адлюстраваны на чорна-белым фотаздымку?

Чаму ўсё ж я напісаў такі крыважэрны верш - „Убей президента”? А чаму кінарэжысёр N назваў сваю кінастужку для дзяцей страшнай назвай „Скінь маму з цягніка”? Якраз на прагляд такога кіна вадзілі мяне, калі я сядзеў на „малалетцы”.

Алесь Пушкін робіць замалёўкі фізіяноміі удзельнікаў працэсу. Усе ўжо стаміліся ад чытаныня пратаколу па другім разе. Бедная мама! Дрэміць, напакутавалася за гэтыя дні.

Сёныня мароз, съвежы съняжок, яшчэ белы, не зъляжалы.

Як паведаміў перад пачаткам судовага разъбіральніцтва Хамайды, на віцябліяніна Юрася Мароза ізноў зроблены напад. Як жа насаліў антыбеларускай поскудзі гэты наскроў хворы чалавечак!

І ўсё ж люба жыць, калі бачыш, як нырцуе ў роце язычок перакладчыцы, як працуе яе шматфункциянальны артыкуляцыйны аппарат!

23 сънежня (паниядзелак)

Ясны дзень, мароз. Вывелі ў бокс першага паверху, пасыля вярнулі. За съцяною тубік крычыць, што ў яго распад лёгкага. Выклікалі да пракурора па наглядзе, бо з абслуда прыйшло распараджэнне разабрацца адносна рэжыму майго ўтрыманыня. Аператыўнік другога паста нехта Сяргей спрабаваў мне даводзіць тое самае, што й съледчы Сакольчык: людзі, якія ідуць у БНФ, - ненармальныя; Пазняк - паляк; нельга пісаць з мяккімі знакамі. Пушкін ім, „нармальнім”, таксама не падабаецца, бо ходзіць з пяром у капелюшы і ў нячышчаных ботах.

24 сънежня (аўторак)

Ясна, марозік, апошні дзень адвэнту - Посная Куцьця.

25 сънежня (серада)

Вось і Каляды - турэмныя! І мне не чуваць, як „на марозе рыпяць санкі”. Надвор’е прыгожае, але мы таго ня бачым, адно слухаем па радыё зводку підраметцэнтру. Па Віцебску - мінус 15. Пасьля прагулкі чытаю Ніка Хаакіна, філіпінскага пісьменыніка. Дзеесыці ў заснежанай Алъкоўцы Мядзельскага раёну, у матчынай хаце, стаіць калядны стол, пакрыты сенам. Паверх сена - чыста вымыты стары ільняны абрус, на якім ляжаць: сывініна, вантрабянка, капуста, грыбы (салёныя і поліўка з сушаных), фасоля, бульба і - аплаткі. Адна - для мяне.

Кантралёр Святланы адкрыла кармушку ў дзвіярох ды паўсчувала мяне за тое, што згадаў яе ў сваім лісьце на волю. Пісьмо тое перахаплі і, відаць, не без асалоды праслібізавалі аператыўнікі. Святланы перажывае, што могуць звольніць з працы. А ці ж бабская гэта ўвогуле справа - арыштантаў пільнаваць?! Кажу, калі, барапі бог, звольняць, мы цябе не пакінем, знайдзем работу і па-за турэмнымі съценамі. Усьміхаецца, зубы ня ўсе. Але ё-маё - палюбіў бы й шчарбатую!

Вось і канчаецца калядны дзень. Хутка праверка і адбой. Заўтра суд. Мама, пэўна, зьбіраецца на працэс. Едуць зь Менску съпецяляісты-літаратуразнаўцы – будуць аналізуваць і выносіць прысуд майму Вершу.

26 сънежня (чацьвер)

Раніца. Сямён Сямёновіч шліфуе штыркі для Гешы. Санек гайдаетца на сваій „валне”. Я фантазірую наконт жанчын і межаў сексуальна-эратаічнай гульні. Мікола Аршанскі сьпіць на дOLE. На самаробнай электрамашыне грэецца бульба-пюрэ.

Дзень. У боксе суда з двумя малалетнімі забойцамі. Ужо палова на адзінаццатую. З такімі тэмпамі я буду судзіцца да вясны. Прагулку сёныя адмянілі на падставе ніzkіх тэмператур (-25 °C). Цікава, ці адпавядае такая адмена нормам закону?

12-я гадзіна. Вось і скончыўся „суд” - адклалі працэс чысла да 10 студзеня. Сьведкі-съпецыялісты не зьявіліся. Відаць, яшчэ Багатую Кудыцю не пераварылі.

Абед. Ізноў у боксе. Галодны. Мушу сядзець так да вечара. Затое хоць верш напісаў.

У СУДЗЕ

*Ізноў адклалі суд
(калядныя вакацыі).*

*На волі маразы,
у камеры смурод.
Радзіму прадаюць
методай трансплантацыі
пад шыльдай індульгенцыі
пад назваю „народ”.
А я, сяджу я ў камеры,
на мне фуфайка чорная,
на мне шузы ад фраера
і стрыжачка пад „нуль”.
Нібы матор за бамперам,
я съязуся, супакойваю
свой рухавік з прадсэрдзямі,
у страўніку шумы;
ня лаюся з суседзямі,
і толькі дух настройваю
паводле верша ўласнага
на хвалю барацьбы.*

Каравулъным абед прывезьлі, а нам - не. Гэта даўняя практика - не карміць падсудных у час працэсу. Вядома, ні ў якім законе такое не прапісаны.

27 сінегня (пятніца)

Зайшла перадача на імя Гешы, так што на Новы год будзем з заваркай і цукрам.

Кантралёр Сьятлана раніцай дапамагла атрымаць нажніцы. Сяк-так пастьргся, згаліў сваю чачэнскую бараду, хаджу цяпер па камеры маладзяком.

28 сънежня

Мароз, вільготнае паветра. П'ём чай; я чытаю, пішу, мару пра вясну, у пачатку якой сустрэну свае трышаць пяць. Пасыля прагулкі - прыліў энэргіі, заружавелі шчокі.

29 съежня (нядзея)

Наш Сямён Сямёновіч, былы таленавіты будаўнік, потым алкаш, а цяпер зэк, схадзіў на „съветку” (парашу), а руکі пасыля працэдуры памыць „забыўся”. У турме гэта грубы „касяк” (памылка). Вось такія і выбіраюць на выбарах сваіх рыгоравічаў. Сямёновічу 50, мае двух сыноў: старэйшы таксама ў турме, меншаму 16 гадкоў, жыве ў інтэрнаце вучылішча. Чатырохпакаёвая кватэра бацькі стаіць апячатаная. Праз тры гады і адзін дзень, калі бацька ня вернецца, кватэра адыйдзе ў даход дзяржавы.

Вечар. Чытаю навэлу К. Тарасава „Милость для атеиста, или Странствие в тесном кругу”. Пра брэсцкага падсудка Казіміра Лышчынскага, якога за так званую ерась абезгаловілі, спалілі, а прах выстралілі з гарматы.

Хочацца вясны, калі „вол бушуе”, калі чыстае паветра ў прырэчных хмызах, цвітуць пралескі і курасылеп, і першыя мурашкі па белых ствалах бяроз.

31 съежня (аўторак)

Ноч. Учора таксама адмянілі прагулку, але ў выніку маіх і Гешы Дронікава актыўных пратэстай нашу камеру вывелі. І мы-ткі надыхаліся паветрам старога году, году, які прайшоў амаль увесь за крагамі.

Абед. Атрымаў ад Анюты з жаночай „хаты” малюначак з віншаванынямі. Прыемна. Запахла сярод камернага смуроду дзяцінствам і елкай. Пахне ў маіх фантазіях, а так - парашай і склепам.

„Тваё Сэрца - як кніга” - напісала Анюта. Слаўны гэта знак, добры. Будзем на свабодзе. Веру!

www.kamunikat.org

СШЫТАК № 3

ЧАСТКА III. ВЫЗВАЛЕНИЕ

1997 год. 1 студзеня (серада)

Раніца. Ноччу глядзелі тэлевізар, злаваліся, адным словам, кожны думаў пра сваё. Зълез быў з другога паверху нараў памачыцца, ды ледзь пасьпей - стала дрэнна, абсунуўся паміж дзьвярыма й парашай. Нэрвы, навагодніе напружаныне ў мазгах падвяло. Дзіва што - сустрэць Новы год у турме!

Прагулку ізноў скараці, вывадны злуецца...

12 студзеня (нядзеля)

Пасьля таго, як мяне кінулі на 10 сутак у карцэр, камеру 64 раскідалі. Мяне вярнулі ў 117-ю. Але перад гэтым некалькі гадзін правёў у "хаце" 65, куды перавялі і Гешу. "Старажылы" гэтай камеры сустрэлі мяне па-людску: накармілі, далі пачак чаю і некалькі пачкаў цыгарэт "Радопі". 65 - камера, у якой затрымаліся салідныя злачынцы. Прынамсі, да такой высновы схіляе каляровы тэлевізар "Шарп", які тут глядзяць 6 чалавек. Але сёмага салідныя не захацелі: цесна, ды і чужы быў бы я ў той кампаніі.

10 сутак адбываў я на халоднай кічы першага паста. 10 сутак у тапках на гумовай падэшве, 16 гадзін на нагах і 8 гадзін - спробы заснуць у кашулі й швэдary. Галаву накрываў рушніком. Тры разы карпусны Славік перадаваў чыф з 6-й, адзін раз - цыгарэту бяз фільтру.

Пытаешся, за што я патрапіў у карцэр? Ды нешта падарвала мяне 1 студзеня пасьля абеду. Падалося, што на прадоле кагосьці б'юць. Я ўсхапіўся і да дзьвярэй; вуха прыклаў, слухаю. А тут якраз карпусны: "Чаму вочка ў дзьвярох закрываю?" Ну я і папёр, маўляў, мянты съмярдзочыя, адліоўца вам нашы сълёзы... Адразу ж выклікалі групу рэзерву, якая выхапіла з камеры. Паспрабавалі адлупшаваць: штурхалі, вырвалі гузік з чорнай кашулі, адзін здаравезны бугай некалькі разоў стукнуў кулаком па галаве. Усю дарогу ад камеры да кабінету начальніка цэнтру Хведара Карпавіча Міхеенкі -

штурхалі. Надта ж ім хацелася зьбіць мяне. Начальнік і адмераў мне "дзесятку".

Пра 117-ю. Тут атмасфера крыху пацяплела, кантынгент памаладзеў. Вось малады талочынскі цыган, чытаць-пісаць ня ўмее, але дзыве фіксы съпераду - залатыя.

Ад недахопу съвежага паветра і вітамінаў гніюць ногі.

Гэтым разам у суседнім карцэры сядзеў малады мужчына 22-х гадоў па мянушцы "Жаніх". Забіў знаёмага на ўласным вясельлі. Атрымаў дзесяць гадоў строгага рэжыму. Амаль што ня плача: "Што я бачыў за свае 22?" Цяпер строгі рэжым яму за свата й брата, турма - за нявесту.

13 студзеня (панядзелак)

У боксе суда. Працяг працэсу. З поўнымі страунікамі не зусім камфортна. Ехаў з сядзельцам па "герайнавай" справе. Знайшліся ў адной Віцебскай ВНУ съпецялясты, якія хімічным спосабам сінтэзавалі герайн. У выніку - мы разам судзімся.

Паседжаныне адклалі. У Валодзі Плешчанкі - інфаркт, зъмясьцілі ў чацьвёртую віцебскую клініку. Была мама, адвакаты, дзяўчына адна - журналістка Люда з "Віцебскага кур'еру". Праз месяц мы будзем разам, але зараз ніхто пра гэта ня ведае.

Абед. Мая ахова точыць сваю салдацкую кашу. Хоць бы хто дадумаўся кавалак хлеба прапанаваць. А верш ім напішы... Эх, увага людская!

Вечар. У камеры. З радыё на прадоле - голас ППРБ. Шастова ("Інжынера") адпусьцілі пад падпіску (нагналі, калі казаць мовай зэка). Разам зь ім пайшоў і тэлевіzar. Мужыкі робяць торт. "Фелчар" Захаравіч дапамог сустрэцца з мамаю. Перадала навіны ідобрая, і кепскія. Мецьку (Мечыслава) Роўду зарэзалі два браты-бандыты з-пад Будслава. Усё з-за меншай дачкі-блядзёхі. Съмерць дурная, дзікая. Але, падумаўшы, а як ён жыў, родзіч мой - вечна ў брудзе, бо працаваў жа трактарыстам на пагрузчыку, што зіму на калгасных палёх грузіў і грузіў прыщэпы гноем і торфам. Жонка ягоная, Тэнька, з роду Будзькаў, роду некалі паважанага, - съпілася, працуучы на съвінаферме. Не, як яны жылі, дык лепш я ў турме пасяджу.

Так ужо ёсьць: аднаму турма - нармальна, другому свабода - апраметная. Мецька наш цяпер, відаць, у раі, сярод вечнаплоднага саду, дзе няма ні гною, ні замерзлай саляркі, ні ялкога сала на абед, ні меншай дачкі-сіфілітычкі, якую прыстроіў слабай на перадок Тэныцы сусед па мянушцы Шуфель. Вось першая дачка - сапраўды ягоная, гэткая ж прыгожая, чорненъкая, чыста лаціначка. Выйшла замуж і жыве сабе паціху.

14 студзеня (аўторак)

Працяг працэсу. Адвакат Паганяйла зачытаў зварот расейскага пэн-цэнтра на адрес суда з патрабаваныем спыніць супраць мяне распачатую справу.

Вечар. Заехаў у нашу камеру Міша з Шаркаўшчыны. Пачуўшы, што час ад часу ў рэпліках я зьбіваюся на беларускую мову, пайшоў на шчыльнейшы контакт. Пазнаёміся. Аказалася, ён сябра БНФ. Агромністы такі мужчына, кулакі - як мая галава. Вось гэтымі кулакамі шафёр Міша і зрабіў сабе 101-ы артыкул КК. Не разыічыў сілу ўдару, на жаль, выбіваючы грошы з мужыгчка, якому пазыгчай. Верш "Убей Адамовича", надрукаваны ў "Нашай Ніве" за подпісам нейкага "брата", братве турэмнай не спадабаўся. Спачатку я паспрабаваў растлумачыць, што аўтар пісаў не са зла, а наадварот. Але прыйшлося кінуць свае спробы, бо мог бы й сам атрымаць кухталёў.

15 студзеня (серада)

Сынілася сястрыца Анюта, мерапрыемства з удзелам экспрэзыдэнта экс-СССР Гарбачова, на якое мяне спачатку запрасілі, але потым перадумалі.

Учора пасля таго, як адвакат агучыў заяву расейскага пэн-цэнтра, судзьдзя аблсуда Гурко падыйшоў да клеткі, у якой я сядзеў, і некалькі разоў папрасіў у мяне "чэснага мужчынскага слова", што я не ўцяжу, калі ён мяне адпусыціць. Я паабяцаў", вядома. Ну, цяпер мушу чакаць чарговага паседжання суда, як манкі нябеснай.

Сярод падпісантай расейскага звароту ў маю абарону ёсьць прозывішчы Д. Ліхачова, Ю. Морыш, Б. Акуджавы, К Кедрава...

Вечар. "Чачэнец" падарыў "маракчу" з выявай Хрыста, царквы з купаламі ды анёльчыкаў па бакох. З надшсам: "Славомиру о днях в этих стенах". У адказ я ўзяў ды й напісаў, лежачы на верхніх нарах, верш па-расейску.

* * *

*Я вгрызаюсь в эту землю,
улыбаюсь в это небо,
бесконечно не приемля
факт разбрасыванья хлеба.*

*Я условен и реален,
зол, убийственен и кроток,
пребываю на центrale,
ограждённый от кокоток.*

*Я порой себе не нравлюсь,
а порой себя жалею,
но я точно не исправлюсь,
о любви мечты лелея.*

*Потому что "исправленье",
это в рабство путь ближайший,
пусть читает наставления
власть продажная дрожащим.*

*Я вгрызаюсь в эту почву
и враждую с конвоиром,
я готов поставить точку,
распрощавшись с этим миром.*

*Но пока, пожалуй, рано,
я ещё пожить обязан,
пусть в тюрьме, грязно и рвано,*

пусть неволею повязан.

*Я ешё вернусь, пожалуй,
в беспорядочность свободы,
превращая мести жало
в гордо прожитые годы.*

17 студзеня (пятніца)

Па абедзе сядзельцы ўзяліся рабіць торт. Спачатку трэба накрышыць чорнага хлеба, потым белага. Так бы мовіць, для асновы, замест цеста. Крэм робяць з маргарыну, масла, шакаладу. Дадаюць яшчэ разынак, гарэхаў і ўсё тое з прадуктаў, што атрымліваюць арыштанты ў перадачах.

У камеры сырасьць, вуглы зелянеюць, робяцца пад колер варанага жайтка. На дварэ адліга, кран у "съветцы" падцякае, і, што галоўнае, кожны дзень нехта мые сваё рызьбё, якое тут жа, у камеры, і сушыцца.

Перадалі ўпакоўку вітамінаў, якая каштуе 103 тысячи. Судзьдзя абнадзеі, і чакаць стала цяжка. З "Сов. Белоруссии" даведаліся, што арыштавана банкір Тамара Віныкава. З Бабруйскай зоны прыйшоў "кантужаны". Надзвычайнае чувырла, такі сабе турэмны энцыклапедыст. Ён нават у філалогіі разбіраецца, а як жа. Куцы ўжо мне з маёй адукцыяй ды вершамі...

19 студзеня (нядзеля)

Раніца, дзевяць гадзін, брэх сабак за съяною. У камеры незвычайна ціха, толькі час ад часу прадольныя ўключаюць радыё на ўсю моц. "Калегі" запрасілі на чыф. Ідылія, дальбог!

Два "дзяды" сярод нас - аднаму 41, другому 46. Другі выглядае на ўсе 65-70. А ў яго дачка 15-ці гадоў. Як самахоць можна давесыці сябе да хугкага фізічнага распаду.

Прадчуванье свабоды... Няўжо праз тыдзень-другі я змагу быць на волі? Ня думаю, што судзьдзя абнадзеі дзеля понту. Але ж і на "ізъмену" падсадзіў, халера.

Хлапцы перапісваюць "Верш". Абарвалася вяровачка, на якой была разьвшаная вопратка для прасушки. Мая чорная

рубашка - Валін падарунак - звалілася проста на парашу. Прыйшлося выкінуць у съметніцу - так патрабуе закон турмы. Заўтра яе разам са съмецьцем загрузяць у "камаз", магчыма, баландзёр адшманае яе і будзе насіць аж да свайго вызвалення. Турэмная абслуга зь ліку зэкаў жыве па іншых правілах.

Начальніку санчасткі
СІЗО-2 г. Віцебска
падсуднага Адамовіча С. Г.

Заява

Прашу аказаць мне неабходную медыцынскую дапамогу ў сувязі з тым, што пасля 10 сутак карцэру ў мяне сталі апухаць ногі.

Адамовіч

20 студзеня

Вечар. Сіноптыкі ізноў абяцаюць маразы. Прыйодзяць і адбываюць этапы - аршанская, полацкая, менская, дружская...

Бясконцасыць субстанцыі і абмежаванаасыць формы. Якія дзікія і ненажэрныя сустракаюцца тут інфузоры. Надзвычай рэдкія экзэмпляры паводле сваёй агінасці! Лёха-парафін здаў зьмену. Ідзі, Лёха, глыні два па сто за маё здароўе.

21 студзеня (аўторак)

О ТЕПЛЕ ЯНВАРЯ

*Я пишу, как тепло января
согревает мне грудь,
как тюремная сырость
безжалостно гложет суставы,
как в теплое января
сняться мне своенравные травы
и дождями умытый в страну
безохранную путь.*

Два яблычкі, перададзеные мамай, ляжаць на падваконыні ў місачцы і звабліваюць, наганяюць апетыт, і два памаранчы...
Мама, мама, нарэшце я знайшоў цябе!..

Адліга спала, падмарожвае... Памянялі кнігі. А так,
там бушуе вясна,
хларафілавы вектар свабоды
распластастаўся паводле Розанава
ў 360... У нас жа туберкулёз.

23 студзеня (чацьвер)

Раніца. Ізноў каша "сечка". Аднаго заказалі на суд. Учора нарэшце санчастка адгукнулася на мае заявы. Доктарка сказала, што ногі апухаюць ад сырасыці ў карцэры.

Сон скончыўся, трэба ўстаць, выпіць баландзёрскага чаю з лустай хлеба і праглынуць таблетку "мульты-табс" з бэта-каратацінам.

24-га, пятніца

Па абедзе заляцелі "маскі", далі часу на раз-два-трычатары-пяць, каб пасьпелі выскачыць на прадол. Камеру зълёгку абшукалі, віпаграшылі! нас. Прыйшлося першы раз паставіць рукі на съязну і ногі на шырыню плячэй. Пры гэтым мент два разы ўдарыў мяне па костачцы правай нагі. Успомніліся радкі зь вядомай зэкаўскай песні "Окурочек" (аўтарства прыпісваецца беларусу М. Гульку):

*"Негодяй, ты на воле истратил
Миллион на блистательных, дам!"
Это да, говорю, гражданин надзиратель,
Только зря, говорю, гражданин надзиратель,
Рукавичкой вы мне по губам,*

Потым адзі афіцэр з налётчыкаў у масках папрасіў перапісаць верш пра "Убей" і пра "пяро". Гаварыў, што ў Гародні былі на гэтым тыдні выступленыні расейскіх пісьменынікаў адносна маёй справы. Чамусыці ўпэўнены я, што гэты баец ня здасцьца. Яму самому існуючы рэжым устыў. Відаць па чалавеку.

Учора перад магчымым пракурорскім абходам прыйшла медсястра і дала якісьці балгарскіх таблетак.

25 студзеня (субота)

Ноч. Чытаю Хуана Мантальво (1833-1889), эквадорскага пісьменыніка, які змагаўся супраць дыктатара Гарсія Марэні. Даведаўшыся, што вораг забіты, Мантальво сказаў "Маё пяро яго забіла".

Тацыянін дзень. Па дарозе з прагулкі якісьці прапаршчык прыпыніў ды спытаў, адкуль я ведаю нейкага Окунева. Правакацыя? Ці проста дурны выбрык хахлаватага вертухая?

Па тэлебачаньні - сэрыя фільмаў на тэму "зоны": "Халоднае лета 53-га", "Паўднёвы цэнтрал" (у нас, аднак, паўночны)... Моцна хачу спаць, засынаю за сталом, а гэтага рабіць нельга.

Хорхе Луіс Борхес дзесьці сказаў: "Словы - гэта сымбалі, якія пастулююць агульныя ўспаміны. Тоё, пра што мне хочацца цяпер расказаць, стала толькі маім успамінам; хто яго падзяляў, ужо памерлі".

26 студзеня (няядзеля)

Ноч пад раніцу. Ізноў ня выспаўся з-за тэлевізара й нездаровых духаў у страйніку. Апошняе - ад нездаровай печані.

Сон... Хочацца толькі сну. На белых прасыцірадлах, каб накрахмаленія, а зь лядоўні - халоднае піва, соکі, рыба... Няўжо заўтра я змагу ўбачыць свабоду, няўжо зволініць з-пад варты?

27 студзеня, трэцяя гадзіна ночы

Рэзка абвастрыўся грып. Ня сплю, бо для адпачынку не мая пары. Божа, як хочацца ўдыхнуць чыстага паветра вясны, кіслароду хвойных парод!.. П'ю асыпірын і вітаміны.

* * *

*Студзень. Спачатку марозны,
потым адліга і бруд,
потым кашаль грыпозны,
карцэр, камера, суд...*

29 студзеня

Раніца. Ізоў стала дрэнна - слабасьць, кідае ў пот, сухі кашаль. Пішу заявы на санчасткую, ды безвынікова. Белага хлеба сёняня ня далі, маўляў, завод зламаўся і белыя булкі не пячэ. Быў на прагулцы. Якое сініе неба, яснае, вечер волі. Выбіраю - супраціўленыне, выбіраю - жыць на разрыў... Нічога я не выбіраю - я выжываю, як магу.

30 студзеня (чацьвер)

Ноч. Учора выклікаў начальнік санчасткі - зэрагаваў на мае заявы. Проблему маю "вырашылі" - далі жменю асьпірыну. А на дварэ файна - сонечна, ветрана, сувежа. І нешта распісаўся я па-расейску. Відаць, асяродзьдзе ўплывае.

* * *

*Я сегодня на карцер пошёл,
десять суток мне выпало взять,
а на мне свитерок от любимой подруги,
ну а новый она не успела связать.
Где-то в шумной столице она меня ждёт,
сохраняя тепло моих рук на себе,
дочь из школы встречает и тихо поёт
о разлуке со мной и нелёгкой судьбе.
Верю я, что вернусь из неволи в края,
где слова и желанья, как девы, чисты,
а пока, помещенье шагами края,
я мечусь, в кулаки сожимая персты.*

1 лютага (субота)

Дні за днямі. Пакуль адбываў на верхніх нарах сваю норму сну - застудзіў вуха. Мароз да -8°C . У грудзях хрыпты, кашаль. Дацятнучы бы да суда.

2 лютага (нядзеля)

Грамніцы - зімы палавіцы. Мент папрасіў, каб ня йшлі на прагулку. Мянтам ня хочацца мерзнуць. З 12-й аршанская тубзоны прывезылі літойца Рымаса, дзе ён лячыўся ад сухогаў, якія набыў на нашым цэнтрале, чакаючы прысуду. Як казалі

сядзельцы, з-за таго, што многа паліў і не хадзіў на прагулку. Рымас з галавы вельмі падобны на нашага Багдановіча. Чаму вярнулі - ніхто толкам ня ведае. І ці вылечыў ён там свае маладыя сухоты - таксама ня ведаем. У "хату" 117 заехаў дух распаду - туберкулёз. І цяпер кожны раз, калі мы пускаем па коле кубак з чыфрам, кожны з нас думае пра сябе: "Божа, збаў мяне ад заразы, дай выжыць". Наш саракашасцігадовы "дзед" таксама моцна кашляе, і гэта нас, сядзельцаў, пачынае хваляваць. Урэшце мы патрабуем, каб яго адправілі на флюараграфію. "Дзеда" забіраюць, больш у нашай камеры ён не зъяўляецца.

На твары ўжочылі прастудныя болькі - загніваю. Ва ўмовах турмы раны ўвогуле дрэнна зажываюць. Мясцовая медыцына нічым не дапамагае, таму тут сапраўды можна жывцом згнісьці.

Сынілася Валя, балючае душы маёй. А калі падумаець, дык усе мае любові - гэта балючкі-калючкі, якія сядзяць пад сэрцам і не съпяшаюцца выходзіць. Ну не магу я любіць лёгка.

3 лютага

Ноч, тры гадзіны новых сутак. Над парашай адхаркваю цвёрдымі, як пластылін, цаглянага колеру згусткамі. Дальбог, падыхаю.

4 лютага (аўторак)

Сённяня спаўняеца 10 месяцаў з дня арышту. Сядзельцы чыталі мае вершы, паціскалі руку...

5 лютага (серада)

Сяджу, кашляю, меланхолю паводле Гарэцкага, думаю, як выжыць. Ужо пяць дзён у лютым. Апатыя, усе сілы арганізму скіраваныя на барацьбу з хваробай. Не перастае балець галава, слабасць, дрэнны апетыт...

Няма ўжо на пасадзе генпрокурора В. Капітана, а я ўсё сяджу.

Дзень. У аблсудзе. Пачалося судовае паседжанье. Называюцца прысутныя ў зале съведкі. Прыехала Галіна (Арганістка). Такая ж раскошная і ўсъмешлівая. Сённяня з

расейской перакладае грамадзянка Воранава. Гэтым разам "мужчынскае слова" даваў публічна. Ім і завяршылася судовая разборка дня.

6 лютага (чацьвер)

Братва адпраўляе на суд, дае наказы. Чыфірнулі і - "на выхад". Прывезылі ў суд аднаго мяне. На дварэ адліга. Можа сёньня?

7 лютага (пятніца)

У клетцы суда. Зайшлі съпецыялісты ці эксперты, ня ведаю, як і назваць - Алег Лойка ды Міхась Тычына. Сыра на вуліцы, над вачымі штуршкамі боль, іскры-зорачкі.. Пачынаецца. Каравульнія чакаюць, што мяне сёньня адпусцяць. Адвакат перадае верш "Жывём", прысьвежаны мне. Гляджу на дзяўчыну, здаецца, яна працуе ў "Віцебскім кур'еры". Сядзіць адна, без пярсыцёнкаў і макіяжу. Злавіла мой позірк і ўсьміхаецца. Прыемная, я мог бы даць ёй некалькі ўсьцешных імгненій...

Першы выступае М. Тычына. Пракурор чапляецца да розных дробязяў. "Стишок о нашем конокраде" таксама інкримінуюць мне. Прафесар А. Лойка пачаў выступленыне пад расейску, але прысутныя ў зале папрасілі гаварыць пад беларуску, што ён і зрабіў. Вельмі экспрэсійна паводзіў сябе Юрась Карпаў, за што судзьдзя папрасіў яго пакінуць памяшканье.

І вось гэты доўгачаканы момант - мяне адпускаюць пад падпіску пра нявыезд. Свабода! Каравульнія адчыняюць клетку, віншуюць, відаць, і яны задаволены, бо ня трэба больш пільнаваць грамадзяніна, які ўсяго толькі напісаў "Убей президента" - верш наколькі вядомы, настолькі і слабы...

ЭПЛОГ

10 лютага (панядзелак)

Тры дні на свабодзе! Сустрэчы, роспыты, што ды як. Першае інтэрв'ю - газэце "Имя". Цікавяцца вершамі і здароўем, але спачатку - вершамі. Маім першым суткам на волі можа пазайздросцьціць любы злодзей у законе душ і вячэра ў рэстаране гатэлю "Эрыдан", выпіўка і стрункія грудзі маладой жанчыны ў раскошным салоне аўто па дарозе на Менск. У сталіцы мая спадарожніца ідзе за мною ў мой інтэрнацкі катушок на Сурганава, 45/3. Проста, бязь лішнях размоваў жанчына кладзецца са мною, праўда, прапануе, каб з гумкай. Але я не цярплю гэтага ў інтывінай справе, я люблю судакрананыне эпітэлію без пасярэднікаў. Гігена, давер і шчырасць... За 10 месяцаў у пакоі перасохлі ўсе мае рассьліны ў вазонах, талькі кактус, калючы кактус дачакаўся мяне. Я падліў яму жыццяцдайнае вільгаці, і ён досьць хутка іноў выпаўніў бакі.

У рэдакцыі "НН" падаравалі раскошную ружу - кветку эратычную, нават сэксуальную.

14 лютага ў Віцебску быў працяг працэсу. Ініцыягарам літаратурна-прававой экспертызы выступіў пракурор. Дасьледаваныне вершу "Убей президента" праводзіў інстытут літаратуры пад кіраўніцтвам В. Каваленкі.

15 лютага схадзілі з Алесем Пушкіным у лазыню, дзе нас, голенёкіх, пазнавалі, віншавалі з выхадам на волю. Наведалі маладзёжна-дзіцячы цэнтар "Маладзік", у памяшканынях якога разгорнута выставка Алесевых твораў. Праз некалькі тыдняў некаторыя яго працы будуть знятые распараджэннем чыноўніка ўпраўлення культуры. Вырвуць таксама старонку з кнігі водгукаў, на якой я напісаў Пушкіну свае пажаданыні:

*Дружка Пушкін!
Нас не закрыць! Нас не спужаць!
Мы будзем жыць і маляваць,
мы будзем любіць прыгожых жанчын,
будзем зьдзяйсьняць Беларускі Чын!..*

Два тыдні папраўляў здароўе ў 5-м сталічным шпіталі, у якім многа нашых сярод медыкаў. Глядзяць фільм "Обыкновенный президент", чытаюць "Менскую вясну" і мой "Верш".

4 сакавіка ў шпіталі мяне наведала Валя С. - самае прыгожае ў май жыцці каханыне. І гэта была наша апошняя сустрэча.

7 сакавіка пад шум дажджу сынілася, што ў сваім ложку я знайшоў хлапца зь дзяўчынай. Кавалер паслья работы засынае, а дзяўчына ідзе па патрэбе. Яна, як котка, сіксае проста на падлогу, ад чаго ў мяне ўзынікае жаданыне авалодаць ёю. Кавалер прачынаецца. Потым сыніўся разьбіты шматкватэрны дом, я ступаю па руінах, хачу сабраць ацалелыя беларускія кніжкі, мініятурныя калаўрот, нейкі антыкварыят. У разьбітым доме жывуць людзі. Зь цемры выпльваюць інтэр'еры кватэраў: акуратна засланыя ложкі, чыстыя кухні. Усё належыць ім. І я тут лішні, чужак...

8 сакавіка, на дзень майго нараджэння, прыязджала Арганістка. Дзьве начы мы зь ёю добра-ткі адшалелі. Днём хадзілі па крамах, куплялі арганіку, пераважна бялок, каб было чым аднаўляць раскіданыя пад коўдраю сілы.

23 сакавіка жорсткімі сутычкамі з міліцыяй мы адзначылі Дзень Волі. "Талерантныя" беларусы білі беларусаў у форме жорстка ѹ фанатычна кулакамі, нагамі, палкамі, кавалкамі лёду. Чалавек трывалаць міліцыянераў падалі заявы на звольненіе.

30 сакавіка быў наш Вялікдзень. Надвор'е паправілася, прабліскувала блакіт неба. Глядзеў, як па азіміне трусяцца дзьве кнігаўкі, шчыкаючы зялёныя пёркі пшаніцы. Кнігаўка - самая прыгожая птушка нашага ландшафту, сымболъ нашых балючых любовяў да Бацькаўшчыны, да жанчыны... Кнігаўка мая, дзе твае паплавы?

2 красавіка на подступах да расейскага пасольства некалькі соцені пераважна маладых людзей выказаў свой актыўны пратэст супраць анексіі Беларусі пад выглядам так званага "дня яднаныя народаў Беларусі й Рәсей". Некалькі

тысяч міліцыянерай, амап, съпецназ і салдаты ўнутраных войскаў абаранялі пасольства ад гневу беларускай патрыягтычнай моладзі. У выніку вулічных баёў дзесяткі дэманстрантаў былі затрыманыя. Я свае пяць сутак адбыў у съпецразмеркавальніку, што на вуліцы Акрэсціна. У камеры толькі й размовай, што пра барыкады, тактыку вулічных баёў, нацыянальную рэвалюцыю, партызансскую вайну... Як сказаў адзін з сядзельцаў, палец ужо ляжыць на спусковым кручку.

13 чэрвня 1997 году ў будынку Вярхоунага Суда па справе № 182 быў абвешччаны прысуд.

*Прысуд
іменем Рэспублікі Беларусь*

13 чэрвня 1997 г. Судовая калегія па крымінальных справах Віцебскага абласнога суда ў складзе старшыні Гурко Л.М., народных засядальнікаў Прышчэпава і Ляхавай пры сакратары Давыдавай з удзелам праокурора Чечкі, адвакатаў Паганяйлы Г.П., Лапашынава і Волкава, разгледзеўшы ў адкрытым судовым паседжаныі ў гор. Віцебску крымінальную справу па абвінавачваныі

Адамовіча Славаміра Генрыхавіча,
8 сакавіка 1962 г. нараджэння,
ураджэнца ст. Унежма
Анежскага раёну
Архангельскай вобласці,
беларуса, з вышэйшай адукацыяй,
грамадзяніна Рэспублікі Беларусь, карэспандэнта
газэты "Наша Ніва", які
жыве ў г. Менску, вул. Сурганава, 45/3,
Установіла:

Падсудны Адамовіч С.Г. 13 кастрычніка 1995 году ў г. Менску па месцы свайго пастаяннага жыхарства ў інтэрнаце ПТВ-24 (...) з мэтай публічнай знявагі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у сувязі з выкананьнем ускладзеных на яго абавязкаў, напісаў у непрыстойнай форме верш "Убей президента" і паможкай названы верш машынапісным спосабам і ажыццяўляў яго распаўсюджаньне сярод грамадзянаў (...).

Съведка Галаўко Г.Г. (...) засъведчыла, што з Адамовічам С.Г. знаходзілася ў сяброўскіх адносінах. Зь вершам "Убей президента" пазнаёмілася ў лістоўцы "Лукашенская правда" і зрабіла выснову, што размова ў ім ідзе пра Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (...).

Ацэнъваючы ў сукупнасці ўсе доказы, падтрычныя погляды падсудных, актыўнасць распаўсяджаныя выданыя ў судовая калегія лічыцца, што ў вершах "Убей президента" і "Стишок о нашем конокраде" размова ідзе пра Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Вершы напісаныя ў непрыстойнай форме, што зневажае гонар і годнасць кіраўніка дзяржавы (...).

Прысудзіла:

Адамовіча Славаміра Генрыхавіча па арт. 213 ч. 3 КК РБ апраўдаць.

Прызнаць Адамовіча С.Г., Плешчанку У.Р. і Хамайду Б.Х. вінаватымі ў публічным зневажаныні прадстаўніка ўлады ў сувязі з выкананынем ускладзеных на яго абавязкаў. (...)

Па арт. 15 ч. 2,80 ч. 1 КК РБ прызначыць пакараныне 10 месяцаў пазбаўлення волі. У сілу арт. 39 ч. 1 КК РБ канчаткова прызначыць пакараныне Адамовічу С.Г. шляхам паглынання менш строгага пакараныня больш строгім 10 месяцаў пазбаўлення волі з адбыццем у ППК агульнага рэжыму.

Залічыць у тэрмін пакараныня знаходжаныне Адамовіча С.Г. пад вартай з 4 красавіка 1996 году па 7 лютага 1997 г. і лічыцца, што ён адбыў тэрмін пакараныня. (...)

Меру засыцярогі Адамовічу С.Г. падпіску пра нявыезд адміністравальня пасля ўступлення прысуду ў законную сілу.

Спагнаць з асуджанага Адамовіча С.Г. судовыя выдаткі ў даход дзяржавы ў памеры 106814 рублёў за дапамогу адваката на папярэднім съедзстві.

Спагнаць з асуджанага Адамовіча С.Г. судовыя выдаткі ў даход дзяржавы за правядзеніе амбулатарнай судовапсіхіягічнай экспертызы ў памеры 1500000 рублёў. (...)

Рэчавыя доказы:

(...) Друкарку "Любава", нож у скуранных похвах, дзялагу кустарнага вырабу, нунчаку, З агульныя сшыткі вярнуць Адамовічу С.Г.

Макеты газэты "Выбар", рукапісныя тэксты, пашговы канверт, экзэмпляры газэты "Выбар", прынтэрныя раздрукоўкі, чорна-белы фотагаздынак з выяваю маладой жанчыны, лісты паперы з машынапісным тэкстам, ксэракопію лістоўкі "Лукашэнская правда" зьнішчыць.

Прысуд можа быць абскардканы і апратэставаны ў Вярхоўны Суд Рэспублікі Беларусь пракурорам ды іншымі ўдзельнікамі працэсу на працягу 7 сутак з дня яго абвяшчэння.

Старшыня: Гурко Л.М.

Засядальнік: Прышчэпаў, Ляхава.

Копія сапраўдная, старшыня Гурко Л.М. (подпіс)

* * *

На працягу тыдня мы разам з адвакатам Паганяйлам Гары Пятровічам накіравалі касацыйныя скаргі на прысуд судовай калегіі па крымінальных справах Віцебскага аблсуда, на што атрымалі адказ.

Справа №02-361 1997г.

Вызначэнне (вытрымкі)

14 кастрычніка 1997 г. Судовая калегія па крымінальных справах Вярхоўнага Суда Рэспублікі Беларусь у складзе старшыні Чартовіча і судзьдзяў: Лістраценка і Васілевіч разгледзела ў адкрытым пасяджэнні крымінальную справу па касацыйных скаргах асуджанага Адамовіча С.Г. і яго абаронцы - адваката Паганяйлы Г.П. (на прысуд судовай калегіі па крымінальных справах Віцебскага аблсуда ад 13 чэрвеня 1997 г., паводле якога

Адамовіч С. асуджаны па сукупнасці зробленых злачынстваў, прадугледжаных арт. 188, ч. 2 арт. 151ч. 1 арт. 80 КК, на 10 месяцаў пазбаўлення волі.

Плешчанка У. і Хамайдз Б. асуджаны абое паводле арт. 188 КК да штрафу ў даход дзяржавы ў суме 1500000 рублёў кожны.

Адначасова з пастановай прысуду суд асобным вызначэннем спагнаў з асуджаных па 756700 рублёў з

кожнага судовых выдаткаў, звязаных з удзелам перакладчыкаў у справе.

Вызначэнне суда падлягае адмене паводле наступных аргументаў:

Згодна з ч. 2 арт. 104 КПК у выпадку прызнаныя падсуднага вінаватым суд можа спагнаць зъ яго судовыя выдаткі, за выключэннем сумай, выплачаных перакладчыку.

Аднак суд, парушаючы закон, спагнаў з асуджаных расходы, звязаныя з удзелам перакладчыкаў у справе.

Пры такіх абставінах вызначэнне неяўга прызнаць законным і аргументаваным і яно падлягае адмене.

Кіруючыся арт. 347 КПК Рэспублікі Беларусь, судовая калегія

вызначыла:

вызначэнне судовай калегіі па крымінальных справах Віцебскага аблсуда ад 13 чэрвеня 1997 г. пра спагнаныне з асуджаных Адамовіча С.Г., Плешчанкі У.Р. і Хамайды Б.Х. па 756700 рублёў судовых выдаткаў за ўдзел перакладчыкаў у справе адміністрацыйнай.

Старшыня: Чартковіч.

Судзьдзі:

Лісраценка,

Васілевіч.

Сапраўдна:

Судзьдзя Вярхоўнага Суда Рэспублікі Беларусь Лісраценка (пячатка, подпіс)

Застаецца нагадаць, што паводле прысуду Віцебскага аблсуда пад старшынствам грамадзяніна Гурко я і мае таварышы ў справе № 182 Плешчанка й Хамайда мусілі аплаціць работу перакладчыкаў, якія перакладалі нам з расейскай мовы на беларускую - дзяржаўную мову Беларускай дзяржавы.

6 лістапада 1998 г. судом Савецкага раёну г. Менску я быў завочна асуджаны на пяць сутак паводле арт. 1661 за непавагу да суда ў форме ўхіленыя ад выплаты судовых выдаткаў.

З матэрыялу журналіста Г. Барбарыча ў газэце "Имя" стала мне вядома, што адзін з сядзельцаў камеры 117 віцебскага цэнтру Аляксандар Ш. па мянушцы "Інжынер", які праходзіў па так званай "Віцебскай справе ўрачоў", аказаўся бытым супрацоўнікам абласнога ўпраўленыня ўнутраных справаў. Як яго не прыблі зэкі, застаецца для мяне загадкай. Ці не таму, што звязаны ён быў з групай людзей, якія займаліся сінтэзам наркотыкаў, у тым ліку сэнцыкледыну?

Гешу - Генадзя Дронікава - адпусьцілі ў 1997-м, пра што мне стала вядома ад ягонае жанчыны ў Віцебску.

Мікола Герасімчук таксама на свабодзе, займаецца прадпрымальніцтвам.

Сяржанта Віталія з Барысава спачатку адпусьціць і ён мне аднойчы нават затэлефануе. Але ў верасыні 1999 году стане вядома, што Віталій адбывае пакараньне за кратамі.

Кантралёраў, якія вартавалі мяне ў "амерыканцы" і ў шпіталі КДБ, я буду сустракаць асабліва часта адразу пасля выхаду з віцебскага цэнтру.

* * *

Кожны дзень я абяцаю сабе стаць правільным - і цярплю фіяска. Я ізноў п'ю свае сто грамаў, палю цыгарэту і заходжуся ад жаданіня палюбіць вось ту, студэнтаку мастацкай акадэміі Жэніку, ці вось гэтую, гадоў 38 з паловаю, якая хочага ГЭТАГА як-небудзь незвычайна.

Сённяня мне было цікава. Але яшчэ цікавей будзе заўтра, бо па-над усімі лозунгамі і заклічкамі паўстает галоўны: *Patria muerte!*

Красавік 1996 - сакавік 2001

УБЕЙ АДАМОВИЧА

Убей его, возомнившего
себя поэтом, спаси телем.
Поэты - всегда посмертные,
доля спасителя - крест.
Птицы поют в клетке.

*Убей, раз уж так ему хочется
называться пророком, синоптиком
и змагаром за нацию.*

*Убей поэтишку, который
достал своим существованием,
катит бочки на президента,
батоны крошил на КГБ.
Птицы поют в клетке...
Ведь что он знает про ненависть,
и может ли его ненависть к тебе
сравниться с твоей к нему?!*

*Убей, не возись с мизером,
достаточно кани телились:
камера для опущенных
на зоне - верный конец.
Птицы поют в клетке
особенно прогательно,
если им пережечь крылышко,
перебить ножку или ниточкой
перевязать клюв.*

*Убей, унизи его мать и мову, бля.
Унизи его идеалишки:
все эти правды, родины -
стремление к тому, чего нет.
Птицы поют в клетке.
Направь на него своих следователей,*

*прокуроров, судей, надсмотрщиков,
братью, которой по кайфу
поставить его к ногтию.*

*Пусть раздушат, размажут гниду
с представлениями о порядочности
по шершавой стене карцера,*

*как интеллигентскую вошь!
Птицы поют в клетке,
поэты - всегда посмертные.
Пусть каждый займётся делом.
Убей, президент!*

Брат

СЛОЎНІК

А

Абіжанка - камера для арыштантай, якіх апусыцілі, альбо якія мелі контактты з апушчанымі.

Апусьціць - згвалціць.

Апушчаны - арыштант, зъ якім зъдзейсынілі гвалтоўны палавы акт.

Аўтарытэт - 1) злачынец, якога паважаюць у сваім асяродку; 2) адзін з найбольш высокіх "рангаў" у іерархіі "злодзеяў у законе".

Б

Баланда - пахлёбка, хлябалава, суп.

Баландзёр - арышгант, які раздае баланду.

Бальнічка - 1) бальнічны від рэжыму ў турме; 2) турэмная бальніца.

Бацыла - сала альбо масла (алей).

Братва - арыштанты, зняволеная.

В

Вертухай - наглядчык, кантралёр.

Г

Ганец - работнік турмы альбо калоніі, які за ўзнагароду прыносіць арышгантам гарэлку, наркотыкі ды ўсё тое, на што ў зняволеных ёсьць попыт.

Д

Дарогі - сістэма міжкамернай сувязі.

Дачка - перадача арыштаванаму.

Дурка - псіхіягрычны шпіталь.

Духарык - неспакойны чалавек.

Духарыцца - скандаліць, мітусіцца, падымаць вэрхал.

3

Закасіць - прыкінуща душэўнахворым, прыдуркам.

Заныкаць - надзейна схаваць.

Западло - грэшна, сорамна.

Зона - папраўча-працоўная калонія.

I

Ізъмена - хваляваныне.

K

Казёл - самая зьневажальная лаянка ў асяродзьдзі злачынцаў.

Кандзей - карцэр.

Кантавацца - нічога не рабчы, сноўдацца з кута ў кут.

Кармушка - вакенца ў дзывярох камеры, праз якое падаюць пайку.

Карпусны - дзяжурны па корпусе.

Кіпеж - скандал, вэрхал.

Кіпіш - тое самае, што й кіпеж.

Кіпішыцца - скандаліць.

Кіча - карцэр.

Кішка - жарлівы чалавек.

Клеіць - прыпісваць чужую віну.

Ксіва - 1) документ, 2) запіска, пісьмо.

Крыгая, крытка - турма.

Кум - начальнік аператыўна-рэжымнай часткі ППК

Кумаўскі (работнік) - даносчык, стукач у камеры ці на "зоне".

M

Малалетка - 1) непаўнагодзевінец; 2) камера для малалетак

Маява - запіска.

Маскі - рэзервовая група для ўзмацнення рэжыму ўтрымання зняволеных; байцы групы дзеля ўласнай бяспекі закрываюць твары чорнымі маскамі.

H

Нагнаць - адпусціць на волю.

Наколка - 1) татуірушка; 2) падман.

Начальнік - супрацоўнік органаў унутраных справай.

Ніфелі - высушаная альбо сырая чайная гушча, якую выкарыстоўваюць па другім і трэцім разе.

П

Палажняковы - законны (палажняковая пайка).

Пайка - съняданак, абед альбо вячэра паводле турэмнай нормы.

Парафініць - зыневажаць.

Параша - 1) вядро, цэбар для нечыстотаў; 2) унітаз.

Пацан - 1) непаўнагодзевік; 2) кандыдат у "злодзеі ў законе" зь ліку непаўнагодзевікаў.

Пыжыць - тое, што й духарыщца.

Пяро - нож.

Пятух - асуджаны, якога суседзі ў камеры вымушаюць да палавога акту ("апускаюць").

С

Сідар - валізка, заплечнік з рэчамі.

Скурвіцца - здрадзіць.

Ссучыцца - 1) здрадзіць інтарэсам групы; 2) здрадзіць уст аляваным парадкам.

Стукаць - даносіць на каго-небудзь.

Стукач - даносчык.

Сука - 1) здраднік; 2) той, хто выйшаў з касты "злодзеяў у законе".

Съветка - унітаз.

Съядак - съледчы.

Ф

Феня - 1) жаргон злачынцаў; 2) цыгарэты з фільтрам (на жаргоне малалетак).

Х

Хата - камера.

Ходка - тэрмін, на працягу якога адбываюць пакаранье (другая, пятая ходка). Хлябалава - пайка.

Ч

Чаліцца - адбывааць пакараныне.

Чыф, чыфір - густа завараны чай, заварка.

Чыфірбак - чайнік.

Чыхуня - жанчына, якая робіць міньет.

Ш

Шасьцярыць - прыслужвааць каму-небудзь.

Шасьцёрка - арыштант, які прыслужвае аўтарытэтнаму злачынцу.

Шконка - нары.

Шлёмка - міска.

Шманаць - абшуквааць.

Шмон - вобшук

Шыць - тое, што й клеіць.

ДАДАТАК

ПРОТЕСТ

Писатели России в защиту Славамира Адамовича

*Всемирная организация писателей Русский ПЕН-центр в
Витебский областной суд*

От имени и по поручению писателей Русского ПЕН-центра, международной организации по защите прав писателей и журналистов, выражаем свой протест по поводу суда над поэтом Славамиром Адамовичем, который вот уже почти год содержится в заключении КГБ Беларуси. Прежде чем писать сей протест, мы ознакомились с произведением, за которое судят поэта.

Мы считаем, что в стихотворении "Убей президента" нет призыва к конкретному действию против конкретного лица и всё стихотворение написано в стиле гротеска, поэтического перформанса. В конце 20-го столетия пора наконец понять, что художественное слово, поэтический образ не может быть поводом для преследования писателя или поэта.

В связи с этим мы полагаем, что нарушено одно из основных прав и свобод человека - право на свободу слова и самовыражения. Мы категорически настаиваем на прекращении уголовного дела против Славамира Адамовича и считаем, что этот позорный процесс полностью дискредитирует судебную власть Беларуси перед лицом международной общественности. Мы сделаем всё, чтобы предать международной огласке дело суда над поэтом, и будем путём обращения к международной общественности и организациям добиваться его освобождения и прекращения дела.

С уважением
Дмитрий Лихачёв
Андрей Битов
Андрей Вознесенский

*Лев Разгон
Белла Ахмадулина
Татьяна Бек
Булат Окуджава
Фазиль Искандер
Анатолий Приставкин
Александр Ткаченко
Юнна Мориц
Константин Кедров
Ядгар Обид
Аркадий Ваксберг*

21 января 1997 года

ZABIJ PREZYDENTA

*Zabij k analie, ktorą straszy
stroszac swej was operetkowy
Nad krajem biednym, ale naszym,
nad krajem pieknym, choc surowym.*

*Zabij, czym mozesz tego drania.
Pruj z automatu, wal toporem,
rozwal mu czerep bez wahania
i wrzuc do sračza za obora.*

*Zabij to scierwo wiecznym piorem,
kozikiem zabij, parasolką
lub zrob piekielna mu miksturę
i zadaj w szklance z monopolką !*

*Zabij jak wroga, bys młodosci
nie zgnoił swej w kolchoznym gnoju.
Niech kraj nasz slawi sie wolnoscia
nie zniewolenia paranoja !*

*Zabij zuchwale i do konca,
jak umie tylko Bog zabijac,
Niech wreszcie sie ohyda skonczy!
Usun ja z domu, jak pomyje.*

*Dom bialoruski oczyszczony
zamkniety dla was atych katow
i jasnym sionkiem rozświetlony
wolnemu otworzymy swiatu.*

*На плю́скую мову пераклаў
Чэслаў Сенюх*

ВЕРШЫ САЛІДАРНАСЬЦІ

ЗАБІ ПРЭЗІДЭНТА!

(заклік да сапраўднага грамадзяніна,
натхнёны С. Адамовічам)

Ня дзеля свайго праслаўленъня -
для нас, для нашчадкаў зрабі
той крок, што вядзе да збаўленъня:
забі презідэнта, забі!

За хісткую нашу Свабоду,
за шчырую нашу Любоў
забі, каб грамадскую згоду
і мэту мы ўбачылі зноў!

Агідную зьнішчы пацвару,
у пекла яе накіруй,
жыцьцё на аўтар, як ахвяру,
ты кінь і Краіну ўратуй!

Хай зноўку Радзіма квітніе,
хай славіцца род крываючоў!
Забі, хай паўсоль чырванее
звыродцы бязбожнага кроў!

Стань Збаўцам ды нашым Героем,
нас верыць ізноўку прымусь,
што спрайдоўцца суджана мроям,
бо ёсьць і жыве Беларусь!

Алесь Ш-н
Менск, 1997

* * *

*Дыктатар і Муз - зусім
немагчымы дуэт,
Адзінае ёсьць падабенства такому
дуэту:
Калі заклікае забіць прэзідэнта паэт,
Тады прэзідэнт без разваг
забівае паэта!*

ЛЮБІ ПРЭЗІДЭНТА!

*Калі як драпежнік пад маской ягняткі на трон
Імкнуўся узълезьці нядайні калгасны патрон,
Хлусіў ён бязь меры пра блізкія шчасьце і рай...
Ну што ж ты, народзе, зьбірай-пажынай үраджай,*

*I ўсёж, абылганы даишэнту,
Любі прэзідэнта!*

*Пры возе ягоных, пражэктаў ты - вечны бурлак.
Дубінкай па карку. Пад рэбры ці ў голаў кулак.
Бо як жа навесці парадак, прынесці спакой?
Хіба ж не бязрукі! А нават з у ладной рукой!*

*Да скону ад кулі ці прэнта
Любі прэзідэнта!*

*Любі прэзідэнта, як любіш ты ГЭТА жыцьцё!
Любі прэзідэнта! Хай съвет у друзы, на шмацьцё!
Любі прэзідэнта! Спявай яму славу! Трубі!
Але і ня думай пра іншыя рыфмы зь "любі"!*

*Любоў не дае вывідэндаў.
Любі прэзідэнта!*

*О, раб прывыкае і любіць ня чуца рабом,
Званы на званіцах яму не набатнае "бом".*

*Цэмент пастаменту. Халодны як лёд монумент,
А "бом" - гэта слава таму, у каго пастамент.*

*Таму не прагапай мамэнту -
Любі прэзідэнта!*

*Сяргей Сокалаў-Воюш,
"Наша Ніва" (№ 14, 1996)*

* * *

*...Жыву ў краіне, дзе любаць да съмерці
паэты свой горкі, зынявчаны Край.
Мой браце Паэт, нікому ня съцерці
вершу твойго. Дык жыві і съпявай!*

*Алесь Паднябесны,
"Наша Ніва" (№20, 1996)*

СЪВЕДЧАНЬНЕ ЖУРНАЛІСТА

Падмочаная столь у кабінцы сымедчага ў цэнтральным корпусе КДБ у Менску, куды мяне, рэдактара газэты "Наша Ніва", абавязалі зъявіцца як съведку ў справе журналіста і паэта Славаміра Адамовіча, найлепшым чынам съведчыць пратое, што былая "савецкая інквізіцыя" сёныня ня ў форме. Праўда, варта было выйсці з кабінету і азірнуцца на дзъверы зь вялізной табліцай "Идёт допрос" у тоўстай чорнай рамцы, як атмасфера камісара Цанавы адразу нагадала пра сябе. Упершыню са сталінскіх часоў "органы" пасадзілі за краты беларускага паэта Упершыню з часоў царскай ахранкі ў рэдакцыі "Наша Ніва" быў праведзены ператрус.

АРЫШТ

Журналіст Адамовіч надрукаваў у "Нашай Ніве" некалькі сваіх артыкулаў. Перад гэтым у Віцебскай газэце "Выбар" зьявіўся ягоны новы верш "Убей президента!". Съледчы паказаў мне гэты верш, які кваліфікуеца як заклік да тэрарызму. Што праўда, у тэксьце не канкрэтнага юзаца, якога прэзідэнта заклікае забіць Адамовіч, але ж сёняня ў Беларусі ўсе думаюць толькі пра аднаго прэзідэнта, якому пастаянна пагражает небяспека - гэтым разам у выглядзе верша...

Дарэчы, у часе ператрусаў у рэдакцыі "Нашай Нівы" "оперы" з асаблівым энтузіазмам накінулася на фатаграфіі былой жонкі Адамовіча, дзе яна зінятая разам з А. Лукашэнкам. Мне падумалася - Ці ня гэта яны шукалі? Прэзідэнт сустракаеца з былой жонкай Адамовіча, Адамовіч піша верш "Убей президента!", пасля чаго "органы" садзяць за краты Адамовіча, а здынак канфіскуюць у рэдакцыі...

Малады съледчы Сакольчык слаба разьбіраеца ў справах беларускага адраджэння і папрасіў мяне гаварыць па-расейску. Па чалавечы ён разумее - авостранае грамадзянскае пачуцьцё ў атмасферы грамадзянскага бясісльля штурхает паэта на рэзкія слова...

Калі толькі з паводзін гэтага съледчага рабіць выснову пра стан сёняняшняга КДБ, то выснова такая - дэзыентацыя. Я скажаў яму так: наша газэта ні ад каго нічога не хавае, наадварот, інфармацыя - гэта наш хлеб; мы працуем строга на падставе Канстытуцыі Беларусі і выступаем супраць тых (у тым ліку і прэзідэнта), хто гэтую Канстытуцыю не паважае і парушае. "Правільно деляете", - скажаў съледчы Сакольчык...

З Адамовіча - скандалнага "рэваншыста" і паэта - яны спрабуюць зрабіць бандыта. Сапраўдныя бандыты пры гэтым атрымліваюць карт-бланш на сваю дзеяйнасць. Дзесятак "операў" занятых вершамі.

Як вы ацэньваеце ягоную паэзію? - пытаеца ў мяне съледчы. Каб доўга не тлумачыць, кажу, што гэта "поэт есенинскага типа", гэта значыць, як паэта яго даўно вывучаюць у школах, а пра Ясеніна-чалавека напісаны процьма

кніг, але так ніхто толкам і не зразумеў, што гэта за "птушка". Я думаю, вы перабольшваеце, - робіць выснову съледчы-літаратуразнавец...

Съледчы Сакольчык прыслаў да мяне "дзяржаўнага" адваката, які адкрыта прасіў грошай, намякаючы на тое, што абараняць можна з розным энтузіязмам.

Але "Наша Ніва" - гэта не дабрачынны фонд. Чаму, цікава, адвакат не звярнуўся ў Хельсінскі камітэт? Пасъля съледчы прапаноўваў разъмасыціца з рэдакцыі маці Адамовіча, якую ён выклікаў зь вёскі. Тут ужо ня выгрымаў выдавец, які сказаў у трубку, што тут рэдакцыя газеты, а не гатэль КДБ; калі вы "разъмасыцілі" Адамовіча, разъмасыціце і ягоную маці. Сакольчык пасъля гэтага пакрыўдзіўся і насладаў на рэдакцыю вобыск.

ВОБЫСК

Генеральны пракурор Капітан даў санкцыю на ператрус рэдакцыі. Чатыры гадзіны "оперы" заганялі ў адзін пакой супрацоўнікаў і аўтараў газеты, якія ўсё падыходзілі і падыходзілі (працуны дзень). Дэбісты нікога не выпускалі, не дазвалялі адказваць на тэлефонныя званкі. Хтосьці забег на хвілінку - і застаўся на чатыры гадзіны, хтосьці не патрапіў у паліклініку на працэдуры, хтосьці не забраў са школы дзіця. Праца рэдакцыі была выбіта з графіку. Але дзеля чаго гэта ўсё робіцца і чаму такімі метадамі - так ніхто і не зразумеў. "Оперы" таксама растлумачыць не маглі.

Наогул ператрус у рэдакцыі 24-палоснага тыднёвіка - справа няпростая. Асабліва калі перабіраць тоўстыя архіўныя папкі. А ў тых папках чаго толькі няма!..

Ясна, што забралі ўсе рукапісы Адамовіча, але пасъля пачалі "браць на газэту". Апісалі і канфіскавалі беларускую газету "Зважай", якая выходзіць у Канадзе, некалкі лістоў у рэдакцыю, згаданы вышэй фотаздымак і нават мой накід рэдакцыінай калонкі ў нумар, які яшчэ ня выйшаў. Падумалася, вось ходзіш, мучаешся, нарэшце ў галаву прыйшла першая думка, сеў, занатаваў; тут налятае КДБ і

думку тваю канфіскуе. Ну хто сказаў, што ў 37-м было інакш? Сёныня - тваю думку, заутра - цябе самога. І пры гэтым ніхто і ніколі толкам табе ня скажа - за што.

Сяргей Дубавец,
"Свабода", №30 за 26 красавіка 1996 году

З НОВЫХ ВЕРШАЎ

БЕЛЫ МАРИШ

*Марш-марш, нас тысячы,
рукі ў замок,
воляю трывъняны,
мераем крок.*

*Юньяя, моцныя
цягліцы плец.
Мы паўнамоцныя,
іныя - прэч!*

*Воды расталыя,
вецер з Дняпра,
зь верай паўсталыя
крыкнем: "Ура!"*

*Мокра на дворышчах,
съветла ў душы,
ворагай зборышчи
съмела крыши!*

*Гэй жа, звязовы,
хутчэй запявай
песнью маршовую
за Родны край!*

8 лютага 2000 году

* * *

*Самае-самае ноччу,
раніцай, днём і вечарам
я сузіраю ў думках,
а потым ствараю прыгожае,
альбо, калі не ствараеца,*

*вяртаю сябе да памяці,
да пошукаў самага-самага -
нібачнага, невымойнага,
але якое заўсёды,
усюды і скрэзъ, дзе белая
Краіна мая ўзвівеца
ў неба съязгамі Волі.*

20 чэрвеня 2000 году,
Нью-Ёрк

* * *

*Не для гномікау партыї -
для сябе здабываю свабоду.
Каб жыла, як заўсёды, упартая,
каб зьнішчала плебейства пароду.
Свабода мая ня кніжная,
ня тая, камі ўсё, што хочаца,
можна, рабіць і пыжыцца,
і лярвай у ложку варочаца.
Свабода мая вызвольная
ваўчыцай цяжка параненай
выходзіць з лагва падпольнага
і ўецица незаарканенай.
Свабода мая Беларусская
крывею чыстай крылавіцца
і стужкай вузенька-вузкаю
съязкае па белай правіцы...*

2001 год

ФУНДАТАРЫ,

якім Аўтар выказвае найшчырэйшую падзяку:

- Lukjan Metal Products (ЗША);
- Беларуская Фундацыя імя Льва Сапегі (ЗША);
  - Нікодым Жызынейскі (ЗША);
    - Анатоль Калбун (ЗША);
    - Кацтусь Акула (Канада);
    - Вольга Грыцук (Канада);
  - Раіса Жук-Грышкевіч (Канада);
    - Антон Маркевіч (Канада);
    - Барыс Рагуля (Канада).

ЗЫМЕСТ

Ад аўтара
Замест прадмовы
Сшытак № 1
Частка I. "Амерыканка"
Частка II. Віцебскі цэнтрал
Сшытак № 2
Сшытак № 3
Частка III. Вызваленъне
Эпілог
Слоўнік
Дадатак

* * *

У кнізе выкарыстаны малюнкі Алеся Пушкіна, а таксама здымкі Уладзіміра Кармілкіна, Алеся Ружачкі і Уладзіміра Сапагова

* * *

Водгукі на кнігу, заўвагі і прapanовы просьба дасылаць на адрес:

220013, Беларусь, Менск,
вулица Сурганава, 45/3.
Славаміру Адамовічу.

© OCR: Камунікат.org, 2010 год

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2010 год

© PDF: Камунікат.org, 2010 год